

MANUAL PËR GAZETARINË MJEDISORE DHE VERIFIKIMIN E FAKTEVE

Udhëzues praktik për studentët e gazetarisë,
me fokus në verifikim, etikë dhe raportim me ndikim

AUTORE
Evliana Berani & Olsi Nika

FAKTOJE
www.faktoje.al
Rr. "Nasi Pavlo", Pall. "Edil-Al", shk.1, kati 3, A-8, Tiranë 1001

QERSHOR 2025

Pasqyra e Lëndës

SHKURTESAT.....	5
LISTA E FIGURAVE.....	7
1.1. QËLLIMI I MANUALIT.....	8
1.2. RËNDËSIA E GAZETARISË MJEDISORE.....	8
1.3. ROLI I GAZETARIT NË SHOQËRI: INFORMUES, EDUKUES DHE VERIFIKUES FAKTESH.....	14
1.4. QASJA NDËRDISIPLINORE DHE NDIKIMI NË PUBLIK.....	14
2. KONTEKSTI MJEDISOR NË SHQIPËRI	16
3. KONCEPTET BAZË MJEDISORE.....	21
3.1. EKOSISTEMET DHE BIODIVERSITETI.....	21
3.2. NDOTJA E MJEDISIT.....	22
3.3. BURIMET NATYRORE TË RINOVUESHME DHE JO TË RINOVUESHME.....	22
3.4. OBJEKTIVAT E ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM (OZHQ).....	23
3.5. NDRYSHIMET KLIMATIKE: SHKAQET , PASOJAT DHE KONCEPTET BAZË.....	23
3.6. EKONOMIA QARKULLUESE DHE ZHVILLIMI I QËNDRUESHËM.....	27
4. KËSHILLA PRAKTIKE BAZË PËR GAZETARINË MJEDISORE.....	29
4.1. SI TË IDENTIFIKONI SHKRIMET ME NDIKIM MJEDISOR.....	29
4.2. PËRDORIMI I GJUHËS SË QARTË DHE VIZUALE.....	29
4.3. SI TË SHMANGNI GABIMET E ZAKONSHME DHE KEQINTERPRETIMET SHKENCORE.....	30
4.4. SI TË RAPORTONI MBI ÇËSHTJET E NDJESHME: RREZIKU NGA NDOTJA E NATYRËS, KONFLIKTI ME KOMUNITETIN DHE GRUPET E INTERESIT.....	31
4.5. LEXIMI I RAPORTEVE TEKNIKE, LIGJORE DHE PËRDORIMI I DATABAZAVE.....	33
4.5.1. Parimet bazë.....	33
4.5.2. Udhëzues për interpretimin e dokumenteve teknike dhe ligjore.....	33
4.5.3. Databazat (bazat e të dhënave) dhe burimet për gazetarinë mjedisore.....	34
4.5.4. Burime shpesh për gazetarinë mjedisore.....	35
5. TEKNIKAT DIGJITALE TË GAZETARISË INVESTIGUESE MJEDISORE.....	36
5.1. RËNDËSIA E GAZETARISË INVESTIGATIVE DIGJITALE.....	36
5.2. TEKNIKAT HULUMTUESE PËR GAZETARINË MJEDISORE.....	37
5.2.1. Monitorimi i çështjeve mjedisore.....	37
5.2.2. Gjurmimi i shkeljeve mjedisore.....	37
5.2.3. Kërkimi i çështjeve komplekse.....	38
6. NARRACIONI, STRUKTURA DHE FORMATET E PËRMBAJTJEVE MEDIATIKE.....	39
6.1. NARRACIONI DHE STRUKTURA.....	39
6.2. FORMATET E PËRMBAJTJEVE MEDIATIKE.....	41
6.2.1. Tregim i shkruar (Artikuj/reportazhe të bazuara në tekst).....	41
6.2.2. Tregim gojor ose audio (Audio Podkaste/Radio).....	41
6.2.3. Tregim vizual (Fotografi/Ese Fotografike).....	42
6.2.4. Video rrëfimi (Dokumentarë/Video të Shkurtra).....	42
6.2.5. Tregimi Multimedial (Histori Interaktive në Web) dhe gazetaria mjedisore.....	43
6.2.6. Raportet interaktive.....	44
6.2.7. Gazetari e të dhënave / Vizualizimi i të dhënave.....	45
6.2.8. Grafiku dhe Infografiku.....	45
6.2.9. Hartat dhe imazhet satelitore.....	45
6.2.10. Përdorimi i imazheve satelitore dhe GIS.....	46
7. PËRGATITJA, PRODHIMI I HISTORIVE DHE POSTPRODUKSIONI.....	48
7.1. HAPAT BAZË QË DUHET NDJEKUR.....	48

7.2. PËRGATITJA.....	49
7.3. PUNA NË TERREN, INTERVISTIMI DHE PRODHIMI.....	50
7.4. PJESA E PUNËS PROMOCIONALE.....	50
7.5. RAPORTIMI VIZUAL NË RRJETET SOCIALE.....	51
7.6. KARAKTERISTIKAT E PLATFORMAVE DHE RRJETEVE KRYESORE SOCIALE.....	51
7.7. FORMATET E PËRMBAJTJES NË YouTube, Facebook dhe Instagram.....	53
8. MJETET PËR VERIFIKIMIN E FAKTEVE NË TERREN DHE ONLINE.....	55
8.1. CLIMATE FEEDBACK.....	55
8.2. CARBON BRIEF.....	55
8.3. GOOGLE FACT CHECK EXPLORER.....	56
8.4. AIR QUALITY INDEX (AQI) – IQAir.....	57
8.5. GLOBAL FOREST WATCH.....	57
8.6. FACTCHECK.....	58
8.7. GOOGLE EARTH.....	58
8.7.1. Si të përdorni Google Earth.....	59
8.8. GOOGLE EARTH TIMELAPSE.....	59
8.8.1. Si të përdorni Google Earth Timelapse.....	60
8.9. FIND THAT SPOT.....	60
8.10. GEOSPY.....	61
8.11. SOFTUERËT DHE VEGLAT TJERA TË DOBISHME.....	61
8.11.1. InVID Project - Video Verification.....	61
8.11.2. TinEye - Reverse Image Search and Recognition.....	62
8.11.3. Si të përdoren InVID dhe TinEye.....	62
8.12. KËSHILLA SHITESË PËR VEGLAT DHE BURIMET.....	63
9. STRATEGJITË PËR KOMUNIKIMIN E FAKTEVE NË GAZETARINË MJEDISORE.....	65
9.1. SI TË KOMUNIKONI ME SHKENCËTARËT, INSTITUCIONET DHE KOMUNITETIN.....	65
9.2. PËRDORIMI I RRJETEVE SOCIALE PËR RAPORTIM MJEDISOR.....	65
10. ETIKA NË GAZETARI MJEDISOR.....	66
10.1. KONFLIKTI I INTERESIT DHE BURIMET E FINANCIMIT.....	66
10.2. NDJESHMËRIA NDAJ KOMUNITETEVE TË PREKURA.....	66
10.3. ROLI EDUKATIV I GAZETARIT PËR MJEDISIN.....	66
10.4. PËRDORIMI I PËRGJEGJSHËM I TË DHËNAVE PUBLIKE (OPEN SOURCE DATA).....	67
11. LIGJI, INSTITUCIONET DHE POLITIKAT MJEDISORE.....	68
11.1. KUADRI LIGJOR DHE INSTITUCIONAL MJEDISOR NË SHQIPËRI.....	68
11.2. LEGJISLACIONI MJEDISOR KOMBËTAR.....	69
11.2.1. Ligji Nr. 146/2014 “Për informimin dhe konsultimin publik”.....	69
11.2.2. Ligji Nr. 10431/2011 “Për mbrojtjen e mjedisit”, i ndryshuar.....	71
11.2.3. Ligji 10440, datë 07.07.2011 “Për vlerësimin e ndikimit në mjedis”, i ndryshuar.....	72
11.2.4. Ligji Nr. 10 463/2011 “Për menaxhimin e integruar të mbetjeve”, i ndryshuar.....	73
11.2.5. Ligji Nr. 162/2014 “Për mbrojtjen e cilësisë së ajrit në mjedis”.....	74
11.2.6. Ligji Nr. 8905, datë 06.06.2002 “Për mbrojtjen e mjedisit detar nga ndotja dhe dëmtimi”, i ndryshuar.....	75
11.2.7. Ligji Nr. 10006 datë 23.10.2008 “Për mbrojtjen dhe konservimin e faunës së egër”, i ndryshuar.....	75
11.2.8. Ligji Nr. 57/2020 “Për pyjet”.....	76
11.2.9. Ligji Nr. 9587/2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit” i ndryshuar.....	78
11.2.10. Ligji Nr. 81/2017 “Për zonat e mbrojtura”, i ndryshuar.....	79
11.3. KUADRI INSTITUCIONAL MJEDISOR NË SHQIPËRI.....	80

11.3.1. Institucionet qeveritare me rol inspektues.....	81
11.3.2. Institucionet ligjzbatuese.....	84
11.3.3. Institucione të tjera.....	85
11.4. KUADRI LIGJOR MJEDISOR NDËRKOMBËTAR I ZBATUESHËM NË SHQIPËRI.....	89
11.4.1. Konventat ndërkombëtare.....	90
11.5. E DREJTA MJEDISORE E BE-së.....	100
11.5.1. <i>Acquis Communautaire</i> , Kapitulli 27 “Mjedisi”, Direktivat e BE-së dhe Shqipëria.....	100
11.5.2. Legjislacioni Horizontal i BE-së.....	101
11.5.3. Direktivat e mbrojtjes së Natyrës.....	104
12. REFERENCAT.....	109
13. SHTOJCAT.....	111
13.1. SHTOJCA 1: SHKRIME PËR EKONOMINË QARKULLUESE.....	111
13.2. SHTOJCA 2: VEGLA DHE PLATFORMA DIGJITALE PËR VERIFIKIMIN E FAKTEVE DHE TË DHËNAVE MJEDISORE...112	112
13.3. SHTOJCA 3: MODEL PYETËSORI PËR INTERVISTA NË RAPORTIMIN MJEDISOR.....	112
13.4. SHTOJCA 4: RASTE STUDIMORE SHQIPTARE PËR REFERENCË NË RAPORTIM.....	113
13.5. SHTOJCA 5: LISTA E ORGANIZATAVE DHE RRJETEVE PËR GAZETARINË MJEDISORE.....	113
13.6. SHTOJCA 6: FJALOR TERMASH MJEDISORË (SHQIP – ANGLISHT).....	113
13.7. SHTOJCA 7: RRUGA PËR PLANIFIKIMIN E NJË HISTORIE INVESTIGATIVE.....	114
13.8. SHTOJCA 8: LISTA E DOKUMENTARËVE DHE SERIVE EDUKATIVE.....	114
13.9. SHTOJCA 9: ETIKA DHE PËRDORIMI I AI NË GAZETARI MJEDISORE.....	115
13.10. SHTOJCA 10: SIGURIA E GAZETARËVE MJEDISORË.....	115

Shkurtesat

ACCC	Mekanizmi i pajtueshmërisë së Konventës së Aarhus
AdZM	Administrata Rajonale e Zonave të Mbrojtura
AI	Inteligjenca Artificiale
AKM	Agjencia Kombëtare e Mjedisit
AKP	Agjencia Kombëtare e Pyjeve
AKPT	Agjencia Kombëtare e Planifikimit të Territorit
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
AMBU	Agjencia e Menaxhimit të Burimeve Ujore
AOS	Shoqata Ornitologjike e Shqipërisë
ARM	Agjencia Rajonale e Mjedisit
AZhT	Agjencia e Zhvillimit të Territorit
BAT	Teknikat më të Mira në Dispozicion
BE	Bashkimi Evropian
BIJ	Byroja e Gazetarisë Hulumtuese
CCI	Inicativa e Ndryshimeve Klimatike
CDD	Paneli i të Dhënave Klimatike
CELEX	Ligji i Komunitetit Evropian
CFREU	Karta e të Drejtave Themelore e Bashkimit Evropian
CITES	Konventa mbi Tregtinë Ndërkombëtare të Specieve të Rrezikuara
Copernicus	Programi Evropian për Vëzhgimin e Tokës
CPJ	Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve
CSS	Raportet mbi Politikën Klimatike
DPG	Drejtoria e Përgjithshme e Doganave
DPT	Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve
ECOLEX	Databaza e Ligjeve Mjedisore
EDEN	Qendra Mjedisore për Edukim dhe Rrjetëzim
EDGAR	Emissions Database for Global Atmospheric Research
EITI	Nisma për Transparencë të Industrisë Nxjerrëse
EJN	Rrjeti Botëror i Gazetarisë
ELD	Direktiva për Përgjegjësinë Mjedisore
EP	Parlamenti Evropian
ERE	Enti Rregullator i Energjisë
ESA	Agjencia Evropiane e Hapësirës
GBIF	Baza e të Dhënave Globale mbi Biodiversitetin
GFW	Rojtarët Botërorë të Pyjeve
GIJN	Rrjeti Global i Gazetarisë Hulumtuese
GIS	Sistemi Informativ i Gjeoreferencuar
GKKM	Grupi Këshillimor Kundër Krimit Mjedisor
GPT	Transformator Gjenerues i Trajnuar
GRI	Iniciativa Globale për Raportimin
HEC	Central Hidro Energjitik
IBA	Zona të Rëndësishme për Shpendët dhe Biodiversitetin
ICFJ	Qendra Ndërkombëtare për Gazetarët
ICIJ	Konsorciumi Ndërkombëtar i Gazetarëve Investigues
IKMT	Inspektorati Kombëtar i Mbrojtjes së Territorit
INCA	Instituti për Ruajtjen e Natyrës
IPPC	Parandalimi dhe Kontrolli i Integruar i Ndotjes

IshP	Instituti i Shëndetit Publik
KBA	Zona Kyçe të Biodiversitetit
KE	Komuniteti Evropian
KKT	Këshilli Kombëtar i Territorit
LPI	Indeksi i Jetës së Planetit
MBZhR	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural
MEA	Mekanzimat e Zbatueshmërisë së Konventave
MSA	Marrëveshja e Stabilizim-Asocijimit
MShP	Marrëveshje Shumë-Palëshe
MTM	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
NASA	Administrata Kombëtare e Aeronautikës dhe Hapësirës së SHBA-ve
Natura 2000	Rrjeti i Zonave të Mbrojtura të Komunitetit Evropian
OBSh	Organizata Botërore e Shëndetësisë
OC	Regjistrat e Hapur për Korporatat
OECD	Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim
OJF	Organizatë Jo-Fitimprurëse
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
OPGJ	Oficeri i Policisë Gjyqësore
OSBE	Organizata për Sigurinë dhe Bashkëpunimin Evropian
OshC	Organizata të Shoqërisë Civile
OSM	Harta Ortofotografike e Rrugëve
OZhQ	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
PANGAEA	Botues i të Dhënave për Shkencën e Tokës dhe Mjedisit
PKIE	Plani Kombëtar i Integritetit Evropian
PKZMSA	Planit Kombëtar për Zbatimin të Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit
PPB	Produktit të Përgjithshëm Bruto
PPNEA	Shoqata për Ruajtjen dhe Mbrojtjen e Mjedisit Natyror në Shqipëri
PPP	Partneritet Publik Privat
PRTR	Protokolli i Konventës së Aarhus mbi Regjistrat e Lirimit dhe Transferimit të Ndotësve
REC	Qendra Burimore e Mjedisit
RSF	Gazetarët pa Kufinj
SACs	Zonat e Veçanta të Ruajtjes
SASB	Bordi i Standardeve të Kontabilitetit të Qëndrueshmërisë
SCI	Zonat me Interes për Komunitetin Evropian
SEJ	Shoqata e Gazetarëve të Mjedisit
SPAs	Zonat me Mbrojtje të Veçantë
TFA	Autentifikimi me Dy Faktorë
TP	Takimi i Palëve
UKT	Ujësjellës-Kanalizime Tiranë
UNECE	Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën
UNEP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë
VKM	Vendim i Këshillit të Ministrave
VNM	Vlerësim i Ndikimit në Mjedis
VSM	Vlerësim Strategjik Mjedisor
WFD	Direktiva Kuadër e Ujit
ZM	Zonat e Mbrojtura

Lista e Figurave

Figura 2: Pasqyra e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm sipas OKB	21
Figura 3: Pasqyra e çlirimit të gazit karbonik në nivel global sipas sektorëve	24
Figura 4: Pasqyra e çlirimit të gazit karbonik në Shqipëri sipas sektorëve	24
Figura 5: Paraqitje skematike e modelit të ekonomisë qarkulluese	25
Figura 6: Paraqitje skematike e kuadrit ligjor në fushën e qeverisjes mjedisore që zbatohet në Shqipëri	27

1.1. Qëllimi i manualit

Ky manual është ndërtuar për të ndihmuar studentët e gazetarisë që dëshirojnë të thellojnë njohuritë dhe aftësitë e tyre për të raportuar mbi çështjet mjedisore me saktësi, etikë dhe ndikim publik. Në një kohë ku krizat klimatike, humbja e biodiversitetit, ndotja dhe keqinformimi janë përditshmëri, roli i gazetarit bëhet më i rëndësishëm se kurrë.

Qëllimet kryesore të këtij manuali janë:

- ✓ Të ndërtojë një bazë të fortë konceptuale mbi çështjet mjedisore;
- ✓ Të ofrojë udhëzime praktike për raportim të përgjegjshëm dhe të saktë;
- ✓ Të pajisë studentët me mjete moderne, përfshirë inteligjencën artificiale;
- ✓ Të promovojë etikën profesionale dhe qasjen ndërdisiplinare.

Manuali mbështetet në praktikat më të mira ndërkombëtare të gazetarisë mjedisore dhe klimës.

1.2. Rëndësia e gazetarisë mjedisore

Gazetaria mjedisore nuk është vetëm një zhanër tematik. Ajo është mjet për mbrojtje publike, ndikim politik dhe edukim kolektiv. Sfidat mjedisore të këtij shekulli nuk janë më të largëta e as ekzotike, si mund t'i përceptojë dikush. Ato janë tashmë një realitet i përditshëm që kërkon vëmendje publike të bazuar në informacion të verifikuar. Disa nga dukuritë shqetësuese padyshim nuk janë vetëm ndryshimet klimatike që shkaktojnë thatësira ekstreme e përmbytje, por është edhe ndotja urbane, prerja e pyjeve dhe ndotja e ujërave që ndikojnë në përkeqësimin e jetës në Tokë, duke rrezikuar florën e faunën, por edhe shëndetin e njerëzve në përgjithësi.

Këto pra nuk janë vetëm koncepte abstrakte, por janë çështje të ndjeshme politike e shoqërore që ngërthejnë në vete komponente të natyrës sociale dhe etike.

Disa arsye përse raportimi për mjedisin është jetik në ditët e sotme:

- Ndryshimet klimatike po ndikojnë jo vetëm në ekonomi, por edhe në shëndetin e jetën tonë;
- Burimet natyrore po shfrytëzohen në mënyrë të paqëndrueshme;
- Trashëgimia natyrore dhe identiteti lokal po dëmtohen përmes ndërhyrjeve agresive në mjedisin që na rrethon;
- Komunitetet e marginalizuara shpesh preken më shumë dhe raportimi është ai që u jep zë atyre;
- Keqinformimi dhe dezinformimi përhapin mosbesim ndaj shkencës dhe sfidave reale klimatike;
- Politikat mjedisore shpesh nuk zbatohen pa presion publik, të cilin në rastin ideal duhet ta nxisë pikërisht media e përgatitur dhe profesionale.

Shembuj të raportimeve për çështjet mjedisore:

Shembull 1: Raportimi për politikat mjedisore

Rrjeti i zonave të mbrojtura të Shqipërisë shtrihet në rreth 18 % të territorit të vendit. Rrjeti njihet fillimet e tij që prej viteve 1960⁷ kur u shpallën zonat e para të mbrojtura të përbëra kryesisht nga sipërfaqe të vogla pyjore. Pas viteve 2000, ky rrjet u zgjerua ndjeshëm në përmbytje të qëllimit të krijimit të oazeve të ruajtjes së natyrës dhe larmisë biologjike të vendit. Sot në këtë rrjet bëjnë pjesë ekosisteme të larmishme përfshirë ato malore të mbuluara me pyje, kullota e sidomos ato ligatinore që përfshijnë laguna, liqene, lumenj, ujëra bregdetare, pyje bregdetare, pyje breglumore, duna ranore, toka me bimësi të kripur, shkurreta, pyje etj. Zonat e mbrojtura strehojnë shumicën e specieve të natyrës shqiptare. Pjesa dërmuese e tyre dhe e habitateve mbrohen nga konventat ndërkombëtare, Direktivat e Komunitetit Evropian dhe nga legjislacioni shqiptar në fushën e mbrojtjes së natyrës.

Midis zonave të mbrojtura të vendit, spikasin ato ligatinore sikurse Divjakë-Karavastaja, Vjosë-Narta, Butrinti, Liqeni i Shkodrës, Kune-Vaini, Velipoja etj. Ato strehojnë afro 75% të vertebrorëve, mbi 1500 specie bimore dhe po kaq invertebrorë. Zona të tilla janë habitat i mbi 80% të shpendëve të ujit të Shqipërisë, vendpërhapje e mbi 15 habitateve prioritare për Komunitetin Evropian, mbi 85 specie shpendësh me mbrojtje të veçantë nga KE, të mbi 30 specieve të amfibëve, reptilëve dhe gjitarëve të mbrojtur nga direktivat evropiane. Pikërisht për këto vlera, ato janë shpallur dhe zona me rëndësi ndërkombëtare si Zona Ramsar (Ligatina të Rëndësisë Ndërkombëtare), IBA (Zona të Rëndësishme për Shpendët dhe Biodiversitetin), KBA (Zona Kyçe të Biodiversitetit), Zona Emerald (Zona me Interes të Veçantë për Konservim nga Këshilli i Evropës) dhe zona pilot Natura 2000 (Zona me Interes të Veçantë nga Bashkimi Evropian).

Megjithë rëndësinë e tyre, zonat ligatinore bregdetare janë të kërcënuara nga shtrirja e veprimtarive të paqëndrueshme ekonomike, si rasti i turizmit masiv në Divjakë-Karavasta deri në vitin 2019, [aeroporti i Vlorës](#) në Vjosë-Nartë, bujqësia intensive në thuajse gjitha zonat bregdetare apo investimet e energjive të rinovueshme në zonën e Myzeqesë dhe të bregdetit Adriatik. Ndonëse kërcënimet kanë qenë të vazhdueshme gjatë 5 viteve të fundit, zonat ligatinore bregdetare i kanë rezistuar presioneve masive për shkak të mbrojtjes ligjore që burojnë nga vetë statusi “Zonë e Mbrojtur” dhe legjislacioni kombëtar për Zonat e Mbrojtura.

Procesi i rishikimit të kufijve të zonave të mbrojtura nisi në mesin e vitit 2019, fillimisht me propozimin për reduktimin deri në 20% të sipërfaqes së zonave të mbrojtura bregdetare ku spikasin Narta që reduktohej me afro-45% të sipërfaqes aktuale, Velipoja me 27%, Divjakë-Karavastaja me 12% etj. Reduktimi në Nartë i hapi rrugë ndërtimit të aeroportit ndërkombëtar të Vlorës, një [investim](#) ky i cilësuar nga Komisioni Evropian¹ si shkelje e legjislacionit kombëtar dhe ndërkombëtar. Reduktimi në Divjakë-Karavasta dhe Velipojë i hap rrugë bujqësisë intensive dhe impianteve të mëdha të energjive të rinovueshme që shoqërohen me humbje të mëdha të habitatit dhe shkatërrim të korridoreve të shtegimit të kafshëve të egra.

Shoqëria civile reagoi me forcë kundër procesit të ndjekur nëpërmjet letrave dërguar Ministrisë, daljeve publike në media, përdorimit të platformave sociale dhe takimeve me titullarë të Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit. Si pasojë e këtij presioni, qeveria u detyrua të organizonte një numër diskutimesh shtesë me ekspertë të shoqërisë civile dhe institucioneve akademike ku u ra dakord që:

¹ <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2021-10/Albania-Report-2021.pdf>

- të mos propozohet heqje e statusit të zonës së mbrojtur për asnjë zonë të mbrojtur ekzistuese;
- studimi për rishikimin e kufijve të zonave të mbrojtura të mos prekte tokat bujqësore në disa zona të vendit;
- të përfshiheshin në studim argumentet për rëndësinë e zonave urbane në brendësi të territorit të disa zonave të mbrojtura; *si dhe*
- të plotësohet studimi me informacione të tjera të kërkuara nga legjislacioni shqiptar;

Megjithë premtimet nga Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, kjo e fundit i propozoi në heshtje Këshillit Kombëtar të Territorit një hartë të kufijve të zonave të mbrojtura, hartë e cila u miratua në 28 Dhjetor 2020. Megjithë kërkesat e vazhdueshme për njohje të OJF-ve dhe publikut me vendimin e KKT-së, asnjë prej agjensive të kontaktuara përfshirë Agjencinë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura, Agjencinë Kombëtare të Planifikimit të Territorit dhe Agjencinë e Zhvillimit të Territorit, nuk ofruan informacion për më se dy muaj. Pas zbardhjes së vendimit rezultoi se zonat e mbrojtura ligacionore bregdetare ishin reduktuar dhe fragmentuar ndjeshëm. Edhe ky produkt i KKT-së u kundërshtua nga OJF-te dhe institucionet akademike, të cilat informuan për këtë shqetësim grupe të ndryshme të interesit përfshirë donatorët në fushën e mjedisit në Shqipëri.

Në fund të Korrikut 2021, e vendosur nën presionin e donatorëve ndërkombëtarë dhe Delegacionit të Bashkimit Evropian në Shqipëri, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit organizoi një takim me OJF-të dhe ekspertët e institucioneve akademike dhe shkencore të vendit për të diskutuar 44 projekt-vendime të Këshillit të Ministrave për ndryshimin e sipërfaqes dhe ndryshimin e kategorive të zonave të mbrojtura ekzistuese. OJF-të dhe ekspertët ishin të pranishëm në takim për të shprehur parregullsitë e gjithë procesit të këshillimit, parregullsitë e dokumentacionit të paraqitur dhe pasojat e rishikimit të sipërfaqes së zonave të mbrojtura.

Pas zgjedhjeve të përgjithshme të vitit 2021, OJF-të nxitën Ministrinë e Turizmit dhe Mjedisit të angazhohej sërish në bisedime. Përveç theksimit të problemeve të mësipërme të procesit të rishikimit, OJF-të dhe institucionet akademike-shkencore të vendit kërkuan që Ministria:

- Të hartojë Planin Specifik të ZM-ve në përputhje me ligjin për Zonat e Mbrojtura dhe në bashkëpunim me shoqërinë civile. Plani duhet të tregojë dhe nevojën e ndryshimit, heqjes dhe shtimit të zonave të mbrojtura.
- Të rishikohej studimi për sipërfaqet e zonave të mbrojtura, duke përfshirë për çdo ZM ekspertët, që të japin kontribut me të dhëna e komente për sipërfaqen, habitatet, speciet dhe zonimin e brendshëm të çdo zone të mbrojtur.
- Të mos cënohet asnjë sipërfaqe para përfundimit të Planit dhe përmbylljes së procesit për rishikimin e sipërfaqes së zonave të mbrojtura.

Ndonëse e hapur për diskutime me shoqërinë civile dhe institucionet akademike, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit kishte deklaruar se do të zbatojë vendimin e 28 Dhjetorit 2020 të Këshillit Kombëtar të Territorit! Si rezultat i qëndrimit të tillë, OJF-të nisën rrugën e ankimeve ligjore në të gjitha shkallët e gjykatave në vend.

Ndërkohë që procesi gjyqësor vijonte, Kuvendi Popullor, ndërmori një nismë ligjore që synonte ndryshimin tërësor të ligjit për zonat e mbrojtura. Procesi i udhëhequr “de jure” nga Komisioni Parlamentar përgjegjës për mjedisin, pa konsultime publike, është finalizuar me një ndryshim rrënjësor të ligjit në fillim të vitit 2024. [Ligji](#) u cilësua nga OJF-të dhe qarqet

akademike si një formë që legjitimon ndërhyrjet shkatërrimtare në rrjetin kombëtar të zonave të mbrojtura. Edhe ligji ashtu si aktet nënligjore janë kundërshtuar në gjykatën administrative nga shoqëria civile.

Shembull 2: Raportimi përkundrejt dezinformimit

Bashkia Tiranë përmes ndërmarrjes publike vartëse UKT, në bazë të ligjit 139/2015 “ për vetëqeverisjen vendore” është institucioni përgjegjës për furnizimin me ujë të pijshëm të popullsisë së saj.

Megjithatë ky shërbim nuk jepet i plotë as në aspektin e sasisë së ujit, furnizimit e as në aspektin e cilësisë së tij. Derisa opinioni publik “bombardohej” me kronika propagandistike në media lidhur me ri-investimet në shërbimin e ujësjellësit, qytetarët vazhdonin të ballafaqohen me probleme në furnizim dhe cilësinë e ujit, e cila linte shumë për të dëshiruar.

Në vitin 2017 organizatat “Res Publica” dhe “Impetus” iu drejtuan gjykatës së Tiranës për të detyruar ndërmarrjen e Ujësjiellës Kanalizime Tiranë që të kryerjë të gjitha analizat për të garantuar cilësinë e ujit të pijshëm në qytetin e Tiranës sipas standardeve të vendosura me Vendim të Këshillit të Ministrave. Sipas padisë, në zona të ndryshme të Tiranës, niveli i *escherichia coli* dhe *streptococci faecal*, baktere të dëmshme për shëndetin, si dhe niveli i Klorit (kimikat) rezultonin shpesh më të larta se normat e lejuara nga VKM nr. 379, dt. 25.05.2016.

Pas katër vjetësh betejë ligjore, Qendra “Res Publica” dhe shoqata “Impetus” ia kanë dalë të sigurojnë nga gjykata një vendim të paprecedent, i cili do të ndikojë në përmirësimin e cilësisë së ujit në kryeqytet.

Gjykata Administrative e Shkallës së Parë Tiranë ka pranuar të Hënën, se cilësia e ujit që furnizohej kryeqyteti në vitet 2016-2017 (kohë kur u ngrit padia) ishte jashtë parametrave për t’u konsideruar “i pijshëm”, me pasoja të dëmshme për shëndetin. Gjykata ka detyruar shoqërinë shtetërore Ujësjiellës Kanalizime Tiranë sh.a për të njoftuar dy organizatat e shoqërisë civile për masat që do të ndërmarrë në përmirësimin e **cilësisë së ujit**. Në këtë mënyrë, shoqëria civile po merr rolin e një “mbikqyrësi” me vendim gjykatë.

Gjykata urdhëroi UKT sh.a. të monitorojë dhe të analizojë të gjitha parametrat e ujit të pijshëm në Tiranë. Sipas vendimit, UKT është e detyruar që këto rezultate të analizave t’i dërgojë në Institutin e Shëndetit Publik, për të përcaktuar masat që duhet të merren për përmirësimin e cilësisë së ujit.

Po kështu, gjykata urdhëroi UKT të raportojë tek “Qendra Res Publika” dhe shoqata “Impetus” rezultatet periodike të analizave si dhe masat që do të ndërmarrë kjo ndërmarrje që do të çojnë në garantimin e cilësisë së ujit të pijshëm.

Vendimi ka ndikuar pozitivisht në përmirësimin e furnizimit me ujë të pijshëm në kryeqytet, dhe pati efekt pozitiv tek përdoruesit e shtresave të varfëra, të cilët nuk kanë asnjë mundësi tjetër për të siguruar ujin e pijshëm përveç rubinetit. Për këto shtresa, OKB ka përcaktuar standarde të furnizimit me ujë, si një e drejtë sociale ekonomike që qëndron më vete. Nga ana tjetër vendimi përbën gjithashtu një model të ndalimit të dezinformimit publik që lidhet me një element mjaft jetik siç është uji i pijshëm

Shembull 3: Verifikimi i Fakteve

Organizata jo fitim prurëse e specializuar për verifikimin e fakteve, Faktoje, ka trajtuar një seri [problemesh mjedisore](#)² duke nxjerr në pah dukuri jashtëzakonisht shqetësuese që po ndodhin për shkak të ndryshimeve klimatike në Shqipëri. Duke iu referuar [Institutit të Shëndetit Publik](#), Faktoje raportoi se “[valët e të nxehtit](#) mund të jenë përgjegjëse për qindra vdekje shtesë që ndodhin në Shqipëri. Shifrat që përmenden [në këtë shkrim](#)³ janë alarmante. Sipas po të njëjtit medium, si rezultat i ndryshimeve klimatike situata mjedisore po degradon edhe në rrafshet tjera. [Shpyllëzimi e zjarret](#) si shkaktarë të përkeqësimit të gjendjes, tashmë janë realitet⁴.

Nuk do mend ndryshimet klimatike në Shqipëri kanë prekur [edhe ushqimin](#). Shumë produkte ushqimore, të cilat Shqipëria i kishte dikur mjaftueshëm në treg, tani po importohen!

“E hëna, për shumicën e familjeve shqiptare, është “dita e fasules”. Një zakon i trashëguar brez pas brezi, më i qëndrueshëm se çdo politikë bujqësore në vend. Por këtë vit, pjatat e ngrohta tradicionale po mbushen me fasule egjiptiane, sepse në Korçë, dikur vendi ku prodhohej bishtajorja më e mirë, bima nuk po e mbijeton të [nxehtin](#).”⁵

Shembull 4: Denoncimi i krimit mjedisor

Shkrime për degradimin e mjedisit rëndomë hasin në vesh të shurdhër, por ka raste kur ato ia dalin të mobilizojnë masat apo të vejnë në veprim përfaqësuesit e institucioneve. Një rast i tillë ndodhi në ShBA pas publikimit të shkrimit investigues prej 9 vazhdimesh në [Inside Climate News](#). Investigimi që përkonte me ndryshimet klimatike, zbuloi se mes viteve 1980 dhe 2000 kompania EXXCOMobile ka qenë në dijeni për rritjen e dioksid karbonit, por qëllimisht e ka heshtur këtë fakt, madje edhe ka mohuar se dioksid karboni mund të ndikojë negativisht në shëndetin publik. Mes tjerash, kompania ka ndikuar negativisht në përpjekjet e institucioneve për të nxjerrë ligjet e rregulloret që do të parandalonin përkeqësimin e gjendjes me ndryshimet klimatike dhe emetimin e dioksid karbonit. Pas publikimit të serisë së shkrimeve të titulluara “[EXXCON: Rruga që nuk është ndërmarrë](#)”, në nëntor të vitit 2015, prokurori i përgjithshëm i shtetit të New York-ut filloi hetimet ndaj Exxon për deklaram të rrejshëm. Para kësaj, kandidatët presidencialë Hillary Clinton dhe Bernie Sanders kishin kërkuar një hetim federal ndaj kompanisë. Mbi 350,000 shtetas amerikanë kanë mbështetur thirrjen për hetime, përmes peticionit drejtuar Departamentit të Drejtësisë. “Lajmi ndryshoi lojën për kompanitë e karburanteve fosile dhe ndikimin e tyre në mohimin e ndryshimeve klimatike”, ka raportuar lidhur me rastin [GreenSpace](#).

Dezinformimi mbi mjedisin është një rrezik real: teori konspirative për klimën, mohimi i ndryshimeve klimatike, lajme të rreme mbi energjinë e gjelbër. Prandaj, gazetaria mjedisore duhet të jetë e ndërtuar mbi prova.

Në kontekstin e sipërpërmendur, raportimi mjedisor bëhet një formë e gazetarisë së përgjegjshme qytetare, e cila ndihmon publikun që të kuptojë se mjedisi nuk është temë periferike. Ai është thelbësor në jetën tonë të përditshme.

² [Shqipëria, nga klimë mesdhetare drejt asaj subtropikale - Faktoje.al](#)

³ [Deri në 400 vdekje shtesë çdo vit nga valët e të nxehtit në Shqipëri - Faktoje.al](#)

⁴ <https://faktoje.al/shpyllezimi-i-heshtur-nga-prerjet-e-paligjshme-zjarret-minierat-dhe-harresa>

⁵ [Klima po "djeg" bujqësinë - Faktoje.al](#)

1.3. Roli i gazetarit në shoqëri: informues, edukues dhe verifikues faktesh

Gazetaria mjedisore nuk është thjeshtë vetëm një formë e raportimit tematik – ajo është një mision i rëndësishëm shoqëror. Në një epokë ku ekosistemet po degradohen, biodiversiteti po zhduket kurse ndotja po kërcënon shëndetin publik, gazetari i specializuar për raportimin e çështjeve mjedisore, bëhet syri kritik dhe zëri i ndërgjegjës në shoqëri. Ai nuk është vetëm një vëzhgues pasiv i ngjarjeve, por në shumicën e rasteve ai shndërrohet në një katalizator të ndryshimeve pozitive në shoqëri.

Në veçanti gazetari/ja ka rol jashtëzakonisht të rëndësishëm në:

- Zbulimin dhe dokumentimin e dëmeve mjedisore që ndodhin në mënyrë të fshehur ose të normalizuar;
- Ndriçimin e konflikteve midis zhvillimit ekonomik dhe mbrojtjes së natyrës;
- Nxitjen e transparencës nga autoritetet publike dhe bizneset që ndikojnë në mjedis;
- Informimin e qytetarëve mbi ndikimin e veprimeve të tyre të përditshme në ekosistem;
- Ushqimin e debatit publik me fakte dhe kontekst shkencor të besueshëm e të verifikuar;
- Avokimin e heshtur, përmes informimit objektiv për një trajtim të kujdesshëm dhe të qëndrueshëm të natyrës;

Një gazetar mjedisor duhet të ketë kujdes që :

- Të mos alarmojë, por të informojë qartë;
- Mos të thjeshtojë tej mase realitetin, por ta shpjegojë me përgjegjësi;
- Mos të jetë partizan, por të ndjekë faktin dhe shkencën.

Në vendet ku mungojnë mekanizmat institucionalë të monitorimit dhe ku zbatimi i ligjit lë shumë për të dëshiruar, gazetaria mbetet ndoshta mekanizmi më i rëndësishëm, i kontrollit publik.

1.4. Qasja ndërdisiplinore dhe ndikimi në publik

Raporti për mjedisin nuk mund të bëhet vetëm me njohuri të parimeve bazë të gazetarisë! Raportimi mjedisor kërkon një qasje ndërdisiplinare, ku përfshihen:

- Shkencat e natyrës (ekologji, klimatologji, gjeografi...);
- Politikat publike dhe ligjet mjedisore;
- Ekonomia dhe planifikimi urban;
- Etika dhe drejtësia sociale/shoqërore;
- Kultura dhe praktikat lokale të qëndrueshmërisë.

Kjo nënkupton se gazetari duhet të ketë njohuri dhe shkathtësi për të përkthyer çështjet komplekse shkencore përkitazi me mjedisin, në një narrativ të faktuar, të kuptueshëm, të

qartë e objektiv. Ai/Ajo duhet të dijë si të bashkëpunojë me shkencetarë, aktivistë, institucione dhe me qytetarë për të transmetuar histori/rrëfime/storie, që nuk kanë si qëllim të vetëm informimin, por që njëkohësisht mund të inspirojnë dhe lëvizin grupet e ndryshme shoqërore për të vepruar.

Ndikimi i gazetarisë mjedisore në publik mund të jetë:

- Formimi i opinionit publik që ndikon në politikat dhe sjelljet ;
- Inspirimi i aktivistëve lokalë, në mbrojtje të mjedisit dhe komuniteteve;
- Zbulimi i abuzimeve me mjedisin, që në shumicën e rasteve kalon i pavërejtur dhe i pandëshkuar;
- Rritja e presionit ndaj institucioneve për të zbatuar ligjet si dhe, për të investuar në mbrojtjen e mjedisit.

Të jesh gazetar i mirë në fushën e mjedisit nuk do të thotë të jesh shkencëtar, por duhet të kesh aftësi:

- ✓ Për të lexuar një raport shkencor;
- ✓ Për të kuptuar ligjin;
- ✓ Për të komunikuar me komunitete lokale;
- ✓ Për të shpjeguar konceptet në fushat e ekonomisë, drejtësisë dhe urbanistikës për publikun.

Prandaj, gazetari mjedisor është gjithmonë në kufi të shumë fushave. Kjo është edhe sfidë, por edhe pasuri. Në fund të ditës gazetaria mjedisore është një domosdoshmëri për brezat e sotëm dhe ata të ardhshëm. Është e rëndësishë jetike për shëndetin dhe mirëqënien e njeriut.

2. Konteksti mjedisor në Shqipëri

Prej kohësh konvencioni ynë mbi natyrën ka ndryshuar. Ajo nuk shihet vetëm si një ikonë bukurie, që plotëson shijet estetike njerëzore apo, që kënaq syrin e udhëtarit të apasionuar për aventura, por edhe si një kapital për rritjen ekonomike dhe begatinë e shoqërisë. Megjithatë, krahas zhvillimit dhe veçanërisht, përparimit teknologjik, po shtohen shqetësimet për gjendjen e saj. Çështje si shpyllëzimet, reduktimi i jetës së egër në tokë, ndotja, pakësimi i burimeve, rritja e sasisë së karbonit në ajër, ngrohja globale dhe ndryshimi i klimës për shkak të veprimtarisë së njeriut, po kushtëzojnë shkallën e shfrytëzimit dhe intensitetin e përdorimit të burimeve.

Ndërkohë, mungesa e transparencës në vendimmarrje dhe mungesa e dialogut mes palëve, po përshkallëzon konfliktet mes grupeve të interesit.

Në këto kushte, vendimmarrja mjedisore duhet të zbatohet brenda kufijve të zhvillimit të qëndrueshëm. Ajo nuk i përket ekskluzivisht qeverive apo konsorciumeve ndërkombëtare financiare, por përfshin një interes dhe një përgjegjësi më të gjerë. Kësisoj, ky shqetësim apo kjo rrethanë, që po fiton një popullaritet në rritje, kërkon edhe një perspektivë ndryshe të raportimit në media.

Pyetjet që duhet ngritur janë të shumta:

- a mundet media të kontribuojë në uljen e ndikimit të aktivitetit industrial ndaj mjedisit;
- si ta mbrojmë apo ta shkëpusim median nga vartësia financiare e korporatave;
- cilat janë kapacitetet e profesionale dhe ato financiare të medias;
- si mund të ristrukturohet ajo për më shumë vigjilencë mjedisore;
- a duhet të angazhohen resurse shtesë për raportimin e krimit mjedisor;
- a ka dështuar media në raportimin e gjendjes së mjedisit;
- deri ku duhet të shtrihet shfrytëzimi i burimeve natyrore;
- si duhet përfshirë shkencën në raportimin mjedisor;
- si mund të zhvillohemi duke racionalizuar përdorimin e burimeve natyrore;
- si mund të nxisim një vetëdije mjedisore më të lartë;

Këto e të tjera janë pjesë e një plani komunikimi të përbashkët në emër të një vetëdijeje më të lartë, për të shpëtuar rrënimin e mjedisit, shterimin e burimeve natyrore dhe të ardhmen e vendit.

Në kushtet e një varfërie ekstreme, Shqipëria zgjodhi ekonominë e tregut si një model zhvillimi, por sidoqoftë përmes një mënyre të vjetër dhe të nxituar. Kështu, u pa kolektivisht si mënyrë për të luftuar varfërinë. Por, me një administratë të dobët, me legjislacion të mangët e të papërditësuar dhe pa një autoritet monitorues, planifikimi dhe zhvillimi i qëndrueshëm u bë i **pamundur**.

Pas viteve 1990 lëvizjet demografike drejt zonave të ulëta krijuan një kaos urban. Rezidentët e rinj kishin nevojë për banesa të reja dhe për to duhej material drusor, inerte apo gurë. Në këtë mënyrë filloi shfrytëzimi i pyjeve, i shtretërve të lumenjve dhe i faqeve të maleve. Për afro tridhjetë vite u shpyllëzuan qindra hektarë pyje të larta⁶. Nga impiantet e përpunimit të

⁶ INSTAT, 2017

inerteve u gërryen miliona m³ aluvione lumenjsh, ndërkohë, që guroret e sapohapura sollën zhdukjen e qindra hektarëve vegjetacion. Mungesa e kontrollit solli ndotjen e ujit, të ajrit dhe shtimin e mbetjeve urbane. Kaosi preku edhe vijën bregdetare. Me qindra diga u ndërtuan në mënyrë joefektive për të ndaluar erozionin detar. Në terren mbretëroi paligjshmëria. Mungesa e vëmendjes dhe keqmenaxhimi i ngastrave dhe i kullotave bëri, që zjarret të dëmtonin sipërfaqe edhe më të mëdha. Gjendja e mjedisit u rëndua.

Nga mesi i viteve 2000, vetëm pak muaj pasi qeveria e atëhershme shpalli me entuziazëm se Shqipëria mund të bëhej një “mini superfuqi” energjetike në rajonin e Ballkanit Perëndimor, borxhi publik ishte pak më i lartë sesa gjysma e Produktit të Përgjithshëm Kombëtar (PPB)⁷. Në këto rrethana vendit i duhej një alternativë zhvillimi, që të shërbente për dy qëllime: uljen e borxhit dhe reduktimin e varfërisë. Por, zhvillimi i ekonomisë ishte i kufizuar. Siguria energjetike, ishte një prej shkaqeve, e cila kushtëzohej së paku nga dy faktorë: sasia e reshjeve dhe importi i energjisë. Kësisoj, vendimmarrësit arritën në një konkluzion operativ: ulja e importit do të shtonte sigurinë energjetike, çka do të reduktonte presionin financiar ndaj buxhetit, si dhe do të krijonte rrethana të favorshme, krahas masave të tjera, për tërheqjen e investimeve të mëdha, me pasojë rritjen e ekonomisë.

Pothuajse 100% e energjisë elektrike përftohej prej burimeve hidrike. Për këtë arsye, rritja e kapacitetit energjetik të instaluar prej burimeve ujore ishte mjeti kryesor për arritjen e një sigurie të domosdoshme energjetike. Ishte ky momenti kur pasuria natyrore e vendit dhe mjedisi u shndërruan në çështje politike. Investimet dhe shfrytëzimi i burimeve do të ishin, si asnjëherë më parë, kapitali që do të prodhonte të mira për rritjen e mirëqënies dhe të ekonomisë kombëtare. Banka Botërore e pranoi këtë argument. Skuadrat e përbashkëta filluan punën për të zbatuar në praktikë këtë devizë. Ekspertët iu rikthyen studimeve të kryera vite më parë dhe konfirmuan se Shqipëria kishte një potencial të lartë hidrik për të prodhuar energji elektrike, ende të pashfrytëzuar.

Në kontekstin e shqetësimeve prej ndryshimeve klimatike dhe rritjes së temperaturës globale, prodhimi i energjisë prej burimeve të rinovueshme dukej joshës dhe qasja, tepër ekologjike. Por, natyrisht duheshin kryer disa hapa të nevojshme ligjore. Dhe autoritetet nuk vonuan. U ripa legjislacioni mjedisor (duke nënshkruar “Marrëveshjen e Stabilizim – Asociimit” me Komunitetin Evropian dhe shtetet anëtare në vitin 2006-n, Shqipëria kishte pranuar bashkëpunimin për të sjellë një zhvillim ekonomik të qëndrueshëm⁸). U hartuan ligje në përputhje me Aktet e Bashkimit Evropian (*Acquis*). U hartuan plane mjedisore sektoriale dhe kombëtare. Në vitin 2000, Shqipëria ratifikoi Konventën e Aarhusit⁹, e cila është dokumenti më reformues mbi të drejtën e publikut për tu informuar me çështjet mjedisore. Përgjatë dy dekadave Shqipëria u bë anëtare, e pothuajse të gjitha konventave, protokolleve dhe marrëveshjeve të tjera ndërkombëtare, që lidhen me mbrojtjen e mjedisit.

Së fundi, ajo ratifikoi “Marrëveshjen e Parisit” (shtator 2016), e cila është marrëveshja më e rëndësishme ndërkombëtare për mbrojtjen e klimës, (ndonëse deri tani, ende nuk ka dorëzuar një strategji kombëtare për klimën, si pjesë e detyrimeve, që rrjedhin nga kjo marrëveshje). Më tej, u riorganizuan departamentet dhe u themeluan agjenci të reja shtetërore mjedisore. Por, autoritetet premtuan mbështetje për investime dhe për investitorë dhe krijuan hapësira

⁷ Open Data Albania, 2017

⁸ Kuvendi Popullor i Republikës së Shqipërisë, 2006

⁹ Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, 1998

ligjore për tërheqjen e tyre. Ndryshoi ligji për koncesionet¹⁰ dhe një numër vendimesh dhe aktesh u shpallën në përputhje me objektivat e reja të zhvillimit.

Një formë e re bashkëpunimi, e panjohur, e quajtur Partneritet Publik Privat (PPP) u bë lokomotiva e ekonomisë. Qeveria ofronte burimin dhe privati, shërbimin. Përfitimi ishte i dyanshëm. Fillimisht, ky partneritet u lejua për 20 vjet, më pas, për 35 dhe në raste të veçanta, përmes procedurave legjislative me ligje e akte speciale, në 99 vjet. Ligji bazë për koncesionet, i vitit 2006, ndryshoi përsëri dhe është ligji më i amenduar, që ndryshon pothuajse çdo vit në favor të investimeve.

Por, fokusi i autoriteteve u kthye edhe tek burimet minerare. Si vend malor, Shqipëria disponon një strukturë të pasur gjeologjike. Kështu, strategji të reja u hartuan dhe lejet e shfrytëzimit u shtuan. Aktiviteti minerar u pa si një mundësi për të joshur investitorët e huaj dhe për të mbështetur me lëndë të parë industrinë evropiane. Shqipëria adoptoi dokumente¹¹ ndërkombëtare të transparencës në fushën e shfrytëzimit të burimeve dhe përcaktoi rregulla të qarta për ecurinë e aktivitetit minerar. Por, krahas shfrytëzimit filloi zhveshja e faqeve malore prej vegjetacionit.

Ndonëse në 2013-n, qeveria Berisha u zëvendësua nga qeveria Rama, presioni ndaj burimeve natyrore mbeti po njësoj. Qeveria e re ruajti objektiva të njëjta zhvillimi, përmes shfrytëzimit pa kriter të burimeve natyrore. Një tjetër vendimmarrje, provokoi një konflikt të ri. Në vitin 2014, në kushtet kur një pjesë e landfillleve të mbetjeve urbane ishin jashtë standarteve mjedisore dhe shëndetësore, kur ndarja në burim nuk ekzistonte dhe kur industria e riciklimit po falimentonte, autoritetet, në kundërshtim të plotë dhe pa u konsultuar me grupet e interesit, nxitën incenerimin e mbetjeve.

Qeveria shpenzoi miliona euro për të mbështetur financimin e koncesioneve për ndërtimin e dy inceneratorëve të parë (më pas miratoi edhe një tretë). Ajo rrëzoi strategjinë e sapomiraturar të menaxhimit të integruar të mbetjeve dhe përmbysi konceptin për trajtimin e mbetjeve. Euforia preku edhe Zonat e Mbrojtura. Laguna e Karavastasë dhe ajo e Nartës, dy ligatina të rëndësishme kombëtare, të mbrojtura edhe me konventa ndërkombëtare, u planifikuan për resorte turistike masive¹².

Volumi pyjor kombëtar është reduktuar dhe jo vetëm rrjedhat kryesore, por, pothuajse të gjitha degët e lumenjve, janë planifikuar të devijohen prej hidrocentraleve, ndërkohë që, siguria energjetike mbeti relative, për aq kohë sa prodhimi i energjisë varej nga sasia e reshjeve. Akoma më shumë, megjithëse në vitin 2017, fuqia totale e instaluar tejkaloi 2.800 MW¹³, ekonomia në rritje, ka nevojë për energji shtesë. Sipas Bankës Botërore, të ardhurat e Shqipërisë prej burimeve natyrore në PPB, kanë përqindjen më të lartë, krahasuar me të ardhurat e burimeve natyrore në PPB-të e vendeve të tjera të Ballkanit Perëndimor. Por, vlera financiare e shpenzuar për shërbimet mjedisore e rendiste Shqipërinë të fundit. Mbishfrytëzimi dhe keqpërdorimi i burimeve ka nxitur konflikte sociale mes shfrytëzuesve koncesionarë dhe banorëve, që jetojnë pranë këtyre vendburimeve. Një pjesë, të mbështetur nga shoqëria civile i janë drejtuar gjykatës, të tjerë kanë protestuar publikisht, duke nxitur një aktivizëm të ri mjedisor. Organizatat mjedisore, nga ana tjetër, kanë shtuar ekspertizën dhe kanë përforcuar përpjekjet për të ndihmuar banorët.

¹⁰ Agjencia e Prokurimit Publik, 2009

¹¹ EITI, 2010

¹² MABETEX Group, 2017

¹³ Enti Rregullator i Energjisë, 2024

Në kuadrin e reformimit të kornizës ligjore dhe institucionale në Shqipëri është bërë një progres mjaft i madh që pas nënshkrimit të MSA si pjesë e procesit të integritimit në Bashkimin Evropian.

Kështu paketa ligjore është pasuruar vazhdimisht duke u përafruar me atë të Bashkimit Evropian. Përgjatë dekadës së fundit edhe kuadri institucional ka pësuar një transformim tërësor duke u plotësuar me një sërë agjencish të cilat e shtrijnë veprimtarinë e tyre në mënyrë të qenësishme në terren.

Sikurse dihet, Shqipëria po kalon në procesin e integritimit në Bashkimin Evropian gjë që e obligon atë t'i përmbushë obligimet nga marrëveshjet e shumta ndërkombëtare të nënshkruara përgjatë dekadave të shkuara, si dhe të përmbushë kriteret për anëtarësim në BE.

Sipas Raportit¹⁴ të fundit të BE-së “Shqipëria po punon për të harmonizuar politikat e saj mjedisore me standardet e BE-së” por i njejti thekson se disa çështje kritike mjedisore ende nuk janë përmbushur plotësisht. Në fokus të vlerësimit ishin çështjet që kanë të bëjnë me ndryshimet klimatike si dhe një varg problematikash tjera mjedisore.

Ja në çka u fokusua BE-ja me rastin e vlerësimit dhe cilat ishin gjetjet e saj:

Cilësia e ajrit: Vlerësimi i zgjerimit të rrjeteve monitoruese të ndotjes së ajrit dhe i transparencës së të dhënave, rezultoi me gjetjen se monitorimi i ndotjes së ajrit është i kufizuar, kurse të dhënat nuk janë mjaftueshëm transparente. BE konstaton se ndotja industriale dhe ajo nga transporti janë sfidë e madhe për Shqipërinë, ndërkohë që shteti nuk ka masa të mjaftueshme për reduktimin e emetimeve të gazrave ndotës.

Menaxhimi i mbetjeve: Forcimi i iniciativave për ekonominë qarkore dhe menaxhimi i mbetjeve, ishin po ashtu pjesë e vlerësimit. Sipas BE-së, Shqipëria ende përballet me sfida në zbatimin e një sistemi efektiv të menaxhimit të mbetjeve, mungesa e impianteve të riciklimit dhe trajtimit të mbetjeve mbetet një problem i madh, ndërkohë që niveli i ndarjes së mbetjeve dhe riciklimit është i ulët krahasuar me standardet e BE-së.

Cilësia e ujit: Cilësia e ujërave mbetet një shqetësim, veçanërisht në zonat urbane. Mungesa e impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura dhe ndotja e lumenjve janë probleme të vazhdueshme. Nuk ka një sistem të fortë për monitorimin dhe mbrojtjen e burimeve ujore.

Mbrojtja e natyrës: BE konstaton se zbatimi i ligjeve për mbrojtjen e biodiversitetit është i dobët, ndërkaq zonat e mbrojtura nuk kanë mbikëqyrje dhe menaxhim adekuat. Ka shqetësime për ndërtimet e paligjshme dhe degradimin e ekosistemeve natyrore.

Ndryshimet Klimatike dhe Energjia e Gjelbër: Nuk ka një strategji të qartë për reduktimin e emetimeve të karbonit. Shqipëria ka bërë përparim në politikat e energjisë së rinovueshme, por investimet mbeten të kufizuara. Përdorimi i burimeve të rinovueshme si energjia diellore dhe eolike është ende i ulët.

¹⁴ [Albania Report 2024 - European Commission](#)

Rekomandimet e BE-së

- Shqipëria duhet të përmirësojë zbatimin e legjislacionit mjedisor dhe të forcojë institucionet përgjegjëse.
- Duhet të investojë më shumë në infrastrukturën e menaxhimit të mbetjeve dhe monitorimin e cilësisë së ajrit.
- Nevojiten masa më të forta për mbrojtjen e biodiversitetit dhe zonave të mbrojtura.
- Duhet të zhvillojë një strategji më ambicioze për energjinë e gjelbër dhe reduktimin e emetimeve të karbonit.

3. Konceptet bazë mjedisore

3.1. Ekosistemet dhe biodiversiteti

Ekosistemi është një bashkësi e organizmave të gjallë ose biotikë (ku përfshihen bimët, kafshët dhe dekompozuesit) dhe përbërësit jo të gjallë ose abiotikë (ku përfshihen uji, ajri, toka) të mjedisit të tyre duke bashkëvepruar si një sistem funksional i ndryshueshëm. Këta përbërës biotikë dhe abiotikë lidhen së bashku përmes cikleve të ushqyesve (pra materies) dhe rrjedhave të energjisë. Ekosistemet janë thelbësore për ruajtjen e jetës në tokë, kurse biodiversiteti është kritik për qëndrueshmërinë e ekosistemeve. Ai ndihmon në stabilizimin e klimës, mbrojtjen nga sëmundjet dhe sigurimin e burimeve ushqimore.

Biodiversiteti është shumëllojshmëria e të gjitha gjallesave (specieve), habitateve (vendbanimit të specieve) dhe gjeneve si dhe ndërveprimet e tyre. Biodiversiteti ndryshon me kalimin e kohës ndërsa ndodh zhdukja e disa specieve dhe evoluojnë specie të reja. Diversiteti biologjik përfshin tri nivele: diversitetin e specieve, nivelin gjenetik dhe atë të ekosistemit. Biodiversiteti, përgjatë evolucionit ka njohur disa valë masive të zhdukjes së specieve. Te gjitha për shkaqe që lidhen përgjithësisht me faktorë abiotikë, si kushtet klimatike, lëvizjet tektonike, vullkanet etj. Ndërsa tashmë shkenca e ka pranuar që jemi në valën e pestë, e cila njihet edhe si vala e zhdukjes e shkaktuar nga njeriu.

Aktivitetet njerëzore, sidomos pas revolucionit industrial e në vijim kanë ndryshuar me ritme më të shpejta se aftësia rigjeneruese e planetit si faktorët abiotikë (ndryshimet e klimës, transformimin e habitateve) ashtu edhe ato biotikë përmes shfrytësimit intensiv. Në këtë mënyrë faktorët kryesorë të zhdukjes së biodiversitetit sipas revistes NATURE janë:

- i) Shfrytëzim 37% (gjueti, peshkim);
- ii) Degradimi dhe ndryshimi i habitatit 31%;
- iii) Humbja e habitatit 14%;
- iv) Ndryshimi i klimës 7%;
- v) Speciet pushtuese 5%;
- vi) Ndotja 4%;
- vii) Sëmundjet 2 %.

Pikërisht prej aktiviteteve njerëzore biodiversiteti në rang global po njeh një trend rënës në vlera alarmante. Sipas Living Planet Index (LPI), i cili është një tregues që vlerëson popullatat e specieve të ndryshme në nivel global si edhe llojet e ndryshme të ekosistemeve, që nga viti 1970 kur ky tregues është vlerësuar për herë të parë ka njohur vetëm rënie deri në -95% deri në vitin 2020.

3.2. Ndotja e mjedisit

Ndotja përfshin futjen e substancave ose të energjive përtej normave të caktuara, të cilat ndikojnë në prishjen e ekuilibrave të parametrve të mjedisit duke shkaktuar efekte negative në shëndetin e njeriut dhe në ekosisteme. Në vartësi të elementeve abiotikë mjedisorë dallohen tre lloje kryesore të ndotjes:

- Ndotja e ajrit: Shkaktohet nga emetimet e gazeve dhe grimcave të dëmshme në atmosferë, kryesisht nga djegia e karburanteve fosile në industri dhe transport. Kjo ndotje ndikon negativisht në shëndetin e njeriut, duke shkaktuar probleme në frymëmarrje dhe në sistemin kardiovaskular. Sipas OBSH ndotja e ajrit ësh të shkaktari kryesor i më shumë se 7 milionë vdekjesh të parakohshme në vit.
- Ndotja e ujërave: Përfshin ndotjen e burimeve dhe trupave ujqorë nga substancat kimike, mbetjet industriale dhe ato bujqësore, duke ndikuar në cilësinë e ujit dhe jetën ujore në përgjithësi.
- Ndotja e tokës: Shkaktohet nga depozitimi i mbetjeve të ngurta dhe të lëngshme si përdorimi i pesticideve dhe kimikateve tjera, duke çuar në degradimin e tokës dhe humbjen e pjellorisë së saj.

Ndotja ka ndikime të mëdha në shëndetin publik, biodiversitetin dhe ndryshimet klimatike. Kjo gjendje kërkon masa të menjëhershme për reduktimin dhe parandalimin e shtrirjes së mëtejshme të ndotjes.

3.3. Burimet natyrore të rinovueshme dhe jo të rinovueshme

Burimet natyrore janë energjia dhe materialet, që njerëzit i marrin nga natyra për nevojat e tyre jetësore. Ato ndahen në:

- **Burime të rinovueshme:** Burime që mund të rigjenerohen natyrshëm me kalimin e kohës si energjia diellore, era, uji, dhe biomasa. Menaxhimi i qëndrueshëm i këtyre burimeve është thelbësor për zhvillimin afatgjatë.
- **Burime jo të rinovueshme:** Këto janë burime që nuk mund të rigjenerohen brenda një afati të shkurtër kohor. Të tilla janë nafta, qymyri (thëngjilli) dhe mineralet. Shfrytëzimi i tyre i pakontrolluar çon në shërrimin e rezervave dhe ndotjen e mjedisit.

3.4. Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZhQ)

Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZhQ-të)¹⁵ janë një grup prej 17 objektivash të përcaktuara nga Kombet e Bashkuara për të adresuar sfidat globale si varfëria, pabarazia dhe ndryshimet klimatike deri në vitin 2030.

Më poshtë gjeni të 17 objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm :

Figura 2: Pasqyra e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm sipas OKB

Të 17 qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm ndërlidhen ngushtë me mjedisin. Për të mësuar më shumë pikat ndërlidhëse mes OZhQ-ve dhe mjedisit, futuni [këtu](#). Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin (UNEP) ka si mision kryesor gjetjen e zgjidhjeve për krizën mjedisore të planetit Tokë. Si autoriteti global kryesor mbi mjedisin, ky institucion ndihmon 193 Shtetet Anëtare të promovojnë stabilitetin klimatik, të jetojnë në harmoni me natyrën dhe të ndërtojnë një të ardhme pa ndotje, duke mbështetur arritjen e të 17 Qëllimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZhQ).

3.5. Ndryshimet klimatike: Shkaqet , pasojat dhe konceptet bazë

Ndryshimet klimatike i referohen ndryshimeve afatgjate në temperaturat dhe modelet e motit në Tokë, kryesisht për shkak të aktivitetit njerëzor e, në veçanti djegies së karburanteve fosile që rrisin përqëndrimin e gazeve serrë në atmosferë ([Qarkullimi i karbonit – Shqipopédia](#)).

Shkaqet kryesore përfshijnë:

- Emetimet e dioksidit të karbonit (CO₂), nga djegia e qymyrit dhe gazit natyror ([Drejt paradigmes së ekonomisë qarkore - JavaNews.al](#)).
- Shpyllëzimi, që redukton kapacitetin e tokës për të absorbuar (CO₂).
- Praktikat bujqësore intensive që çlirojnë metan dhe oksid azoti.

¹⁵ [THE 17 GOALS | Sustainable Development](#)

Pasojat përfshijnë:

- Rritjen e temperaturave globale.
- Shkrirjen e akullnajave dhe rritjen e nivelit të detit.
- Ndryshimet në modelet e rreshjeve dhe thatësirave më të shpeshta dhe
- Humbjen e biodiversitetit dhe ndotjen e specieve.

Konceptet/termat bazë:

Gazet serrë: Gazet që mbajnë nxehtësinë në atmosferë si CO₂, metani (CH₄) dhe oksidi i azotit (N₂O). Gazi serrë është një gaz në atmosferë që ndihmon në mbajtjen e nxehtësisë së Tokës duke bllokuar një pjesë të rrezatimit infra të kuq që lëshohet nga sipërfaqja e planetit. Ky proces shkakton efektin serrë, i cili është thelbësor për mbajtjen e temperaturës së Tokës në nivele të përshtatshme për jetën. Pa gazet serrë, temperatura mesatare e Tokës do të ishte rreth -18°C, ndërsa aktualisht është rreth 15°C. Megjithatë, aktivitetet njerëzore kanë rritur ndjeshëm përqëndrimin e këtyre gazeve, duke shkaktuar ndryshime klimatike dhe ngrohje globale.

Ngrohja globale: Rritja e temperaturës mesatare të Tokës për shkak të rritjes së gazeve serrë.

Dekarbonizimi: Procesi i reduktimit të emetimeve të karbonit në atmosferë. Për më shumë informacion për ndryshime klimatike mund të vizitoni faqen e [Panelit Ndërqeveritar për Nryshime Klimatike](#).¹⁶

Më një kërkim të thjeshtë në internet ju mund të gjeni një numër të madh të fjalorëve që definojnë e shpjegojnë konceptet mjedisore dhe terminologjinë. Shumica e mediave të vogla dhe gazetarët mjedisorë, i referohen definicioneve të institucioneve ndërqeveritare si OKB, [UNEP](#)¹⁷, BE, por edhe fjalorthëve të organizatave meditare si [BBC World Service](#).

Qarkullimi i karbonit dhe gazet serrë

Qarkullimi i karbonit është cikli natyror i karbonit nëpër atmosferë, biosferë, hidrosferë dhe litosferë. Ky cikël përfshin proceset e fotosintezës, frymëmarrjes, dekompozimit dhe djegies së lëndëve organike.

Gazet serrë janë gazet që kapin nxehtësinë në atmosferë duke kontribuar në ngrohjen globale. Gazet kryesore serrë përfshijnë:

- Dioksidin e karbonit (CO₂): Burimi kryesor nga djegia e karburanteve fosile dhe shpyllëzimi.
- Metani (CH₄): Lëshohet veçanërisht nga bagëtitë dhe dekompozimi i mbetjeve organike.
- Oksidi i azotit (N₂O): Shkaktohet nga përdorimi i plehërave azotike në bujqësi.

Sipas Enciklopedisë shqiptare, cikli i karbonit është esencial për ruajtjen e ekuilibrit natyror të dioksid karbonit dhe oksigjenit në atmosferë. Megjithatë, aktivitetet njerëzore kanë prishur

¹⁶ [Paneli Ndërqeveritar për Nryshime Klimatike](#)

¹⁷ [UNEP](#)

këtë ekuilibër, duke çuar në rritjen e përdorimit të gazrave serrë dhe në përkeqësimin e ndryshimeve klimatike¹⁸.

Gazetarët e specializuar për gazetarinë hulumtuese mjedisore monitorojnë prezencën e gazrave. Të dhënat për gazet serrë publikohen nga institucione e organizata prestigjioze botërore si dhe nga mekanizmat në nivel shtetesh.

Sot që jetojmë në epokën digjitale dhe atë të inteligjencës artificiale, mediat dhe gazetarët nuk mjaftohen vetëm me të dhënat e nxjerra nga raportet, por trajnohen për t'i përdorur veglat dhe matjen e bëjnë vetë.

Një shembull i mirë është televizioni britanik BBC, i cili vazhdon të luajë një rol aktiv dhe të shquar në mbrojtjen e mjedisit. Krahas instruksioneve të qarta për gazetarë se si duhet raportuar për temat mjedisore dhe vëllimi të madh të [produkteve mediale](#) vetanake, dekada më parë BBC si anëtarë themelues i Konsorciumit BAFTA Albert, i kishte dhuruar këtij të fundit kalkulatorin për matjen e dioksid karbonit me qëllim të reduktimit të ndikimeve negative mjedisore që rrjedhin gjatë procesit të prodhimeve televizive. [Kalkulatori i karbonit Albert](#) përdoret sot nga më shumë se 2300 kompani prodhuese dhe 150 transmetues në 48 shtete të botës¹⁹.

Veglat për matjen e indikatorëve të ndryshëm të ndotjes dhe të gazrave, në veçanti sot, janë të panumërta dhe mund të gjenden në internet – në shumicën e rasteve pa pagesë. Kohët e fundit gazetarët mjedisor po përdorin kalkulatorët dhe testin digjital [Climate Hero](#) për matjen e emetimit të karbonit.

Nuk do mend, ka edhe kundërshtarë të shumtë që mohojnë ndërlidhjen e faktorit njeri me ndryshimet klimatike, ose që mirëqënien e njeriut e lidhin me progresin e bizneseve korporative. Nga fillimviti 2025 një pjesë e madhe e shkrimeve i janë atribuar [administratës së re amerikane](#) si mohues të ndryshimeve klimatike. Detaje për politikat dhe vendimet që administrata e Presidentit amerikan Donald Trump ka ndërmarrë e, që ndërlidhen me çështje mjedisore, mund të lexoni këtu: [Executive Orders – The White House](#), kurse ndërlidhjen e faktorit njeri dhe korporatave në përkeqësimin e njërës apo indikatorit tjetër mjedisor mund ta gjeni duke gjurmuar [raportet e shumta shkencore](#) dhe ato të organizatave botërore.

Gazetarët mjedisorë kanë obligim qytetarë dhe profesionalë t'i monitorojnë dhe raportojnë gjetjet që ndërlidhen me ndotjen e mjedisit. Gazetarët që sapo kanë filluar të ushtrojnë profesionin e gazetarisë, mund të fillojnë me shkrimet e mbështetura në të dhënat globale e, më pas të njejtat duhet t'i gjurmojnë në rrafshin lokalë, duke i përkthyer indikatorët e identifikuar nga organizatat e akademitë botërore, në storie që 'flasim në veten e parë', pra në rrëfime të njerëzve që në baza ditore ballafaqohen me pasojat e ndotjes së ambientit dhe ndryshimeve klimatike.

Në uebfaqen [EDGAR - The Emissions Database for Global Atmospheric Research](#), mund të gjeni raportet globale dhe ato sipas shteteve, ku shpalohet niveli i emetimit të gazrave serrë. Raportet shpalojnë se industria e ndërtimeve dhe godinat në përgjithësi janë njëri nga ndotësit më të mëdhenj të emetimit të dioksid karbonit.

¹⁸ [Qarkullimi i karbonit – Shqipopédia](#)

¹⁹ [Environmental sustainability](#)

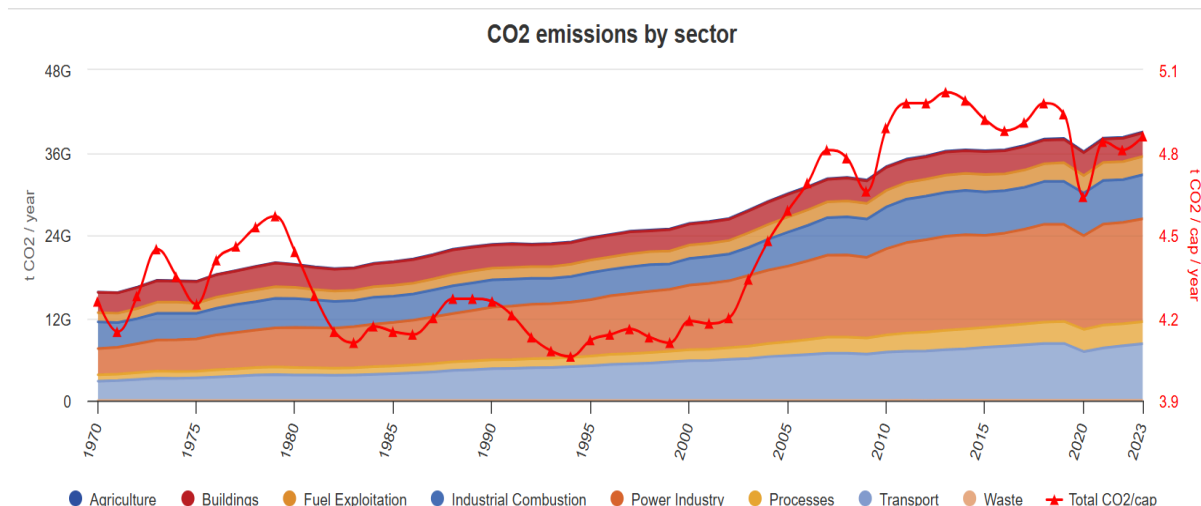

Figura 3: Pasqyra e çlirimit të gazit karbonik në nivel global sipas sektorëve

Figura më lartë pasqyron gjendjen në nivel global, kurse tabela e mëposhtme shpalon gjendjen në Shqipëri, ku shihet poashtu se godinat e ndërtimet janë një ndotës i përmasave shqetësuese.

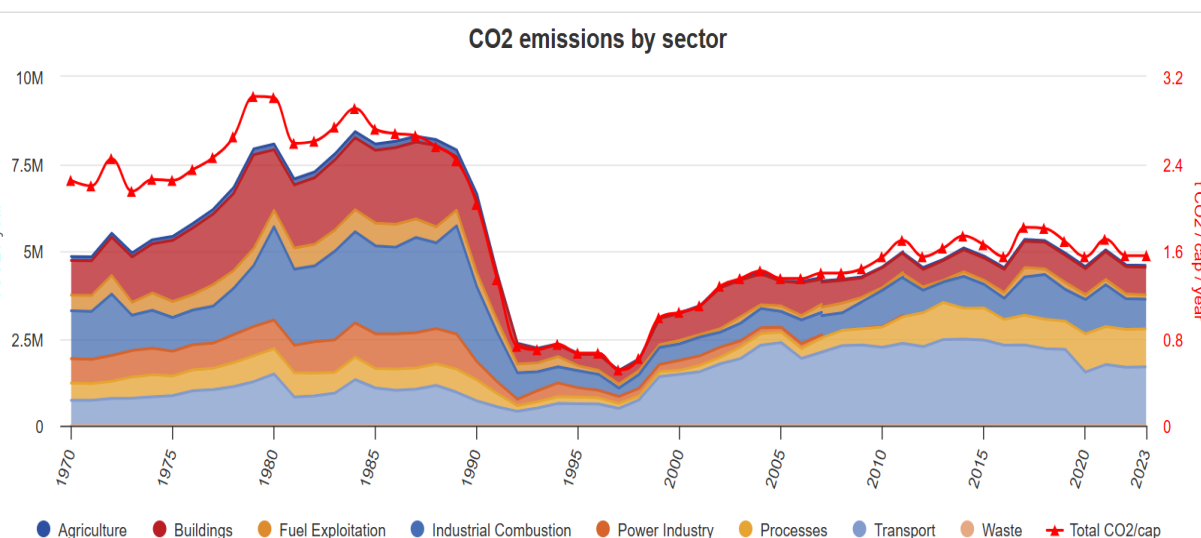

Figura 4: Pasqyra e çlirimit të gazit karbonik në Shqipëri sipas sektorëve

Gjendja nuk është aspak më e mirë as në shtetet e tjera të Ballkanit Perëndimor. Në Serbi bie fjala, godinat dhe përdorimi i karburanteve janë poashtu të kategorizuara në mesin e tre ndotësve më të mëdhenjë të mjedisit.

Sa i përketë llojit të ndotësve, ato kategorizohen lartë edhe tek shtetet e zhvilluara industriale, përfshirë këtu edhe disa shtete të Bashkimit Evropian.

3.6. Ekonomia qarkulluese dhe zhvillimi i qëndrueshëm

Ekonomia qarkulluese është një model ekonomik që synon të minimizojë mbetjet dhe të maksimizojë përdorimin e burimeve ekzistuese përmes ripërdorimit, riparimit, riciklimit dhe rinovimit të produkteve dhe të materialeve.

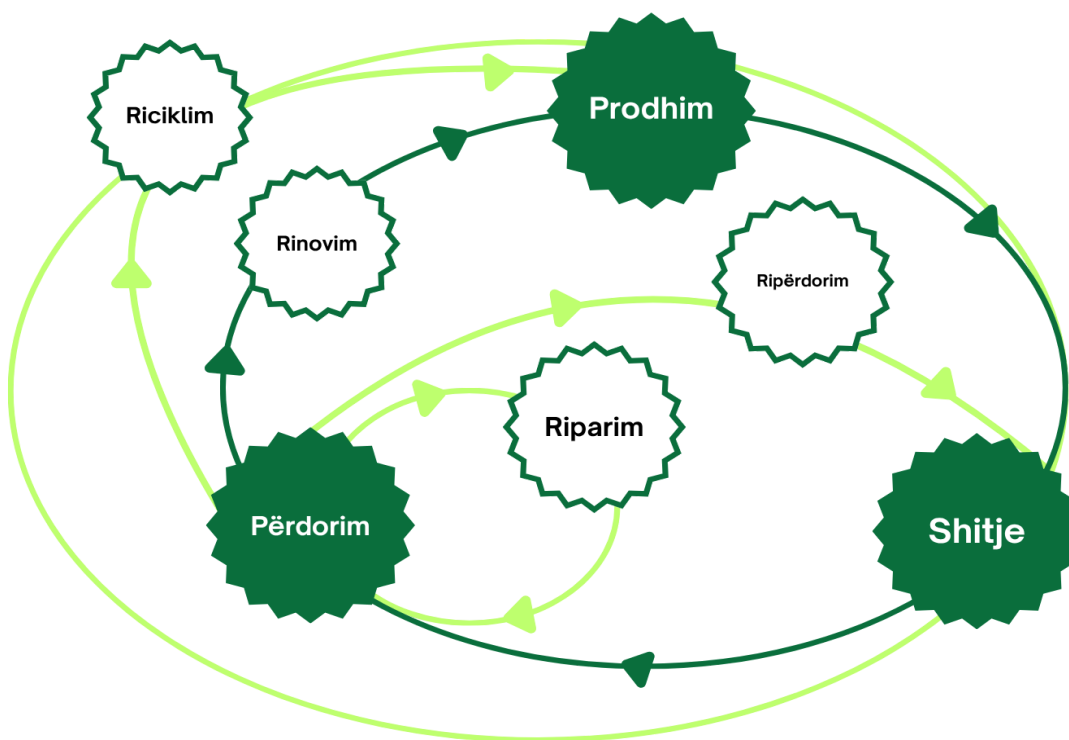

Figura 5: Paraqitje skematike e modelit të ekonomisë qarkulluese

Ky model dallon nga ekonomia lineare tradicionale ‘merr-prodho-hidh’, duke ofruar një qasje më të qëndrueshme dhe efikase. Ekonomia qarkore ndihmon në reduktimin e ndotjes, kursimin e burimeve natyrore dhe krijimin e një sistemi më të qëndrueshëm ekonomik. Për më shumë lexo këtu: ([Çfarë është ekonomia qarkulluese? - Qarkonomi²⁰](#)).

Ekonomitë qarkulluese ofrojnë përfitime të konsiderueshme për njerëzit dhe shtetet, si në rrafshin e përfitimeve ekonomike poashtu edhe në rrafshin mjedisor e social. Sipas Raportit të Diferencës së Qarkullueshmërisë 2024²¹, adaptimi i praktikave qarkore mund të reduktojë emetimet globale për 40 për qind, vetëm nga emetimet e lidhura me nxjerrjen dhe heqjen e materialeve.²² Ekonomia qarkore pritet të krijojë gati 2 milion vende pune në mbarë botën

²⁰ [Çfarë është ekonomia qarkulluese? - Qarkonomi](#)

²¹ [CGR 2024](#)

²² Në kontekstin e ekonomisë qarkore, “ekstraktimi apo nxjerja e materialeve” i referohet procesit të marrjes së burimeve të papërpunuara nga Toka, si p.sh., miniera e metaleve (p.sh., hekuri, bakri), mbledhja e drurit, shpimi për naftë, ose nxjerrja e gurit. Ky proces kërkon shumë burime, shpesh duke çuar në degradimin mjedisor, përdorim të lartë të energjisë dhe emisione të rëndësishme të gazrave serrë. Shkarkimi apo heqja i referohet menaxhimit të produkteve ose materialeve në fund të jetës, zakonisht përmes mbetjeve shkarkimi shpesh rezulton në humbjen e burimeve, ndotje (p.sh., metani) dhe humbje të vlerës ekonomike. Për shembull, hedhja e paketimit plastik kontribuon në ndotjen e oqeanëve dhe shpenzon materiale që mund të riciklohen. Në një ekonomi qarkore, qëllimi është të minimizojë nxjerrjen dhe asgjësimin duke mbajtur materialet në përdorim përmes ripërdorimit, riciklimit dhe rigjenerimit.

dhe të gjenerojë një treg prej 2-3 miliardë dollarësh brenda pak vitesh. Për shëmbull, sipas raportit të UNEP-it për parashikimet globale për menaxhimin e mbetjeve, vlerësohet se një qasje qarkore mund të zvogëlojë mbetjet e ngurta në nivelin lokal nga 4.5 miliardë në më pak se 2 miliardë ton deri në vitin 2050, duke kursyer miliarda në kostot e menaxhimit të mbetjeve. Në Mbretërinë e Bashkuar, kalimi në një ekonomi pa mbetje mund të rrisë ekonominë mbi 80 miliardë euro deri në vitin 2050.

Këto përfitime do të përmirësonin efikasitetin e përdorimit të burimeve, do të reduktonin dëmet që po i shkaktohen mjedisit dhe do të nxisnin qëndrueshmërinë ekonomike nga të cilat do të përfitonin komunitetet e shtetet në përgjithësi.

Më poshtë gjeni lidhjet për dy shkrime interesante lidhur me ekonominë qarkore:

- [The Circular Economy Is the Next Great Wealth Generator | Observer](#)
- [Deloitte, Circle Economy Foundation Release Circularity Gap Report 2024 - predicting circular economy to help reduce emissions by 40% - ESG News](#)

Ndërkaq në Shtojcën 1 keni disa shkrime të publikuara gjatë vitit 2024 dhe 2025 që dokumentojnë se sa premtuese janë nismat inovative të ekonomisë qarkore. Shkrimet janë përzgjedhur mbështetur në impaktin dhe relevancën që nismat biznesore e ato ligjore kanë në ekonominë qarkore. Secili nga këto shkrime mund të inspirojë gazetarët e rinjë mjedisorë që të monitorojnë dhe shkruajnë për nisma të ngjashme në vendin ku ata jetojnë.

4. Këshilla praktike bazë për gazetarinë mjedisore

4.1. Si të identifikoni shkrimet me ndikim mjedisor

Për të raportuar profesionalisht mbi çështjet mjedisore, gazetarët duhet të jenë të aftë të identifikojnë temat me impakt të madh në shoqëri, duke u fokusuar në rëndësinë publike dhe investiguese.

Kjo përfshin:

- **Vlerësimin e ndikimit** lokal dhe global – Analizoni se si çështjet mjedisore ndikojnë drejtpërdrejt në jetën e komuniteteve lokale dhe si mund të kenë implikime më të gjera, rajonale apo globale.
- **Zbulimin e çështjeve** të nën-raportuara – Kërkoni tema/histori që nuk kanë marrë vëmendjen e duhur mediatike, por që kanë rëndësi për mjedisin, shëndetin dhe politikat ekologjike.
- **Përdorimin e të dhënave** për identifikimin e trendeve – Shfrytëzoni burime të hapura të të dhënave për të analizuar modele, anomalitë dhe zhvillimet emergjente që mund të jenë të vlefshme për raportimin tuaj.
- **Identifikimin e narrativave investigative** – Fokusohuni në histori që zbulojnë keqmenaxhimin mjedisor, interesat e fshehura të korporatave ose implikimet politike që ndikojnë në ruajtjen e ekosistemeve.

Burime të dobishme për këtë përfshijnë [EJN](#) dhe [Pulitzer Center](#), të cilat ofrojnë udhëzime dhe shembuj të historive/ shkrimeve me ndikim.

4.2. Përdorimi i gjuhës së qartë dhe vizuale

Komunikimi efektiv i çështjeve mjedisore kërkon një gjuhë të qartë, të kuptueshme dhe vizualisht tërheqëse për një audiencë të gjerë. Për të siguruar që raportimi mjedisor të jetë sa më i qartë dhe me ndikim, gazetarët duhet të:

- ✓ **Thjeshtojnë terminologjinë teknike** – Termat shkencorë shpesh janë të ndërlikuar për publikun e gjerë. Përdorni përkufizime të thjeshta dhe shpjegime të drejtpërdrejta, duke siguruar që edhe ata pa njohuri teknike të kuptojnë mesazhin. Pra, shpjegoni termat shkencor që të kuptohen nga masat e gjëra e, jo vetëm nga specialistët apo ekspertët;
- ✓ **Përdorin analogji dhe shembuj konkretë** – Krahasonet me përvoja të jetës së përditshme ndihmojnë në thjeshtimin e koncepteve komplekse. Për shembull, për të shpjeguar efektin e gazeve serrë, mund të përdorni analogjinë e një bataniqe që ruan nxehtësinë e Tokës.
- ✓ **Inkorporojnë elemente vizuale** – Grafikët, hartat, fotografitë dhe vizualizimi i të dhënave ndihmojnë në përçimin e informacionit në mënyrë më të qartë dhe tërheqëse.
- ✓ **Zgjedhin një narrativë të qartë dhe të strukturuar** – Për të pasur ndikim më të madh, raportimi duhet të prezantoni faktet në një rrjedhë logjike, duke u fokusuar te ndikimi publik dhe investigativ i çështjes mjedisore.

4.3. Si të shmangni gabimet e zakonshme dhe keqinterpretimet shkencore

Në raportimin mjedisor, është thelbësore të shmangen keqinterpretimet që mund të çojnë në dezinformim dhe të ndikojnë negativisht në perceptimin publik.

Për të siguruar saktësinë dhe besueshmërinë e informacionit, ndiqni këta hapa:

Verifikoni burimet – Sigurohuni që informacioni të vijë nga burime të besueshme dhe të verifikuara shkencërisht. Përdorni studime të publikuara në revista akademike, raporte të institucioneve të njohura dhe të dhëna nga organizata të pavarura.

Konsultohuni me ekspertë – Kur është e mundur, kërkon mendimin e specialistëve për të konfirmuar saktësinë e informacionit. Shkencëtarët, ekologët dhe ekspertët e politikave mjedisore mund të ofrojnë perspektiva të vlefshme dhe të ndihmojnë në interpretimin e të dhënave.

Shmangni balancimin e rremë – Mos i jepni hapësirë të barabartë qëndrimeve që nuk mbështeten nga bota shkencore, krahas atyre të bazuara në fakte. Kjo mund të krijojë konfuzion tek publiku dhe të legjitimojë informacione spekulative dhe konspiracionet.

Kontekstualizoni të dhënat – Statistikat dhe të dhënat shkencore duhet të shoqërohen me kontekst të qartë për të shmangur keqinterpretimet. Shpjegoni metodologjinë e mbledhjes së të dhënave dhe kufizimet e tyre.

Identifikoni burimet e mundshme të gabimeve – Jini të vetëdijshëm për llojet e paanshmërive që mund të ndikojnë në interpretimin e rezultateve, siç janë gabimet në matje, përzgjedhja e të dhënave dhe interpretimi subjektiv.

Shmangni përdorimin e termave alarmues pa bazë – Sensacionalizmi mund të dëmtojë besueshmërinë e raportimit. Përdorni gjuhë të saktë dhe të ekuilibruar për të komunikuar rreziqet dhe ndikimet mjedisore.

Përdorni standarde të njohura të raportimit – Referojuni kornizave të njohura si Iniciativa Globale për Raportimin²³ ([Global Reporting Initiative/GRI](#)) ose Bordit të Standardeve të Kontabilitetit të Qëndrueshmërisë²⁴ ([Sustainability Accounting Standards Board - SASB](#)) për të siguruar që raportimi të jetë i strukturuar dhe i krahasueshëm.

Nëse ndotja e ujit të pijshëm është rritur dhe paralelisht me të është rritur edhe numri i rasteve të hepatitit, në raport nuk mjafton të referoheni vetëm statistikave të institucioneve të

²³ Iniciativa Globale për Raportimin /GRI është një organizatë ndërkombëtare e pavarur që ofron një kornizë të njohur globalisht për raportimin e qëndrueshmërisë. Standardet e saj ndihmojnë organizatat të raportojnë mbi ndikimet e tyre ekonomike, mjedisore dhe sociale në mënyrë transparente dhe të krahasueshme. GRI përdoret nga mijëra kompani në mbarë botën për të përmirësuar qeverisjen e qëndrueshmërisë.

²⁴ Bordi i Standardeve të Kontabilitetit të Qëndrueshmërisë / SASB ofron standarde specifike për sektorë të ndryshëm të industrisë, duke ndihmuar kompanitë të identifikojnë, menaxhojnë dhe raportojnë informacionin material mbi rreziqet dhe mundësitë e qëndrueshmërisë. SASB fokusohet në çështjet që kanë ndikim financiar dhe janë të rëndësishme për investitorët.

shëndetësisë. Duhet të konsultoheni me ekspertë të shëndetit publik dhe mjedisit, të analizoni faktorët e tjerë të mundshëm dhe të siguronit prova të qarta që lidhin ndotjen e ujit me rritjen e rasteve të sëmundjes.

Vini re disa gazetarë kanë pësuar profesionalisht, duke humbur kredibilitetin, nga keqinterpretimi shkencor në raportimin mjedisor. Një studim nga Northwestern University tregon se "balancimi i rremë" në raportimin mbi ndryshimet klimatike ka çuar në keqinformim dhe dyshime mbi konsensusin shkencor. Ky lloj raportimi ka bërë që publiku të mos e marrë seriozisht krizën klimatike, duke ndikuar në politikat dhe veprimet globale, thuhet në shkrimin e publikuar në [Northwestern Now](#), sipas të cilit 'balancimi i rremë në mbulimin mediatik të ndryshimeve klimatike e bën më të vështirë adresimin e krizës'. Ndryshe ky shkrim zbulon se si efekti i barazimit të palëve kredibile e jo kredibile në gazetari ka minuar shkencën.

4.4. Si të raportoni mbi çështjet e ndjeshme: Rreziku nga ndotja e natyrës, konflikti me komunitetin dhe grupet e interesit

Raportimi mbi çështjet e ndjeshme kërkon kujdes të veçantë për të mbrojtur veten dhe për të siguruar informacion të saktë e të paanshëm.

Për këtë arsye:

- **Prioriteti kryesor duhet të jetë siguria juaj personale** – Nëse raportoni mbi aktivitete të paligjshme apo të rrezikshme, merrni masa mbrojtëse me kohë për të siguruar veten dhe burimet tuaja.
- **Ruani konfidencialitetin e hulumtimit** – Fillimisht, tema që po hulumtoni duhet të jetë e njohur vetëm nga redaktori. Shumë gazetarë janë detyruar të ndërpresin hetimin për shkak të rrjedhjes së informacionit dhe manipulimit të provave nga grupet e interesit.
- **Mbroni pajisjet dhe të dhënat tuaja** – Për të shmangur rrjedhjen e informacionit, rekomandohet që pajisja juaj telefonike të jetë e mbrojtur me Autentifikimin me Dy Faktorë (Two-Factor Authentication – TFA). Po ashtu, TFA duhet të përdoret për e-maila dhe çdo platformë interneti ku regjistroheni me të dhënat tuaja.
- **Përdorni mjete të sigurta të komunikimit** – Gazetarët këshillohen fuqimisht të përdorin "Signal"-in si platformën, tash për tash, më të sigurt për komunikim, duke garantuar konfidencialitetin dhe mbrojtjen nga mbikëqyrja dhe qasjet e paautorizuara.
- **Respektoni privatësinë dhe dinjitetin e burimeve tuaja** – Veçanërisht kur raportoni mbi komunitetet e prekura, tregoni kujdes për mënyrën se si i trajtoni dëshmitarët dhe informacionin e tyre.
- **Sigurohuni që të merrni pëlqimin** – Para se të regjistroni pikëpamjet e burimeve tuaja, është thelbësore të merrni miratimin e tyre për të garantuar transparencën dhe etikën profesionale.
- **Ruani paanshmërinë në raportim** – Para publikimit, verifikoni faktet dhe sigurohuni që të përfshini të gjitha palët për të ofruar një pasqyrë të plotë dhe objektive të situatës.
- **Menaxhoni rreziqet e ekspozimit ndaj ndotjes** – Nëse raportoni në zona me ndotje të lartë, merrni masa mbrojtëse për të reduktuar ekspozimin ndaj substancave të dëmshme.

- **Mos u bazoni vetëm në teknologji** – Mbani kopje fizike të materialeve kritike për të shmangur humbjen e të dhënave në rast të ndërhyrjeve kibernetike.
- **Vlerësoni dinamikën e komunitetit para raportimit** – Konfliktet me komunitetin mund të jenë të paparashikuara, prandaj kuptoni qëndrimet dhe shqetësimet e tyre përpara publikimit. Anashkaloni situatat e tensionuara me komunitetin. Në situata krizash njerëzit janë emocionalë dhe reagojnë shpejt.

Organizata të shumta mbajnë evidencën dhe raportojnë rastet kur gazetarët kanë pësuar nga konflikti me komunitetin dhe grupet e interesit. Një [rast i rëndësishëm është ai i Bram Ebus](#), një gazetar investigativ që raportonte mbi industrinë e paligjshme të minierave të arit në Amazonë. Ai dhe ekipi i tij u ndaluan nga policia ushtarake, të cilët nën kërcënim u detyruan të fshinin materialet e mbledhura, ndërkohë që ushtarakët i konfiskuan kartat e kujtesës. Një rast i ngjashëm ndodhi edhe në Evropën Juglindore, ku gazetarja Antela Lika dhe ekipi i saj u sulmuan nga punëtorët e minierave të paligjshme të zhavorrit, duke i detyruar të ndalonin raportimin. Një shkrim interesant për rreziqet e gazetarëve mjedisor është publikuar në [UNESCO](#), organizatë kjo që ofron informacione të rëndësishme mbi sigurinë dhe kërcënimet ndaj gazetarëve. UNESCO poashtu publikon rregullisht raporte si "[Tendencat Botërore në Lirinë e Shprehjes](#)".

Sipas një raporti të UNESCO-së mbi 70 për qind e gazetarëve mjedisorë kanë përjetuar dhunë dhe kërcënime që nga viti 2009. Kjo shpalon sa e rëndësishme është të krijohet infrastruktura e nevojshme njerëzore, institucionale dhe ligjore për t'i ofruar mbrojtje gazetarëve të rrezikuar²⁵. Sipas një studimi të Internews²⁶ dhe [DEAKIN University](#), 39 për qind e gazetarëve që raportojnë krizat klimatike e mjedisore në përgjithësi, janë ballafaquar me kërcënime ndër më të ndryshmet. Poashtu, 62 për qind e të njëjtëve janë detyruar të përkujdesen për balancimin e qëndrimeve shkencore dhe atyre alternative, gjë që në rastin më të keq ka mundur të përfundojë në keqinformim²⁷.

Të dhëna të rëndësishme për rreziqet me të cilat ballafaqohen gjatë punës së tyre gazetarët mjedisorë, publikohen rregullisht nga organizata si [Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve](#) dhe ueb faqja për sigurinë e gazetarëve në [Wikipedia](#).

4.5. Leximi i raporteve teknike, ligjore dhe përdorimi i databazave

4.5.1. Parimet bazë

Raportet teknike dhe dokumentet ligjore shpesh përmbajnë informacione të rëndësishme për hetimet mjedisore. Për t'i kuptuar dhe analizuar ato në mënyrë efektive, rekomandohet që të:

- o **Identifikoni terminologjinë specifike** – Kërkoni përkufizime të qarta për termat teknikë dhe ligjorë për të shmangur keqinterpretimet.

²⁵ [Violent attacks against environmental journalists on the rise, report finds | Press freedom | The Guardian](#)

²⁶ [Covering-the-Planet-Report.pdf](#)

²⁷ [Nearly half of journalists covering climate crisis globally received threats for their work | Climate crisis | The Guardian](#)

- **Krahasoni të dhënat me burime të tjera** – Verifikoni saktësinë e informacionit duke e krahasuar me studime të tjera, raporte akademike dhe burime të besueshme.
- **Konsultohuni me ekspertë të fushave përkatëse** – Për interpretim të saktë, kërkon mendimin e specialistëve të mjedisit, shkencëtarëve dhe juristëve.
- **Shmangni keqinterpretimet statistikore** – Lexoni me kujdes metodologjinë e mbledhjes së të dhënave dhe analizoni kufizimet e tyre për të shmangur përfundime të pasakta.
- **Përdorni mjete analitike** – Softuerë si Excel, Tableau ose R mund të ndihmojnë në analizimin e të dhënave komplekse dhe vizualizimin e tendencave.

4.5.2. Udhëzues për interpretimin e dokumenteve teknike dhe ligjore

Interpretimi i dokumenteve teknike dhe ligjore është një aspekt thelbësor i gazetarisë investiguese, veçanërisht kur trajtohen çështje mjedisore dhe të qëndrueshmërisë. Për të ndihmuar gazetarët në këtë proces, organizatat e ndryshme ofrojnë udhëzues e mjete të domosdoshme për gazetarët që synojnë të raportojnë me saktësi dhe të shmangin keqinterpretimet në fushën mjedisore dhe ligjore.

UNESCO ofron udhëzues , i cili ndihmon gazetarët të zbërthejnë dhe interpretojnë çështjet mjedisore dhe dokumentet komplekse. "**Të përcjellësh mesazhin** ([Getting the Message Across](#))", ndihmon gazetarët në interpretimin e dokumenteve mjedisore dhe të qëndrueshmërisë.

Përveç udhëzuesit të UNESCO-s " ka edhe burime të tjera që ndihmojnë gazetarët në interpretimin e dokumenteve teknike dhe ligjore. Këtu janë disa prej tyre:

Pakoja e mjeteve për raportimin ligjor ([Legal Reporter's Toolkit: Essential Knowledge and Skills](#)) – Ky udhëzues ofron njohuri mbi terminologjinë ligjore, strukturën e gjykatave dhe teknikat e raportimit mbi çështjet ligjore.

Interpretimi i teksteve ligjore – [Harvard Law Review](#) – Një diskutim akademik mbi interpretimin e teksteve ligjore, duke përfshirë analizën mbi pragmatizmin dhe tekstualizmin në ligj.

Udhëzues i plotë për interpretimin e teksteve teknike ([Interpret Technical Texts: A Comprehensive Guide](#)) – Një udhëzues mbi interpretimin e dokumenteve teknike, përfshirë manualët, dokumentet shkencore dhe specifikimet inxhinierike.

4.5.3. Databazat (bazat e të dhënave) dhe burimet për gazetarinë mjedisore

Një sfidë e madhe për gazetarët që duan të specializohen në gazetarinë mjedisore është gjetja e të dhënave, të cilat mund të shërbejnë si burim kredibil për shkrimet hulumtuese dhe sensibilizuese. Më poshtë gjeni një listë të databazave dhe mjeteve të rëndësishme për gazetarët mjedisorë:

1. **Pamja Botërore e NASA-s / [NASA's Worldview](#)** – Ofron imazhe satelitore për monitorimin mjedisor. Kjo platformë lejon përdoruesit të eksplorojnë imazhe të Tokës në kohë reale, duke ndihmuar në analizimin e ndryshimeve klimatike, ndotjes dhe katastrofave natyrore.
2. **Vëzhgimi Global i Pyjeve / [Global Forest Watch](#)** – Monitoron mbulimin e pyjeve dhe deforestimin. Përdor të dhëna satelitore dhe algoritme të avancuara për të gjurmuar ndryshimet në pyje, duke ofruar informacione të vlefshme për gazetarinë mjedisore dhe politikën e ruajtjes së biodiversitetit.
3. **Të Dhënat Mjedisore të OECD / [OECD Environmental Data](#)** – Të dhëna mbi ajrin, ujin dhe metrikat e mbetjeve. Ofron statistika të detajuara mbi indikatorët mjedisorë globalë, duke ndihmuar në analizimin e tendencave dhe politikave të qëndrueshmërisë.
4. **Regjistrat e Hapur për Korporatat / [OpenCorporates](#)** – Regjistrat korporativë për ndjekjen e shkeljeve. Kjo platformë përmban të dhëna mbi kompanitë globale, duke ndihmuar gazetarët të gjurmojnë praktikën e paligjshme dhe ndikimin e korporatave në mjedis. Për shkak të kërkesës së madhe, mund të kërkonit të dhëna me e-mail.
5. **PANGAEA** – [PANGAEA](#) është arkiva shkencore për shkencat mjedisore dhe toksikologjike (PANGAEA: Data Publisher for Earth & Environmental Science). Ajo përmban të dhëna mbi ndryshimet klimatike, ndotjen dhe toksikologjinë, duke ofruar burime të vlefshme për gazetarinë investiguese.
6. **Eksploruesi i të Dhënave të UNEP / [UNEP Data Explorer](#)** – Ofron pasqyrën e treguesve globalë mjedisorë. Kjo platformë ndihmon përdoruesit të gjejnë, shkarkojnë dhe analizojnë të dhënat mjedisore sipas indikatorëve specifikë.
7. **Baza e të Dhënave EDGAR për Emetimet / [EDGAR – Emissions Database for Global Atmospheric Research](#)** – Të dhëna për emetimet e gazeve serrë dhe ndotësve të tjerë të mjedisit. Ofron të dhëna të detajuara mbi emetimet globale të gazeve serrë, të ndara sipas shteteve dhe industrive, duke ndihmuar në raportimin mbi ndryshimet klimatike.

4.5.4. Burime shitesë për gazetarinë mjedisore

Gazetarët për të pasuruar shkrimet e tyre, krahas databazave të përmendura më sipër, përdorin edhe këto burime:

Paneli i të Dhënave Klimatike i Agjencisë Evropiane të Hapësirës / [Climate Data Dashboard](#) – European Space Agency (ESA) – Ky është një portal i të dhënave të hapura, të qasshme për publikun, të dhëna këto mbi aerosolin, gazet serrë, temperaturën e oqeanëve dhe më shumë. Ky panel ka Kutinë e mjeteve CCI ([CCI Toolbox](#)), por për përdorimin e tyre nevojitet njohuri bazike e gjuhë programore Python, e cila ofron akses dhe operacione për të dhënat e Iniciativës së Ndryshimeve Klimatike (Climate Change Initiative - [CCI](#)) nga Agjencia Evropiane e Hapësirës ([ESA](#)). Është e disponueshme në GitHub dhe mund të

instalohet me Conda, duke lejuar përdoruesit të qasen, analizojnë dhe shfrytëzojnë të dhënat klimatike në mënyrë fleksibile.

ECOLEX – Portali për Ligjet Mjedisore / [ECOLEX – Environmental Law Database](#) – Informacion mbi traktatet, legjislacionin dhe vendimet gjyqësore që lidhen me mjedisin.

Baza e të Dhënave Globale mbi Biodiversitetin / [Global Biodiversity Information Facility – GBIF](#) – Të dhëna mbi biodiversitetin global, të qasshme për studiues dhe gazetarë. Ndryshe kjo platformë quhet “Libraria Globale e Shkencës për Biodiversitetin”. Ueb faqja është jashtëzakonisht aktive në [YouTube](#), ku mes tjerash ka këshilla edhe si të përdoren e si të lexohen dhe interpretohen të dhënat e publikuara në te.

Raportet mbi Politikat Klimatike / [Climate Scorecard](#) – Raporte mbi sistemet energjetike dhe ndikimin e tyre në klimë, të ndara sipas vendeve. Ju rekomandojmë që të [abonoheni në listën](#) e tyre të e mailave, në mënyrë që t’i pranoni rregullisht të dhënat publike në e mail.

Programi Evropian për Vëzhgimin e Tokës / [Copernicus Climate Data](#) – Ofron të dhëna mbi klimën dhe ndryshimet mjedisore. Se si mund të përdorni këtë vegël, shkoni në YouTube dhe klikoni në këtë [link](#).

5. Teknikat Digjitale të Gazetarisë Investiguese Mjedisore

Teknologjia ka transformuar gazetarinë mjedisore duke mundësuar akses në të dhëna të mëdha, imazhe satelitore, analiza të algoritmeve dhe rrjete bashkëpunuese globale. Ajo mundëson që gazetarët të monitorojnë çështje komplekse, të zbulojnë shkelje dhe të ndihmojnë në mbajtjen e institucioneve dhe korporatave përgjegjëse.

5.1. Rëndësia e Gazetarisë Investigative Digjitale

Gazetaria mjedisore është një fushë kritike që kërkon hetime rigorozë, narracion tërheqës dhe përdorim inovativ të mjeteve digjitale për të zbuluar dhe komunikuar çështjet mjedisore në mënyrë efektive.

Për studentët e gazetarisë, zotërimi i teknikave investigative digjitale është thelbësor për:

- o Monitorimin e ndryshimeve mjedisore përmes burimeve të hapura dhe satelitëve;
- o Gjurmimin e shkeljeve mjedisore duke përdorur të dhënat e korporatave dhe raportet publike;
- o Kërkimin e çështjeve komplekse për të zbuluar trendet e ndotjes dhe ndikimet politike në politikën klimatike;
- o Prodhimin e historive me ndikim përmes teknikave vizuale, grafikëve dhe hartave interaktive.

Manuali ju pajis me aftësitë për të naviguar në peisazhin digjital, nga burimi i të dhënave deri te krijimi i tregimeve që rezonojnë me audiencat.

Këtu mund të eksploroni teknikat e hetimit, format e tregimit, bazat e të dhënave dhe veglat, të cilat mund t'i përdorni për të prezentuar hulumtimin në mënyrë sa më të mirë. Njëkohësisht këtu mund të gjeni referencat për udhëzimet se si duhet vepruar hap pas hapi që të informoni publikun shpejtë dhe saktë. Kapitulli ju sjellë dhe shembuj nga jeta reale për t'ju ndihmuar të raportoni mbi ndryshimet klimatike, ndotjen, shpyllëzimin, dhe më shumë.

Për studentët, këto aftësi janë thelbësore për të dalë në pah në një fushë konkurruese dhe për të nxitur vetëdijen publike dhe ndryshimet në politika:

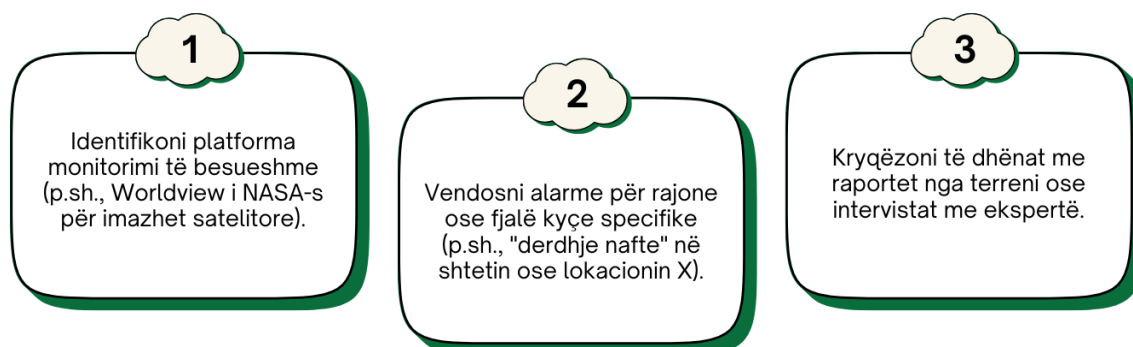
- Si të monitoroni dhe gjurmoni çështjet mjedisore duke përdorur teknika digjitale investigative.
- Si të prodhoni tregime digjitale tërheqëse në formate të ndryshme.
- Si të shfrytëzoni bazat e të dhënave dhe mjetet për hulumtim dhe tregim.
- Të nxjerrni mësim nga shembuj praktikë, nga gazetarët me përvojë si dhe nga burime kryesore të gazetarisë mjedisore.
-

5.2. Teknikat hulumtuese për gazetarinë mjedisore

Investigimi në fushën mjedisore përfshin zbulimin e çështjeve të fshehura, mbajtjen e subjekteve të fuqishme përgjegjëse dhe informimin e publikut. Veglat digjitale i ndihmojnë këto përpjekje duke ofruar qasje në të dhëna, vizualizime dhe rrjete bashkëpunuese. Më poshtë janë teknikat kyçe të përshtatura për hetimet digjitale.

5.2.1. Monitorimi i çështjeve mjedisore

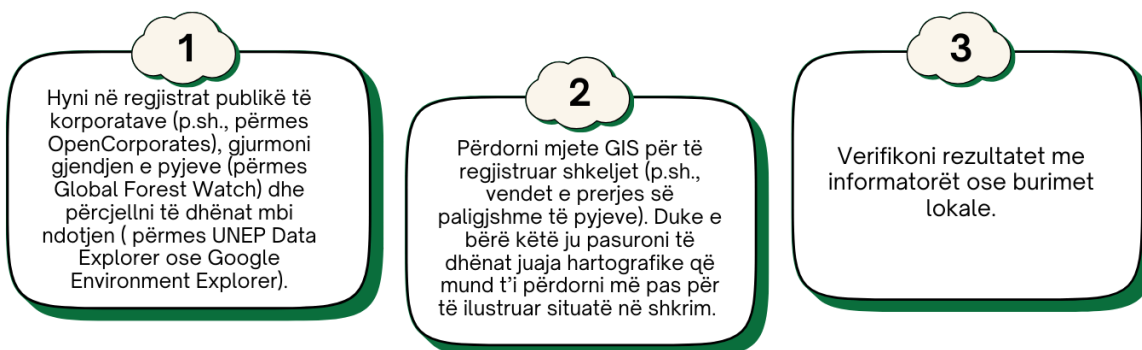
- **Çfarë:** Monitorimi përfshin përcjelljen/monitorimin e ndryshimeve mjedisore, si niveli i ndotjes së ajrit, ose normat e deforestimit apo ndryshimet klimatike, për të identifikuar tendenca ose anomalitë që kërkojnë hetim.
- **Pse:** Zbulimi i hershëm i problemeve ndihmon në raportime para se situatat të përkeqësohen.
- **Si:** Përdorni burime të dhënash në kohë reale si imazhet satelitore, sensorët ambientale dhe rrjetet sociale.

Shembulli: Në vitin 2020, gazetarët përdorën imazhet satelitore të [Worldview-in e NASA-s](#) për të zbuluar shpërthime zjarri të pa raportuara në Amazoni.

5.2.2. Gjurmimi i shkeljeve mjedisore

- **Çfarë:** Gjurmimi i kompanive që ndotin mjedisin, operojnë pa leje ose shkaktojnë dëme ekologjike. Fjala bie ju mund të identifikoni kompanitë që operojnë në miniera të paligjshme, apo ato që zbarkojnë plehërat në det.
- **Pse:** Duke zbuluar shkelje sistematike, ju rrisni transparencën dhe llogaridhënien.
- **Si:** Përdorni analiza të të dhënave, regjistra korporatash dhe mjete gjeografike.

Shembulli: Byroja e Gazetarisë Hulumtuese / [Bureau of Investigative Journalism](#) zbardhi lidhjen mes mbledhjes së paligjshme të drurit dhe korporatave që e furnizojnë industrinë e luksit²⁸ në Amazon. Dëmtimi i pyjeve u vërtetua duke përdorur të dhënat nga satelitët dhe regjistrat e zinxhirit të furnizimit.

5.2.3. Kërkimi i çështjeve komplekse

- **Çfarë:** Hetimi i politikave mjedisore, ndikimit të korporatave dhe manipulimit të të dhënave.
- **Pse:** Zbulimi i faktorëve themelorë ndihmon në krijimin e presionit publik për ndryshime ligjore.
- **Si:** Kombinojnë analizën e të dhënave, intervistat, dhe bashkëpunimin ndërkombëtar.
- **Hapi 1:** Mblidhni të dhëna²⁹ nga studime shkencore , nga ekspertë ose raporte të qeverive.
- **Hapi 2:** Kryeni intervista me ekspertë, politikanë, ose komunitete të prekura.
- **Hapi 3:** Bashkëpunoni me rrjete globale si Konsorciumi Ndërkombëtar i Gazetarëve Investigues (ICIJ)³⁰

Shembulli: Investigimi i Pandora³¹ Papers³² nga ICIJ zbuloi se si bashkëpunimi mes mediave dhe gazetarëve rezulton me zbulime të mëdha të shkeljeve nga entitete të ndryshme që fshehin përfitimet e padeklaruara jashtë vendit. Investigimi Pandora Papers nga ICIJ zbuloi poashtu skemat financiare të kompanive që dëmtojnë mjedisin.

²⁸ [Loop-hole lets soya farmers tear down the Amazon | TBIJ dhe Environmental Journalism: What it is and its Importance - Iberdrola](#)

²⁹ <https://gijn.org/resource/introduction-investigative-journalism-data-journalism>

³⁰ [International Consortium of Investigative Journalists - ICIJ](#)

³¹ [Global Investigative Journalism Network – Rasti Pandora Papers](#)

³² [Deforestation Inc Archives - ICIJ](#)

6. Narracioni, struktura dhe formatet e përmbajtjeve mediatike

Rrëfimi është zemra e gazetarisë, prandaj duhet pasur kujdes të jashtëzakonshëm se si do t'a strukturoni shkrimin dhe për cilin format të rrëfimit do të përcaktoheni me rastin e raportimit për çështje mjedisore.

Platformat digjitale ofrojnë mundësi formatesh të ndryshme të shkrimeve dhe secila ka karakteristikat e personilazuara se si duhet rritur angazhimin e publikut. Në uebfaqen [Storytelling for Social Media - Mobile Journalism Manual](#) mund të gjeni poashtu edhe formatet e historive të realizuara me telefonin mobil, në kontekstin e standardeve që kërkojnë rrjetet sociale dhe platformat.

Më poshtë janë disa nga formatet kryesore të prezentimit të përmbajtjeve të krijuara nga gazetarët, me shpjegimet e nevojshme që ato të përmbushin standardet e kërkuara profesionale.

6.1. Narracioni dhe struktura

Narracioni dhe strukturimi i historisë janë thelbësore për të krijuar histori mjedisore që informojnë, angazhojnë dhe frymëzojnë veprim. Narracioni është arti i të treguarit të një historie përmes një rrëfimi koherent që lidh faktet, emocionet dhe personazhet, duke e bërë çështjen mjedisore—si ndryshimet klimatike ose humbja e biodiversitetit—të prekshme për audiencën.

Struktura organizon elementet e historisë (hyrje, zhvillim, kulm, zgjidhje) për të mbajtur vëmendjen dhe për të përcjellë mesazhe të qarta. Në gazetarinë mjedisore, një narracion i fortë shpesh kombinon të dhëna shkencore me histori njerëzore, si përvojat e komuniteteve të prekura nga ndotja ose përpjekjet e aktivistëve për ruajtjen e natyrës. Për shembull, struktura klasike narrative (harku dramatik) fillon me një problem (p.sh., shpyllëzimi), prezanton aktorë (banorët vendas, shkencëtarët), arrin një pikë kthese (zbulimi i një zgjidhjeje) dhe përfundon me shpresë ose thirrje për veprim.

Alternativisht, struktura e bazuar në të dhëna mund të përdorë kronologji ose krahasime për të ilustruar tendencat, si rritja e nivelit të detit. Për të strukturuar një histori efektive, gazetarët duhet të identifikojnë audiencën, të zgjedhin një kënd (p.sh., ndikim lokal kundrejt global), të përdorin gjuhë të qartë dhe të integrojnë elemente vizuale ose interaktive kur është e mundur.

Mjetet si softueri “[Scrivener](#)” (për organizimin e rrëfimeve të gjata) dhe “[Trello](#)” (për planifikimin e strukturës së projektit) mund të ndihmojnë në zhvillimin e historive të mirëstrukturuara që rezonojnë me lexuesit dhe nxisin ndërgjegjësimin mjedisor.

- **Çfarë:** Përdor historitë personale ose studimet e rasteve për të humanizuar të dhënat.
- **Pse:** I bën çështjet e ndërlikuara më të afërta dhe më të kapshme për publikun. P.sh., një fermer i prekur nga thatësira nuk do të thotë se i kupton tematikat dhe terminologjitë komplekse shkencore. Prandaj është detyrë e gazetarit që ta

‘dekonstruktojë’ çështjen komplekse me një fjalor të thjeshtë e të kuptueshëm nga masat e gjëra.

- **Si:** Mënyrat se si duhet filluar një shkrim dallojnë. Gazetarët gjerman dhe zviceran në të shumtën e rasteve rrëfimet i fillojnë me rrëfime personale, kurse në vendet anglosaksone ato rëndomë nisin me informacionet më goditëse dhe më të rëndësishme.

Në rastin e parë ndiqni këta hapa:

- Filloni me një hyrje anekdotike (p.sh., historia e një personi).
- Përdorni një "grafik të mbyllur" për të lidhur individin me çështjen më të gjerë.
- Përfundoni me një zgjidhje të përqëndruar tek njeriu. Nëse nuk ka zgjidhje atëherë mund të jetë thirrje për veprim, ose përfundim që vë në lëvizje akterët të veprorë.

Në rastin e dytë, me rastin e trajtimit të storjes përdorni logjikën e piramidës invertë, e cila presupozon që në kokë të shkrimit të vendosen informacionet e rëndësishme, kurse në përmbajtje të tij i njëjti duhet të pasurohet me kontekstin.

Tek shkrimet vizive, narracioni dallon në vartësi të asaj se a është trajtuar çështja tematike mjedisore për edicione lajmesh, për serinë e filmave dokumentarë, apo ndonjë format tjetër programor televiziv.

Shembulli i storjes së mediumit The Guardian³³ për pasojat e përmbajtjeve: Shkolla ime është përbërë nga deti. Gazetari e fillon storjen me rrëfimin e një nxënësi dhe e kontekstualizon të njëjtën duke e pasuruar videon me pamje të vërshimeve, si dhe duke ndërlidhur ato me rrëfime e pamje shtesë të nxënësve të afektuar, të cilët tash u detyruan të vijnë në mësimet në shkollat shtëpi.

Qasjet më të shpeshta janë strukturimi i shkrimit sipas metodologjisë së njohur si piramida e përmbytur, si dhe strukturimi i përmbajtjes sipas logjikës së harkut narrativ.

Piramida e përmbysur përdoret kryesisht për lajme – Ky model strukturon lajmet duke vendosur informacionin më të rëndësishëm në fillim dhe detajet mbështetëse më poshtë. Kjo ndihmon lexuesit të kuptojnë thelbin e lajmit menjëherë, edhe nëse nuk e lexojnë të gjithë artikullin.

- Fillimi: Faktet kryesore – kush, çfarë, kur, ku, pse.
- Mesi: Informacione të zgjeruara, konteksti dhe citimet.
- Fundi: Detajet më pak të rëndësishme dhe sfondi historik.

Harku narrativ përdoret kryesisht për reportazhe – Ky model përdoret në rrëfime të thelluara, duke ndërtuar tensionin gradualisht dhe duke e shpërblyer lexuesin me një përfundim kuptimplotë.

- Fillimi: Vendosja e skenës dhe prezantimi i protagonistëve.
- Zhvillimi: Konflikti, sfidat dhe dilemat që nxisin kuriozitetin.
- Kulmi: Momenti i ndryshimit ose tensioni maksimal.

³³ <https://youtu.be/3b-GrYĚ8XjU?si=GaXj6VtDMhqb99bS>

Qenësore tek narracioni është kombinimi i të dhënave/pamjeve që ndërlidhin shkakun me pasojën dhe prezentimi i tyre përmes rrëfimeve të njerëzve të prekur nga fatkeqësitë natyrore që rezultojnë nga ndotja e ambientit dhe ngrohja globale.

6.2. Formatet e përmbajtjeve mediatike

Falë teknologjisë dhe veglave të reja teknologjike, përfshirë këtu ato të prodhuara nga Inteligjenca Artificiale, gazetaria mjedisore sot ka para vetës një oqean mundësishë për të shndërritur në formate të ndryshme. Më poshtë do të ndalemi vetëm në formatet e përmbajtjeve të gazetarisë, që janë të establuara mirë, por jo edhe në formatet e reja eksperimentale të cilat ende nuk kanë gjetur shtrirje të gjerë në masë.

6.2.1. Tregim i Shkruar (Artikuj/reportazhe të bazuara në tekst)

Tregimi i shkruar përfshin tekst narrativ ose shpjegues, shpesh në formën e artikujve, eseve ose reportazheve të gjata, të publikuara në shtyp ose online. Ai mbështetet në gjuhën përshkruese, strukturën (p.sh., piramida e përmbysur për lajme, harku narrativ për reportazhe) dhe kërkimet për të përcjellë histori, duke e bërë ideal për analiza të thella ose rrëfime personale. Në gazetarinë mjedisore, artikujt e shkruar trajtojnë çështje komplekse si ndryshimet klimatike, politikat ose ndikimet ekologjike, duke angazhuar lexuesit përmes raportimit të detajuar dhe prozës tërheqëse.

Nëse jeni duke punuar hulumtimin në grup, rekomandohet të përdorni Google Docs , një procesor fjalësh falas dhe bashkëpunues për hartimin dhe redaktimin e tekstit.

Shkrim i vlerësuar lartë nga organizatat profesionale të gazetarëve , është shkrimi tekstual "[Apokalipsi i insekteve është këtu](#)", i publikuar më 2018 në The New York Times Magazine. Ky reportazh i gjatë kombinon tregimin narrativ me raportimin shkencor për të nxjerrë në pah rënien globale të të insekteve, një çështje kritike mjedisore.

6.2.2. Tregim gojor ose audio (Audio Podkaste/Radio)

Tregimi gojor përdor fjalën e folur, shpesh përmes podkasteve ose radios, për të ndarë rrëfime përmes intervistave, monologjeve ose peizazheve zanore. Ai shfrytëzon tonin, ritmin dhe elementet audio si muzika ose tingujt ambientale për të krijuar përvoja mbresëlënëse dhe gjithëpërfshirëse. Në gazetarinë mjedisore, podkastet eksplorojnë tema si ruajtja e natyrës ose drejtësia klimatike, duke përdorur histori personale dhe njohuri ekspertësh për tu lidhur emocionalisht dhe intelektualisht me dëgjuesit.

Pë prodhimin e audio historive ju rekomandojmë softuerin Audacity, një softuer falas dhe me burim të hapur për regjistrimin dhe redaktimin e podkasteve. Krahas kësaj vegle gazetarët po përdorin gjithnjë e më shumë edhe Adobe Audition, një mjet profesional për prodhimin dhe miksimin e avancuar të audios.

Përmbajtje mediale e prodhuar sipas standardeve të larta profesionale është historia "[Si të Shpëtojmë një Planet: Plani i Madh për të Shpëtuar Pyllin më të Madh Tropicakal në Botë](#)", e

publikuar në platformen Spotify nga Gimlet Media, në vitin 2021. Ky episod trajton përpjekjet për të mbrojtur pyllin e Amazonës, duke kombinuar tregimin, intervistat dhe dizajnin zanor për të bërë të aksesueshme politikën mjedisore.

6.2.3. Tregim Vizual (Fotografi/Ese Fotografike)

Tregimi vizual përdor imazhe—fotografi, ilustrime ose ese fotografike—për të përcjellë rrëfime pa u mbështetur shumë në tekst. Ai kap momente, emocione ose mjedisë, duke e bërë të fuqishëm për gazetarinë mjedisore, ku imazhet e shpyllëzimit, ndotjes ose jetës së egër mund të nxisin reagime të forta. Esetë fotografike kombinojnë imazhe të kuruara me titra minimalë për të treguar një histori të plotë.

Ky format i historisë mund të prodhohet me ndihmën e veglave digjitale si Adobe Photoshop, një mjet profesional për redaktimin dhe përmirësimin e fotove dhe Canva, platformë miqësore për përdoruesit për krijimin e esëve fotografike ose paraqitjeve vizuale.

Ndër shkrimet që e vlen të dallohet është ai "[I Fundit i të Fundit: Strehimorja e Shenjtë e kafshës përtace](#)" i publikuar në National Geographic më 2019. Kjo ese fotografike dokumenton një strehimorë për përtacët, lloj i gjitarëve në Kosta Rika, duke përdorur pamje mahnitëse për të nxjerrë në pah përpjekjet e mbijetesës.

6.2.4. Video rrëfimi (Dokumentarë/Video të Shkurtra)

Tregimi me video kombinon imazhe në lëvizje, tinguj dhe ndonjëherë tekst për të krijuar rrëfime, nga klipe të shkurtra për mediat sociale deri te dokumentarët e gjatë. Është dinamik, duke lejuar gazetarët mjedisorë të tregojnë ndikimet në kohë reale të ndryshimeve klimatike, intervistat me aktivistë ose pamjet me dron të ekosistemeve, duke angazhuar audiencën përmes zhytjes vizuale dhe auditive.

Adobe Premiere Pro dhe wevideo janë dy softuerë profesionalë që mund t'i përdorni për redaktimin dhe montazhin e videove. Të dy këta softuerë janë miqësor dhe mund të përdoren në Cloud për të mos ngarkuar paisjen tuaj.

"[Në Ndjekje të Koraleve](#)" dokumentar i transmetuar në Netflix, më 2017, është një video përmbajtje, e cila na sjellë rrugën e gazetarit në ndjekje të shkencëtarëve dhe zhytësve që dokumentojnë humbjen e shkëmbinjve koralorë si një tregues i qartë dhe vizual i kërcënimeve që paraqet ndryshimi klimatik në mbarë botën.

Këtu mund të përfshihen edhe video animacionet, të cilat përdoren shumë në gazetarinë mjedisore, sidomos për fëmijë e moshë të reja. Zakonisht animacionet me tematikë mjedisore kanë karakter edukativ jashtëzakonisht të theksuar.

6.2.5. Tregimi Multimedial (Histori Interaktive në Web) dhe gazetaria mjedisore

Tregimi multimedial integron tekstin, imazhet, videon, audion dhe elementet interaktive (p.sh., harta, animacione) për të krijuar përvoja të online. Shpesh quhet "scrollytelling" dhe është ideal për gazetarinë mjedisore, duke lejuar përdoruesit të eksplorojnë histori të bazuara në të dhëna, si modelet klimatike ose afatet e shpyllëzimit, përmes navigimit të drejtuar nga përdoruesi.

Një platformë pa kod për krijimin e historive interaktive të pasura vizualisht përdyshim është Tableau. Ajo mundëson përfshirjen e vizualizimeve interaktive të të dhënave në web.

Histori multimediale e pasur me elemente të shumta digjitale u botua më 2021 në The Guardian dhe u titullua "Muri i Madh i Gjellbër". Kjo histori multimediale eksploron iniciativën e Murit të Madh të Gjellbër në Afrikë për të luftuar shkretëtirizimin, duke përdorur harta, video dhe formatin 'scrollytelling'. Ky raport trajton përpjekjen e Bashkimit Afrikan për të rikthyer 7,775 km tokë të degraduar me pemë dhe bimësi. Sipas medias përparimi deri më 2020 kur u botua shkrimi, rreth **4% e murit ka përfunduar**, me 350,000 vende pune të krijuara dhe 18 milion hektarë të rikthyer.

Çfarë: Kombinon tekstin, audion, videon dhe imazhet (grafika, harta e fotografi).

Pse: Rrëfimet multimediale janë atraktive sepse i mundësojnë audiencës të përzgjedhë dhe të lexojë apo shikojë formatin që preferon.

Vini re se në konceptin 'multimedia storytelling' dhe 'scrollytelling' përfshihen dy qasje/forma kryesore:

1. Prodhiimi i së njëjtës histori në formate të ndryshme: Kjo do të thotë se e njëjta përmbajtje përshtatet për platforma të ndryshme, duke e prezantuar historinë përmes tekstesh, videove, grafikëve, audio-podcasteve apo formateve të tjera. Për shembull, një raport investigativ mbi ndotjen mund të publikohet si artikull në tekst, video dokumentar, infografik, dhe podcast.
2. Prodhiimi i pjesëzave të një produkti të vetëm medial në formate të ndryshme që plotësojnë njëra-tjetrën: Në këtë qasje, formatet nuk përsërisin të njëjtën përmbajtje, por shtojnë informacionin në mënyrë komplementare. Për shembull, një reportazh mbi ndryshimet klimatike mund të përfshijë:
 - Artikull që analizon shkaqet dhe ndikimet e krizës klimatike.
 - Infografikë që vizualizon të dhënat mbi temperaturat globale.
 - Video me dëshmi të njerëzve të prekur nga ndryshimet klimatike.
 - Podcast me ekspertë që diskutojnë politika të mundshme për adresimin e krizës.

Kjo metodë ndihmon audiencën të angazhohet në mënyra të ndryshme, duke zgjeruar kuptimin dhe ndikimin e rrëfimit.

- **Si:** Përkujdesuni që brenda rrëfimit të keni të paktën dy ose tri elemente të prezentimit (audio, video, tekst)
- Regjistroni intervista ose tinguj ambienti (p.sh., tingujtë e një lumi të ndotur).
- Redaktoni videot duke përdorur softuerin si Adobe Premiere.
- Vendosni produkte multimediale brenda stories suaj në web.

Shembull: Autori i stories multimediale të Greenpeace për plastikën në oqean përdori shumë formate të rrëfimit, si tekst, fotografi e animacion³⁴, pastaj audio rrëfimin dhe video rrëfimet. Shkrimin e gjeni në këtë link: [The Story of Plastic' is an eye-opener on the global plastic pollution crisis - Greenpeace International.](#)

³⁴ Per animacion mund të përdorni këtë vegël:
<https://webcode.tools/css-generator/keyframe-animation>

E njejta tematikë është trajtuar në shumë formate mediale , duke i dhënë mundësinë publikut të përcaktohet se cilin format do ta lexojë apo shikojë.

6.2.6. Raportet interaktive

Tregimi interaktiv, shpesh në formën e lojërave narrative ose simulimeve, lejon përdoruesit të bëjnë zgjedhje që formësojnë përfundimin e historisë. Në gazetarinë mjedisore, ai mund të simulojë skenarë si ndikimet e ndryshimeve klimatike ose vendimet për ruajtje, duke angazhuar përdoruesit dhe duke i bërë pjesë të procesit prodhues të rrëfimit.

Çfarë: Kombinon tekstin, vizualen dhe vë në lëvizje përdoruesin që të ndërveprojë me gazetarin apo median. Disa nga formatet që nxisin ndërveprimin janë kuizet, lojërat edukative, hartat interaktive, tabelat statistikore, vizualizimet ‘dje dhe sot’ , të cilat kërkojnë angazhimin e përdoruesit të klikojë në pjesët vizuale për të parë krahasimet, ose rrëfimet në shiritin e kohës (timelines), e të ngjashme. Një nga formatet më të shtrira është formati i njohur me termin ‘scrollytelling’ për të cilin u fol më lartë. Një shembull i mirë është shkrimi i autorit Lorenzo Amabili i publikuar në Medium³⁵.

- **Pse:** Është më atraktiv për lexuesin/shikuesin apo dëgjuesin.
- **Si:** E mban lexuesin apo shikuesin më gjatë në ekran, sepse storja është e pasur me elemente inovative.
- Përdorni platforma si [Shorthand](#) për të krijuar histori interactive ([Shorthand | Beautifully simple storytelling for the web](#)). Për fat të keq Shorthand nuk ofron veglat/platformën pa pagesë. Por, nëse jeni të interesuar për këtë lloj raportimi, mund të ndërtoni një platformë tuajen duke e përdorur bibliotekën e quajtur fullPage.js. Në këtë link [13 Great Storytelling Websites \[Examples\] - Alvaro Trigo's Blog](#) mund të lexoni se si mund ta ndërtoni storjen e juaj.
- Integroni harta, video ose grafikë që reagojnë ndaj veprimeve të përdoruesve.
- Testoni përdorshmërinë për të siguruar aksesibilitetin.

Shembull: Përmes formatit “scrollytelling” BBC i ka sjellur audiencës historikun e ndarjes së Indisë. Historinë mund ta gjeni në [India Partition: Roots and legacy - BBC News](#) .

Për të krijuar histori interaktive mund të përdorni platformën Twine, një mjet me burim të hapur për krijimin e lojërave narrative të bazuara në tekst, ose Unity , një motor zhvillimi lojërash për ndërtimin e simulimeve interaktive komplekse.

6.2.7. Gazetaria e të dhënave / Vizuelizimi i të dhënave

Gazetaria e të dhënave përdor të dhëna sasiore, të vizuelizuara përmes grafikëve, hartave ose infografikëve, për të zbuluar dhe komunikuar tendenca ose informacione tjera që nuk lidhen cdo herë me tendencat. Në gazetarinë mjedisore, është efektive për të ilustruar ndikimet e ndryshimeve klimatike, nivelet e ndotjes ose humbjen e biodiversitetit, duke e bërë të dhënë komplekse të qasshme dhe tërheqëse përmes tregimit vizual.

³⁵ [From Storytelling To Scrollytelling: A Short Introduction and Beyond | by Lorenzo Amabili | Nightingale | Medium](#)

6.2.8. Grafiku dhe Infografiku

Vini re: Grafiku dhe Infografiku dallojnë. Kjo ndarje është veçanërisht e rëndësishme për gazetarinë mjedisore, ku grafikët përdoren për analizën e të dhënave, ndërsa infografikët fokusohen kryesisht në edukimin dhe ndërgjegjësimin e publikut.

Grafiku (Graph/Chart) – ka të bëjë me vizualizimin e të dhënave numerike. Një grafik paraqet të dhëna numerike përmes vizualizimeve si shtylla, linja, rrethore ose tabela. Ai përdoret për të treguar marrëdhëniet midis variablave dhe shpesh ka një fokus të ngushtë, si p.sh.. ndryshimet e temperaturës gjatë viteve ose krahasimi i niveleve të ndotjes në qytete apo shtete të ndryshme. Për grafikë zakonisht përdoret Exceli dhe Datawrapper softuer për vizualizime të të Dhënave

Infografiku (Infographic) – Një infografik është një kombinim i tekstit dhe elementeve vizuale (grafikë, ikona, ilustrime) që prezanton një informacion në mënyrë të thjeshtëzuar dhe tërheqëse. Ai nuk paraqet vetëm të dhëna, por shpesh përfshin shpjegime, kontekste dhe histori vizuale për të ndihmuar audiencën ta kuptojë më lehtë tematikën. I tillë është rasti me infografikun që shpalon shkallën e humbjes së biodiversitetit. Për krijimin e infografikëve ju rekomandojmë të testoni softuerin Venngage .

Dallimi kryesor qëndron në atë se Grafiku është një element i pavarur i të dhënave, kurse Infografiku i përdor grafikët si pjesë të një rrëfimi më të gjerë vizual. Një infografik mund të përmbajë një ose më shumë grafikë brenda tij, por gjithashtu ka tekste shpjeguese, simbolet, dhe një rrjedhë narrative që e bën më të lehtë për lexuesin kuptimin e informacionit.

6.2.9. Hartat dhe imazhet satelitore

Një format tjetër i vizualizimit të dhënave janë hartat dhe imazhet satelitore, si mjet i rrëfimeve të gazetarisë mjedisore.

Kur hartat dhe imazhet satelitore përdoren për të komunikuar tendenca, modele dhe analiza statistikore, ato hyjnë në kategorinë e vizualizimit të të dhënave. Për shembull, një hartë që tregon shpyllëzimin global bazuar në të dhëna të NASA-s ose intensitetin e ndotjes së ajrit nga sensorët mjedisorë është një vizualizim i të dhënave, sepse përshkruan informacionin numerik në mënyrë grafike. Për ilustrim mund të veçohet Harta interaktive e shpyllëzimit ose ajo e Monitorimi i ajrit në hartë.

Kur hartat dhe imazhet satelitore përdoren për të rrëfyer një histori në mënyrë të pavarur, pa qenë të varura nga të dhëna sasiore, ato mund të trajtohen si një format i veçantë i tregimit vizual. Për shembull, Google Earth Timelapse tregon sesi rajone të tëra pyjore janë shkatërruar gjatë dekadave, duke ofruar një rrëfim vizual pa nevojë për analizë numerike. Shembull konkret mund të marrim hartën e Transformimit të Tokës në kohë.

Në gazetarinë mjedisore, mund të trajtosh hartat dhe imazhet satelitore si një kategori të veçantë të rrëfimit, kur ato shpalojnë histori përmes vizualeve pa pasur nevojë për grafikë statistikash. Por, kur përdoren për të analizuar dhe prezantuar të dhëna numerike, ato bëhen pjesë e vizualizimeve të të dhënave.

Në përmbyllje të pjesës që ka të bëjë me vizualizimin e të dhënave , po i kthehemi pyetjeve bazë të gazetarisë:

- **Çfarë:** Vizualizon të dhëna (p.sh., nivelet e ndotjes) për të treguar një histori.
- **Pse:** Thjeshton grupe të dhënash të komplikuar për audienca të gjera.
- **Si:** Vizualizimi mund të bëhet në shumë mënyra, falë veglave të shumta që janë zhvilluar.

Me rastin e vizualizimit ndjekni këta hapa:

- Pastroni dhe analizoni të dhënat duke përdorur mjete si Excel, Tableau³⁶ ose Flourish³⁷. Nëse jeni krejtësisht fillestar në vizualizimin e të dhënave, atëherë mund të përdorni edhe versionin pa pagesë të Canva³⁸- së, e cila ka integruar brenda saj platformën Flourish dhe ku një pjesë e mirë e funksioneve të kësaj vegle janë të automatizuara e pa pagesë.
- Krijë vizualizime (p.sh., infografikë, hartat e nxehtësisë). Flourish studio është shumë i avancuar, por ofron mundësi të shumta dhe formate tabelare ose hartografike që mund t'i përshtaten natyrës specifike të temës që po hulumtoni.
- Bashkoni vizualet me tekst të shkurtër për të shpjeguar dhe interpretuar tesktualisht të dhënat. Fokusohuni në krahasimin e të dhënave apo trendet që dëshironi të prezentohen në grafik.

Shembull: “Dollarët për Doktorët”³⁹ të medias ProPublica, që vizualizoi si shkojnë pagesat për produktet farmaceutike e që mund të jenë pikënisje për hulumtime të ndikimit të industrive farmaceutike në mjedis.

Për personat e interesuar që të avancojnë shkathtësitë e vizualizimit të të dhënave, sugjerojmë t'i referohen këtij moduli ⁴⁰ të trajnimit.

6.2.10. Përdorimi i imazheve satelitore dhe GIS

Imazhet satelitore dhe sistemet e informacionit gjeografik (GIS) janë mjete të fuqishme për gazetarët që mbulojnë çështjet mjedisore. Këtu ofrohet një përmbledhje e shkurtër të burimeve dhe mjeteve të disponueshme për gazetarët që merren me gazetarinë investigative mjedisore, duke theksuar rëndësinë e përdorimit të teknologjive moderne dhe burimeve të besueshme për të siguruar raportime të sakta dhe të detajuara.

Ato mundësojnë:

- Monitorimin e ndryshimeve në përdorimin e resurseve të Tokës:
- Zbulimi i aktiviteteve ilegale si prerjet e paligjshme të pyjeve
- Analizën e ndikimeve të ndotjes në mjedis .

³⁶ [We're changing the way you think about data](#)

³⁷ [Flourish](#)

³⁸ [Canva: Visual Suite for Everyone](#)

³⁹ [About the Dollars for Docs Data — ProPublica](#)

⁴⁰

<https://datajournalism.com/read/handbook/two/training-data-journalists/the-datafication-of-journalism>

Sa i përketë informacionit gjeografik dhe llojit të hartave që mund të përdoren në kuadër të storieve, gazetarët i referohen zakonisht shkrimit të rrjetit të themeluar nga [INTERNEWS](#), i njohur si Earth Journalism Network (EJN): [How to Use Maps Effectively in Climate and Environmental Journalism | Earth Journalism Network](#).

Burimet e dobishme për këtë përfshijnë:

- ArcGIS Online: Mjet i avancuar gjeografik për hartëzimin. Zakonisht kjo vegël është me pagesë por modulet bazike për gazetarë mund të ofrohen falas.
<https://www.arcgis.com> .
- Global Forest Watch ([Forest Monitoring, Land Use & Deforestation Trends | Global Forest Watch](#));
- Pulitzer Center ([Environment and Climate Change | Pulitzer Center](#))
- Google Earth Engine ([Google Earth Engine](#))
- NASA Earth Data ([Your Gateway to NASA Earth Observation Data | NASA Earthdata](#))

Për zbatimin praktik Earth Journalism Network ofron Fletëudhëzimin për përdorimin e këtyre mjeteve gjatë raportimit mjedisor. Fletëudhëzimin mund ta gjeni në këtë lidhje: [Reporter Resources | Earth Journalism Network](#).

7. Përgatitja, prodhimi i historive dhe postproduksioni

Raportimi dhe përgatitja e historive në gazetarinë mjedisore kërkon një qasje të strukturuar, që fillon me përcaktimin e fokusit dhe zgjedhjen e elementeve multimedia. Gazetari duhet të përcaktojë qartë temën e raportimit, duke analizuar ndikimin dhe rëndësinë publike të çështjes. Më pas, strukturimi i historisë duhet të pasqyrojë lidhjen midis të dhënave, dëshmimeve nga terreni dhe elementeve vizuale, duke zgjedhur kombinimin më efektiv të formateve tekstuale, grafikëve, videove, imazheve satelitore dhe hartave interaktive. Përdorimi i një skeleti narrativ e ndihmon gazetarin të mbajë koherencën në rrëfim, duke siguruar që lexuesi të angazhohet dhe të kuptojë informacionin pa e humbur thelbin e tij.

Në punën në terren, gazetari duhet të aplikojë teknikat e intervistimit për të siguruar dëshmi të besueshme dhe perspektiva të ndryshme. Intervistat me ekspertë mjedisorë, komunitete të prekura dhe zyrtarë politikë ndihmojnë në formësimin e historisë, duke siguruar kontekstin e nevojshëm. Gjithashtu, gjatësia e produktit gazetaresk duhet të përshtatet me formatin e publikimit: raportet hulumtuese zakonisht kërkojnë thellësi analitike, ndërsa artikujt për median online ose rrjetet sociale kërkojnë të dhëna të shpejta dhe vizualizime tërheqëse. Një histori e mirë strukturuar, e mbështetur në të dhëna, dëshmi dhe narrativa të qartë, është çelësi për të informuar publikun në mënyrë efektive.

7.1. Hapat bazë që duhet ndjekur

- **Çfarë:** Raportimi transformon të dhënat e papërpunuara në tregime tërheqëse.
- **Pse:** Shkrimet efektive angazhojnë audiencën dhe inspirojnë aktet të reagojnë apo të jenë më të përgjegjshëm.
- **Si:** Përdorni forma të rrëfimit digjital dhe verifikoni faktet rigorozisht.
- **Hapi 1:** Organizoni të dhënat në një strukturë të qartë narrative (p.sh. sipas strukturës së medias prestigjioze [Wall Street Journal](#)).
- **Hapi 2:** Pasuroni storjen me vizualizime (p.sh., grafikë⁴¹, infografikë, animacione⁴², harta⁴³, video⁴⁴).
- **Hapi 3:** Publikoni në platforma që rrisin shtrirjen tek audiencat që synoni t'i arrini (p.sh., web, rrjete sociale, platformat si YouTube).

Në serinë e shkrimeve mediale për ndotjen nga plastika, National Geographic përdori të dhëna dhe vizualizime për të avokuar për strategjitë e reduktimit të ndotjes me plastikë. Të njëjtat mund t'i gjeni në shkrimin [Planeti apo Plastika?](#)

⁴¹ [Top Recent Climate & Environment Data Visualizations — DataViz Weekly | by AnyChart | Data Visualization Weekly | Medium](#)

⁴² [Animations we loved this year: short films that inspire action - Greenpeace International](#)

⁴³ [Six Environmental Mapping Tools the White House Doesn't Want You to See - Bloomberg](#)

⁴⁴ [7 Best Videos About the Environment - One Tree Planted](#)

Ndërkaq, linkun për trajnime⁴⁵ të fokusuara në video produkt, si dokumentarë apo storie speciale vizive mund ta gjeni në këtë [link](#).

7.2. Përgatitja

Të gjitha shkrimet e gazetarisë mjedisore kalojnë nëpër tre faza. Fillon me përgatitjen e asaj që duam t'i transmetojmë publikut, pastaj me procesin e punës prodhuese, për të përmbyllur angazhimin me një aktivitet promocional të definuar qartë.

Gjatë fazës përgatitore gazetari kryesisht merret me hulumtimin në internet, mbledhjen e të dhënave me qëllim të familjarizimit me tematikën. Gjatë kësaj periudhe përcaktohen burimet që duhen konsultuar, lokacionet ku duhet udhëtuar si dhe formatet e elementeve të historisë që synohet të inkorporohen në produktin final.

Gjatë fazës së prodhimit, gazetari duhet të ndërmarrë veprime në linjë me fokusin e shkrimit, të sigurohet se ka mbledhur të gjitha të dhënat, se ka vizituar lokacionet dhe ka realizuar intervistat e dëshiruara.

Prezentimi i fakteve ekzistuese që ndërlidhen direkt me ndikimin e ndryshimeve klimatike, pasqyrimi i zgjidhjes së problemit nëse ajo ekziston, ose i propozimeve që burimet e juaja i shohin si rrugëdalje nga situata e krijuar si pasojë e degradimit mjedisor. Shkrimet të cilat kanë në fokus njeriun apo komunitetin e afektuar nga këto ndryshime, shkaktojnë emocione tek publiku. Rrjedhimisht kjo përkthehet në ndikimin që ky i fundit mund t'a ketë tek politikbërësit dhe vendimmarrësit.

Planifikoni me kohë gjatësinë e shkrimit apo produktit audio viziv. Për shkrimet tekstuale, sygjerohen maksimum deri në tre mijë fjalë, kurse te produktet audio dhe vizive historitë nuk preferohet të jenë më të gjata se 30 minuta.

Sigurohuni se keni fotografi, të cilat mund t'i përdorni për të ilustruar shkrimin tekstual apo video për t'i përdorur si kuadro brenda historisë audio/video . Fotografitë dhe videot nevojiten kur jeni duke punuar në hulumtimin , i cili për arsye të ndryshme nuk ka material të mjaftueshëm.

Kini kujdes, përmbajtjet tonike (cicërima e zogjëve, audiot ambientale në pyll, gjatë furtunave, tërmeteve, e të ngjashme, si dhe fotografitë dhe videot, duhet t'i shkarkoni direkt nga ueb faqet ku i bleni përmbajtjet apo ku i merrni [pa pagesë](#).

Mos përdorni platforma sociale as programet e komunikimit si Viber, WhatsApp, Telegram e të ngjashme për ti pranuar përmbajtjet e tilla, sepse këto platforma kompresojnë përmbajtjet audio-vizive me të cilin rast zbehet cilësia. Gazetarët zakonisht përdorin platformat si Google Drive dhe WeTransfer për t'i bartur e shkarkuar materialet, sepse përmes tyre nuk dëmtohet cilësia e materialit.

⁴⁵ [Environmental Journalism: Media & Techniques | Vaia](#)

7.3. Puna në terren, intervistimi dhe prodhimi

Mos harroni gazetaria mjedisore ka të sforcuar elementin e saj të ndërmjetësimit mes shkencës, politikbërjes e vendimmarrësve me publikun. Në këtë kontekst, përfshirja e mendimeve të ekspertëve dhe shkencëtarëve e kombinuar me intervistimet në terren është një domosdoshmëri. Realizo intervista me ekspertë, aktivistë, komunitete të prekura dhe zyrtarë për të siguruar një pasqyrë sa më të plotë. Përdorni sa më shumë citate direkte. Ato janë më bindëse dhe më të besueshme.

Fotot dhe videot nga vendi i ngjarjes rrisin besueshmërinë dhe ndikimin e historisë poashtu. Fotot dhe produktet audio vizuale nga vendi i ngjarjes rrisin besueshmërinë dhe ndikimin e historisë. Gjatë intervistave përzgjidhni lokacionin që është relevant për tematikën që po e trajtoni. Në rast se nuk jeni të kënaqur me cilësinë tonike apo video incizimin, përsëritne procesin. Nëse ka nevojë regjistroni të njëjtat përgjigje të burimeve nga dy e tre herë.

Gjatë procesit të punës përzgjedhni me kujdes cilat vegla do t'i përdorni, në mënyrë që shkrimi të duket i kuptueshëm për masat e gjëra.

Në rastet e raportimit të drejtpërdrejt nga ngjarja, mos nënçmoni rreziqet me të cilat mund të përballeni. Siguria personale në zonat e ndotura ose të rrezikshme është gjëja e parë për të cilën duhet të mendoni. Përdorni pajisjet e duhura mbrojtëse.

Gazetaria është thelbësore për zhvillimin e qëndrueshëm, mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe konsolidimin demokratik, por mbetet një profesion i rrezikshëm dhe shpesh vdekjeprurës. Nëntë nga dhjetë vrasje të gazetarëve mbetet e pazgjidhur, thuhet në një raport të [OKB-së](#).

Gazetarët luajnë një rol kritik në informimin e publikut, ekspozimin e korrupsionit dhe mbajtjen e pushtetit përgjegjës. Megjithatë, ata përballen me kërcënime, sulme dhe censurë, veçanërisht kur raportojnë mbi çështje të ndjeshme, si keqpërdorimi i burimeve natyrore, abuzimi me të drejtat e njeriut dhe korrupsioni politik.

Sa i përketë sigurisë së gazetarëve, organizata si Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve (CPJ), “Reporters Without Borders” (RSF) dhe platforma si [SaferJourno](#) e [Internewsit](#) ofrojnë mjete dhe udhëzime, si për sigurinë digjitale ashtu edhe për ato fizike të gazetarëve.

7.4. Pjesa e punës promocionale

Pas përfundimit të historisë, përkujdesuni që ajo të shpërndahet në sa më shumë media sociale e platforma, në mënyrë që t'i prezantohet numrit sa më të madhë të konsumatorëve të informacionit. Kjo ka të bëjë me pjesën promocionale, pra para publikimit të parë të historisë, por edhe pasi e njëjta të transmetohet apo publikohet.

Para transmetimit të parë përgatitni parlajmërimet promocionale që të nxisni kërshërinë e lexuesve apo shikuesve. Promo-të për mediat online duhet të jenë të shkurtëra, të ilustruara me një foto e pak tekst apo me një video. Në të dy rastet produkti promocional duhet të përmbajë thirrjen direkte apo indirekte drejtuar lexuesve/shikuesve, që të ndjekin historinë që

do të transmetohet. Produktet e tilla , krahas thirrjes, përmbajnë informacionet bazë si data dhe koha kur do të transmetohet produkti medial.

Pasi produkti t'i plasohet opinionit publik, veprimet që duhet të ndërmerren kanë natyrë tjetër. Ato kanë të bëjnë më dhume me ripaketimin e historisë bazë , përkatësisht përshtatjen e 'mini-produkteve' që i përshtaten standardeve të ndryshme të rrjeteve sociale dhe audiencave që frekuentojnë në to. Qëllimi i tyre bëhet kryesisht për 'kapjen e audiencave të reja' , për viralitet si dhe për të përkujtuar audiencën për gjëra që janë me interes të publikut.

7.5. Raportimi vizual në rrjetet sociale

Tregimi vizual (grafika, foto, video dhe dokumentarë të shkurtër) shpesh herë duhet të punohet në shumë formate me qëllim që të komunikohen çështje komplekse mjedisore tek audiencat e ndryshme. Tashmë nuk është e panjohur se secila platformë ka audiencën dominante të një moshe të caktuar. Rrjetet sociale e platformat si YouTube, FaceBook, TikTok, Instagram dhe Spotify dallojnë me atë se secili lloj i audiencës dhe cila grup moshë frekuenton tek ato.

Në Shqipëri në fillim të vitit 2025 u raportua se 14.4% e popullsisë nuk përdor internetin, pra mbeti "offline" . Sa i përketë atyre që përdorin internetin, 5.8 përqind e popullsisë janë të moshës ndërmjetë 13 dhe 17 vjeçare; 9.4 % është grupmosha mes 18-24 vjeç, 15.7 për qind është e grup moshes ndërmjetë 25 dhe 34 vjeçare, 12.5 % është grupmosha 35-44 vjeç, 15.5 % është grupmosha 45-64 kurse 17.4 është grupmosha mbi 65 vjeç⁴⁶. Sipas të njëjtit burim⁴⁷ në fillim të vitit 2025, 2.38 milionë individë përdornin internetin në Shqipëri, ku shkalla e penetrimit online ishte 85.6%.

Këto statistika janë vetëm disa parametra që duhet t'i keni parasyshë me rastin e postimit të përmbajtjeve mediale në internet. Do të thotë, duhet të analizoni se cilën audiencë , përkatësisht cilën grupmoshë synoni ta informoni. Përvec kësaj duhet të dini se cila grup-moshë ku frekuenton dhe kur është aktive në internet. Sipas Data Reportal, në Facebook e Instagram besohet se janë aktiv rreth 1.20 milionë shtetas të Shqipërisë, ndërkohë që në TikTok, ku frekuentojnë kryesisht moshat e reja, ky numër është më i lartë. Ka shumë hulumtime publike ku mund t'i gjeni të dhënat kredibile mbështetur në të cilat duhet të përcaktoheni se kur, ku dhe ne çfarë formati do të plasoni përmbajtjen tuaj.

7.6. Karakteristikat e platformave dhe rrjeteve kryesore sociale

YouTube: Kohëzgjatja e videos në YouTube është një faktor kritik për rritjen e shikueshmërisë. Një statistikë e mirë konsiderohet kur shikuesi e ndjek të paktën 50% të videos së publikuar, duke treguar se përmbajtja është relevante dhe interesante. Që të ia dilni të mbani audiencën më gjatë tek përmbajtjet që ia ofroni, krahas faktit se ajo duhet të jetë cilësore, sugjerohet të bëni optimizimin e videove. Optimizimi ndihmon makinat kërkimore

⁴⁶ [Digital 2024: Albania — DataReportal – Global Digital Insights](#)

⁴⁷ [Digital 2025: Albania — DataReportal – Global Digital Insights](#)

që të gjejë përmbajtjen tuaj më lehtë në mënyrë që algoritmat ta shpërndajnë ate tek më shumë njerëz.

Optimizimi i videove në YouTube përfshin disa elemente thelbësore:

- Titulli i qartë dhe përshkrues, titull që tërheq vëmendjen.
- Thumbnail (imazhi i parë që sheh shikuesit tek videoja juaj), të jetë i personalizuar, që e bën videon të dallojë nga të tjerat dhe të komunikojë përmbajtjen vizualisht.
- Fjalët kyçe dhe "tags" që ndihmojnë në kategorizimin dhe lehtësimin e qasjes së audiencës në përmbajtjen e videos.

Facebook: Në Facebook, rëndësia kryesore për performancën e videove qëndron në kohëzgjatjen dhe titullin, pasi audienca i ndërron shpejt videot, duke bërë që thumbnail të mos ketë ndikim aq të madh sa në YouTube. Përmbajtja duhet të kapë vëmendjen e shikuesve që në sekondat e para, ndërsa qëndrueshmëria e audiencës në video është një tregues kritik i cilësisë dhe ndihmon algoritmet e Facebook të promovojnë përmbajtjen tek shikuesit e duhur. Angazhimi i audiencës përmes komenteve, pëlqimeve dhe shpërndarjeve ndikon në shikueshmërinë, por duhet të jetë autentik, duke shmangur përgjigje të përsëritura në komente për të ruajtur një ndërveprim organik.

Gjithashtu, Facebook nuk lejon video statike me tekst ose me vetëm një imazh, prandaj është e domosdoshme respektimi i rregullores së platformës për të siguruar publikimin e përmbajtjes në formate të lejueshme. Për të rritur ndikimin, krijuesit e përmbajtjes duhet të optimizojnë titullin, përshkrimin dhe elementet vizuale, duke u fokusuar në përcjelljen e mesazhit në mënyrë të qartë dhe tërheqëse. Një strategji e mirë për rritjen e audiencës përfshin krijimin e përmbajtjes dinamike që është e përputhshme me interesat e audiencës dhe me kohën optimale të publikimit.

Instagram: Për të rritur suksesin e përmbajtjes në Instagram, optimizimi i profilit sipas algoritmit është thelbësor, duke krijuar përmbajtje kualitative që tërheq audiencën dhe e diferencon faqen nga konkurrentët. Angazhimi me audiencën ka një rol kyç, ku replikimi në komente dhe ndërveprimi aktiv ndihmojnë në rritjen e shikueshmërisë, sidomos tek videot e shkurtra, të cilat janë më të favorizuara nga algoritmi.

Përdorimi strategjik i hashtags⁴⁸ ndikon në optimizimin e përmbajtjes, duke siguruar që postimet të arrijnë audiencën e duhur. Hashtags (#) duhet të jenë informativë, direkt dhe relevantë, veçanërisht kur trajtojnë tema aktuale mjedisore – me rekomandimin që të përdoren deri në 3 hashtags për efektivitet maksimal. Përveç kësaj, transmetimi i drejtpërdrejtë (LiveStream) në Instagram është më efektiv kur përdoret për ngjarje të rëndësishme dhe aktuale, njësoj si hashtags, duke siguruar angazhim të lartë dhe rritje të audiencës.

Një kombinim efektiv i faktorëve të përmendur më lartë ndihmon në rritjen e shikueshmërisë dhe angazhimit në rrjete sociale e platforma.

- Fotografia dhe videoja: Përdorni imazhet me ndikim për të treguar historitë e fuqishme. Video a foto të tokës së tharë, lumenjtë që janë duke shterruar, vërshima e pamje tjera të ngjashme janë gjithmonë atraktive për audience dhe kanë efekt të madh në edukimin /sensibilizimin e saj.

⁴⁸ Fjalë kyçe të shoqëruara me simbolin #

- Grafikët dhe Infografikat: Shpjegoni të dhëna komplekse në mënyrë vizuale për të ndihmuar audiencën për të kuptuar më mirë çështjet mjedisore. Grafikët që shpalojnë shtrirjen e një procesi mjedisor përgjatë viteve janë jashtëzakonisht edukativ dhe memorohen më lehtë.
- Dokumentarët e shkurtër: Krijoni video të shkurtëra që tregojnë histori personale ose komunitare për të nxitur empatinë ose veprimin;

Për shembull, projekti “Kruger’s contested borderlands”⁴⁹ nga OXPackares kombinon fotografi e video te formateve të ndryshme, imazhe dronesh, imazhe satelitore për të treguar ndikimin negativ të zhvillimeve në zonat e mbrojtura ([Using visual storytelling tools. Oxpeckers investigation incorporates multimedia elements | International Journalists' Network](#)) .

7.7. Formatet e përmbajtjes në YouTube, Facebook dhe Instagram

YouTube:

- Video e gjatë (8-60+ min): Dokumentarë, analiza të thelluara, podcast video
- Shorts (Reels) (0-60 sek): Përmbajtje të shpejtë, trende virale
- Livestream: Ngjarje të drejtpërdrejta, intervista, raportime live

Facebook:

- Video standarde (1-5 min): Lajme, reportazhe, përmbajtje edukative
- Reels (15-90 sek): Përmbajtje të shpejtë dhe dinamike, trende virale
- Livestream: Evente live, diskutime të hapura

Instagram:

- Reels (15-90 sek): Përmbajtje vizuale e shpejtë, promovim i trendeve
- Stories (24h): Postime të përkohshme për angazhim të shpejtë
- Livestream: Ngjarje live, bashkëbisedime me audiencën
- Postime me imazh/video: Përmbajtje estetike dhe vizuale me përshkrime

Në përmbyllje, në YouTube, Facebook dhe TikTok, struktura dhe qëndrueshmëria e përmbajtjes luajnë një rol kyç në angazhimin e audiencës. Në videot e shkurtra, është e domosdoshme kalimi menjëherë në temën kryesore për shkak të vëmendjes së kufizuar të audiencës. Edhe në videot e gjata, hyrja duhet të jetë e qartë dhe të mbajë interesimin e shikuesve, por me më shumë fleksibilitet për narrativën. Konsistenca e publikimeve në videot e shkurtra ndikon në performancë—mund të publikohen deri në 6 video në ditë, duke u testuar formate, dizajne dhe kohë optimale për postim. Eksperimentimi i formatit, ritmit të postimeve dhe grafikës ndihmon në identifikimin e modelit më efektiv për audiencën e platformës.

⁴⁹ [Kruger’s contested borderlands](#)

Livestreams në YouTube, TikTok dhe Instagram mund të menaxhohen më lehtë duke përdorur OBS Studio, një platformë që lehtëson transmetimin në kohë reale në disa kanale njëkohësisht. Livestreams janë më efektive kur përdoren për ngjarje të rëndësishme, duke rritur ndërveprimin dhe besueshmërinë tek ndjekësit. Gjithashtu, në TikTok dhe Instagram, përdorimi i hashtags strategjikë ndihmon në zgjerimin e arritjes, duke synuar një audiencë më të madhe dhe të angazhuar.

Planifikimi i përmbajtjes dhe postimeve duhet të mbështetet tek analytics, për të analizuar orarin optimal të audiencës, zonat gjeografike ku videot performojnë më mirë, grup-moshat kryesore dhe tendencat e konsumit. Kjo qasje ndihmon në krijimin e strategjive të personalizuar dhe në maksimizimin e ndikimit të përmbajtjes në çdo platformë.

Mbi të gjitha, kurrë nuk duhet harruar se investimi në ndjekjen e standardeve dhe algoritmeve do të shkojë huq në rast se përmbajtja që ofroni nuk është relevante për shikuesit, nëse e njëjta nuk adreson një problem apo zgjidhje konkrete, të cilën shikuesi e pret t'i ofrohet. Pra, cilësia, relevanca dhe impakti janë mbi të gjitha.

8. Mjetet për verifikimin e fakteve në terren dhe online

Verifikimi i informacionit është thelbësor në gazetarinë investigative mjedisore. Raportimi i çështjeve mjedisore, si ndryshimet klimatike, ndotja dhe shpyllëzimi, kërkon saktësi dhe burime kredibile për të ndërtuar narrativa të besueshme dhe për të luftuar dezinformimin. Studentët e gazetarisë mund të përdorin mjete të faktverifikimit dhe gjeolokimit për t'i dhënë përgjigje pyetjeve bazike të gazetarisë: *Kush*, *Çfarë*, *Kur*, *Ku*, *Pse* dhe *Si*, duke siguruar që raportimet e tyre janë të sakta dhe të bazuara në të dhëna të verifikuara.

Ky kapitull zgjeron listën e mjeteve të mëparshme duke përfshirë mjete platforma shtesë për verifikim, me shpjegimet e nevojshme se si mund të përdoren ato.

8.1. Climate Feedback

[Climate Feedback](#)⁵⁰ është një platformë ku shkencëtarët vlerësojnë saktësinë e artikujve mediatikë për ndryshimet klimatike. Platforma tani ka lëvizur në faqen e re që quhet [Science Feedback](#), por arkivi mbetet ende aty ku ishte. Këto platforma ndihmojnë në identifikimin e lajmeve të rreme nga vetë shkencëtarët.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Shkencëtarë e aktivistë verifikojnë besueshmërinë e burimeve të cituara nga gazetari.
- **Çfarë:** Kontrollon pretendimet për ndryshimet klimatike, si “shkretëtirëzimi në jug të Shqipërisë është përkeqësuar”.
- **Kur:** Analizon kohën e publikimit për të kuptuar kontekstin aktual.
- **Ku:** Ndihmon të kuptohet ndikimi lokal ose global i çështjeve klimatike.
- **Pse:** Zbulon motive të mundshme të dezinformimit (p.sh., interesa industriale).
- **Si:** Ofron analiza shkencore për të mbështetur ose hedhur poshtë pretendimet.

Shembull: Për një artikull mbi thatësirën në Vlorë, studentët mund të përdorin këto dy platforma, për të verifikuar lidhjen me ndryshimet klimatike.

8.2. Carbon Brief

Përshkrim: [Carbon Brief](#)⁵¹ ofron raporte të verifikuara, grafikë dhe analiza për ndryshimet klimatike, ndotjen dhe politikat mjedisore.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

⁵⁰ [Climate Feedback – A Scientific Reference to Reliable Information on Climate Change](#)

⁵¹ [Home - Carbon Brief » Clear on climate](#)

- **Kush:** Identifikon akterët kryesorë në ndotje (p.sh., industrinë e naftës).
- **Çfarë:** Shpjegon fenomene si rritja e emetimeve të CO₂.
- **Kur:** Ofron të dhëna historike dhe parashikime.
- **Ku:** Tregon zonat e prekura përmes hartave.
- **Pse:** Analizon shkaqet e çështjeve mjedisore, si varësia nga karburantet fosile.
- **Si:** Ndhmon në krahasimin e të dhënave lokale me ato globale.

Shembull: Studentët mund të verifikojnë ndikimin e industrive në lumin Gjanicë duke krahasuar të dhënat e “Carbon Brief” me raportet lokale.

8.3. Google Fact Check Explorer

Përshkrim: [Google Fact Check Explorer](#)⁵² një mjet që indeksin pretendimet e faktverifikuara nga organizata globale, ideal për kontrollimin e deklaratave publike. Ky është një mjet i dobishëm për verifikimin e informacionit dhe kontrollin e fakteve nga burime të pavarura.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Identifikon autorët e pretendimeve (p.sh., zyrtarë për ndotjen).
- **Çfarë:** Verifikon deklarata, si “ujërat e zeza në XX lokacionin janë pastruar”.
- **Kur:** Tregon kohën e pretendimit dhe verifikimit.
- **Ku:** Lidh pretendimet me zona specifike.
- **Pse:** Zbulon motive të dezinformimit.
- **Si:** Lehtëson krahasimin me burime të besueshme.

Për ta përdorur këtë platformë, ndiqni këto hapa:

Hapni Google Fact Check Explorer duke shkuar në toolbox.google.com/factcheck/explorer. Shkruani një fjalë kyçe ose një pretendim që dëshironi të verifikoni në kutinë e kërkimit. Shikoni rezultatet !

Platforma do t'ju tregojë:

- Pretendimin që është verifikuar
- Burimin e asaj që kërkoni
- Një verdikt (i saktë, i pavërtetë, i dyshimtë, etj.)
- Organizatën që ka bërë verifikimin e fakteve
- Lidhjen me artikullin e plotë të verifikimit

Shembull: Studentët mund të kontrollojnë nëse është verifikuar deklarata “ndotja në lumin Erzen është zgjidhur” për të raportuar saktë. Në rast se deklarata nuk shfaqet, kjo nënkupton se tek kjo platformë ende nuk është bërë verifikimi i saj.

⁵² [Fact Check Tools Recents](#)

8.4. Air Quality Index (AQI) – IQAir

Përshkrim: [IQAir](#)⁵³ ofron të dhëna në kohë reale për cilësinë e ajrit, duke matur ndotës si PM2.5.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Identifikon grupet e prekura (p.sh., banorët e Kamzës).
- **Çfarë:** Tregon llojet dhe nivelet e ndotësve.
- **Kur:** Ofron të dhëna në kohë reale dhe historike.
- **Ku:** Specifikon zona me ndotje të lartë (p.sh., qendra e Tiranës).
- **Pse:** Lidh ndotjen me burime si trafiku ose industria.
- **Si:** Krahasohen të dhënat me standardet ndërkombëtare.

Shembull: Studentët mund të raportojnë për ndotjen e ajrit në Elbasan, duke përdorur IQAir për të krahasuar ate me normat e OBSH-së.

8.5. Global Forest Watch

Përshkrim: Kjo platformë⁵⁴ monitoron [shpyllëzimin](#) dhe ndryshimet në pyje përmes të dhënave satelitore.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Çfarë:** Tregon shkallën e shpyllëzimit, por edhe numrin e vërejtjeve për shpërthim zjarresh sipas viteve..
- **Kur:** Ofron të dhëna kohore për ndryshimet në pyje.
- **Ku:** Specifikon zonat e prekura (p.sh., Parku Kombëtar i Tomorrit).
- **Pse:** Analizon shkaqet, si ndërtimet ose zjarret.
- **Si:** Vizualizon ndryshimet përmes hartave interaktive.

Eksploroni tabela dhe harta interaktive që përmbledhin ritmet e ndryshimeve në pyjet e Shqipërisë. Statistikat – përfshirë renditjen e rajoneve me humbjen dhe rritjen më të madhe të pyjeve – mund të personalizohen, të ndahen lehtësisht dhe të shkarkohen për përdorim offline. Ky mjet është veçanërisht i dobishëm për gazetarët, studiuesit dhe aktivistët që duan të sigurojnë saktësinë e lajmeve dhe të luftojnë keqinformimin.

Shembull: Studentët mund të raportojnë për shpyllëzimin në Llogara, duke përdorur Global Forest Watch për të treguar ‘tkurrjen’ e pyjeve.

⁵³ [IQAir | First in Air Quality](#)

⁵⁴ [Forest Monitoring, Land Use & Deforestation Trends | Global Forest Watch](#)

8.6. FactCheck

Përshkrim: Platforma [FactCheck](#)⁵⁵ verifikon pretendimet në fusha të ndryshme, përfshirë mjedisin. Faktverifikimi deri tash është bërë vetëm në Shtetet e Bashkuara të Amerikës.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Kontrollon autorët e pretendimeve (p.sh., korporata për emetimet).
- **Çfarë:** Verifikon deklarata për ndotjen ose klimën.
- **Kur:** Tregon kohën dhe kontekstin e pretendimit.
- **Ku:** Lidh pretendimet me zona specifike.
- **Pse:** Zbulon motive të dezinformimit.
- **Si:** Ofron burime të besueshme.

Shembull: Studentët mund të kërkojnë që platforma të verifikojë një pretendim që ka të bëjë me ShBA-të.

8.7. Google Earth

Google Earth⁵⁶ dhe Google Earth Timelapse nuk janë e njëjta gjë, por janë të ndërlidhura. Google Earth është një platformë e gjerë që lejon eksplorimin e hartave 3D, pamjeve satelitore dhe të dhënave gjeografike në kohë reale. Kjo mund të përdoret për të analizuar ndryshimet mjedisore duke krahasuar imazhet historike.

Përshkrim: Ofron [pamje satelitore](#) dhe harta interaktive për të monitoruar ndryshimet mjedisore në gjithë globin.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Shpalon ndryshimet mjedisore përgjatë periudhave të ndryshme kohore. Identifikon aktorët që ndikojnë në një zonë (p.sh., ndërtuesit). Verifikimi është i mundshëm kur shfrytëzuesit kanë postuar fotografi.
- **Çfarë:** Tregon ndryshime si shpyllëzimi ose ndotja.
- **Kur:** Lejon krahasimin e pamjeve në kohë të ndryshme.
- **Ku:** Specifikon lokacionet (p.sh., laguna e Karavastasë).
- **Pse:** Ndiemon të kuptohet shkaku i ndryshimeve.
- **Si:** Ofron pamje vizuale për raportim.

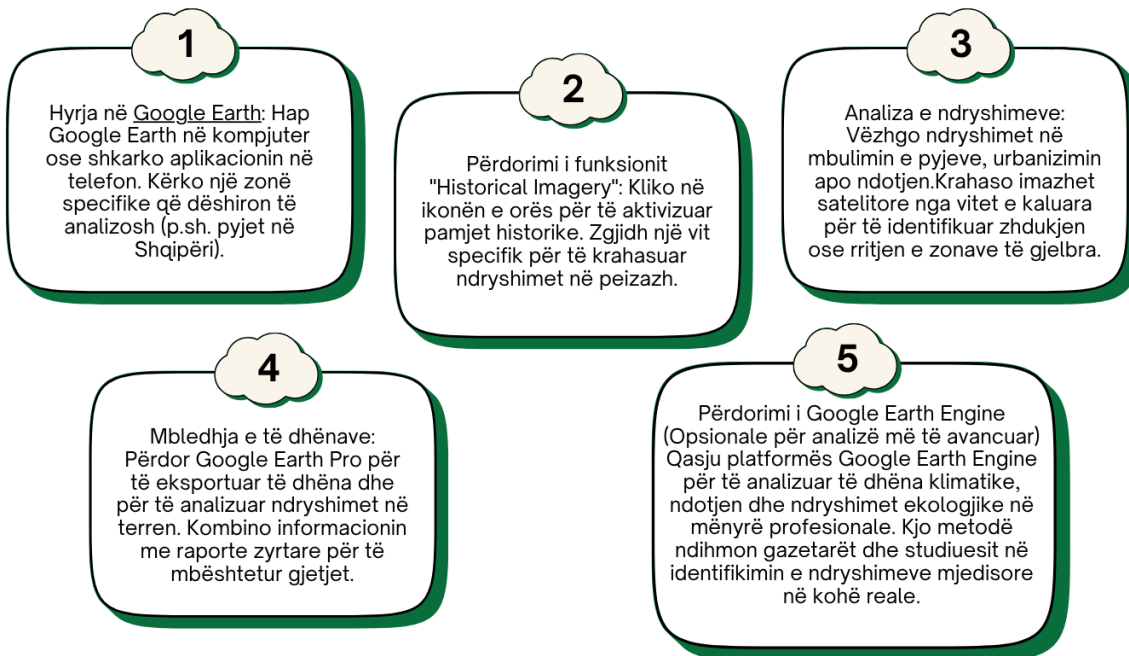
Shembull: Studentët mund të krahasojnë pamjet e Parkut Kombëtar të Divjakës para dhe pas ndërtimeve.

⁵⁵ [climate change Archives - FactCheck.org](#)

⁵⁶ [Google Earth](#)

8.7.1. Si të përdorni Google Earth

... për të identifikuar ndryshimet mjedisore gjatë viteve?

8.8. Google Earth Timelapse

Google Earth Timelapse⁵⁷ – Një veçori specifike e bazuar në Google Earth Engine, e cila shfaq ndryshimet në tokë nga viti 1984 deri më sot përmes animacioneve interaktive. Kjo është veçanërisht e dobishme për analizimin e ndryshimeve klimatike, shpyllëzimit, urbanizimit dhe ndotjes. Pra, Google Earth është më i gjerë dhe i fokusohet eksplorimit, ndërsa Timelapse është një mjet vizual që lejon krahasimin e ndryshimeve me kalimin e kohës në nivel global.

Përshkrim: Google Earth Timelapse tregon ndryshimet mjedisore në dekada përmes pamjeve satelitore.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Çfarë:** Dokumenton ndryshime si urbanizimi.
- **Kur:** Ofron linjë kohore vizuale.
- **Ku:** Fokusohet në zona specifike (p.sh., bregdeti i Himarës).
- **Pse:** Ndihmon të kuptohet ndikimi i aktiviteteve njerëzore.
- **Si:** Krijon narrativa vizuale.

Shembull: Studentët mund të tregojnë zgjerimin urban në Durrës nga vitet 1984 deri sot.

⁵⁷ Timelapse – Google Earth Engine

8.8.1. Si të përdorni Google Earth Timelapse

..... për të identifikuar ndryshimet mjedisore?

Integro burime si NASA, UNEP dhe Global Forest Watch për hulumtime më të thelluara. Kjo metodë ndihmon në dokumentimin e ndryshimeve mjedisore, duke kombinuar imazhet satelitore me analiza të avancuara.

8.9. Find that SPOT

SPOT⁵⁸ ju lejon të kërkon marrëdhënie midis entiteteve në OpenStreetMap. Spot mund të analizojë kërkesën tuaj për entitete, lidhjet e tyre dhe vendndodhjen, duke shfaqur rezultatet e përshtatshme në një hartë. Është vegël e Inteligjencës Artificiale.

Përshkrim: SPOT është një shërbim gjeolokimi i bazuar në inteligjencën artificiale që përdor gjuhën natyrale për të kërkuar vendndodhje në OpenStreetMap (OSM). Është i thjeshtë dhe nuk kërkon aftësi programimi.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Identifikon zonat (p.sh., banorët pranë një zone të ndotur).
- **Çfarë:** Verifikon vendndodhjen e një ngjarjeje mjedisore (p.sh., derdhje kimikatesh).
- **Kur:** Lidh kohën e ngjarjes me të dhënat e OSM. Të dhënat e OpenStreetMap (OSM) janë një bazë e hapur gjeografike që përmban informacione mbi rrugët, ndërtesat, lumenjtë, pyjet dhe shumë elemente të tjera të hartës. Këto të dhëna janë të krijuara

⁵⁸ [SPOT - the easy way to verify locations](#)

dhe të redaktuara nga komuniteti global i përdoruesve, duke e bërë OSM një burim të fuqishëm për analiza gjeografike, planifikim urban dhe aplikacione të ndryshme.

- **Ku:** Përcakton vendndodhjen e saktë duke përdorur përshkrime (p.sh., “një plazh pranë një porti në Durrës”).
- **Pse:** Ndhmon të kuptohet konteksti i ngjarjes.
- **Si:** Lejon verifikimin e shpejtë përmes integritit me Google Street View ose Bing Maps.

Shembull: Studentët mund të kërkojnë “një zonë e ndotur pranë një fabrike në Elbasan” dhe SPOT do të shfaqë vendndodhjen në hartë.

8.10. GeoSpy

Përshkrim: GeoSpy⁵⁹ është një mjet tjetër i Inteligjencës Artificiale, që analizon imazhe për të përcaktuar vendndodhjen e tyre, duke u fokusuar në elemente si arkitektura dhe peizazhi.

Si përdoret për pyetjet e gazetarisë:

- **Kush:** Ndhmon të kuptohet kush mund të ketë krijuar imazhin.
- **Çfarë:** Identifikon elementet vizuale për të sugjeruar një vendndodhje.
- **Kur:** Analizon kontekstin kohor bazuar në imazh.
- **Ku:** Përcakton një zonë të përafërt (p.sh., Shqipëria veriore).
- **Pse:** Ndhmon të verifikohet autenticiteti i imazhit.
- **Si:** Ofron analiza të shpejta, por mund të jetë më pak i saktë për vendndodhje.

Shembull: Studentët mund të ngarkojnë një foto të një zone të ndotur dhe GeoSpy mund të sugjerojë se ndodhet në një zonë industriale në Shqipëri.

8.11. Softuerët dhe veglat tjera të dobishme

8.11.1. InVID Project - Video Verification

InVID – Një platformë e krijuar për të verifikuar përmbajtjen video në rrjetet sociale dhe media, duke ndihmuar gazetarët të identifikojnë manipulimet, lajmet e rreme dhe vërtetësinë e pamjeve. InVID ofron mjete për analizën e metadatave, kërkimin e kornizave (keyframes) dhe krahasimin e burimeve vizuale. Platforma InVid⁶⁰ mundëson përdorimin e aplikacioneve inovative për redaksitë e lajmeve, duke u ofruar transmetuesve, agjencive të lajmeve, mediave online dhe botuesve një mënyrë për të integruar përmbajtjen nga rrjetet sociale në raportimet e tyre, pa u shqetësuar për besueshmërinë e materialit apo për marrjen e lejes nga përdoruesit për ripërdorim.

⁵⁹ [GeoSpy | Unlock the Power of AI Image intelligence](https://www.invid-project.eu/)

⁶⁰ <https://www.invid-project.eu/>

Ajo do të sigurojë që përmbajtja video e verifikuar dhe e pastruar nga të drejtat e autorit të jetë lehtësisht e disponueshme për integrim në raportimet e lajmeve të reja dhe në zhvillim. E testuar me pilotë të vërtetë të industrisë, InVID do të ndihmojë në mbrojtjen e gazetarisë nga përhapja e lajmeve të rreme, humbja e besueshmërisë dhe probleme ligjore.

8.11.2. TinEye - Reverse Image Search and Recognition

TinEye⁶¹ – Një mjet për kërkimin e kundërt/ retroaktiv të imazheve, që lejon përdoruesit të gjejnë burimin origjinal të një fotografie dhe të verifikojnë nëse është përdorur në kontekste të ndryshme. TinEye është veçanërisht i dobishëm për identifikimin e modifikimeve dhe përdorimit të paautorizuar të imazheve. Përdorimi i këtyre mjeteve ndihmon në parandalimin e lajmeve të rreme dhe sigurimin e besueshmërisë së materialeve vizuale në raportime mediatike. Kërkoni mbi 75.1 miliardë imazhe dhe gjeni se ku shfaqen ato në internet. Përdorimi i TinEye është privat dhe nuk ruan imazhet tuaja të kërkimit.

8.11.3. Si të përdoren InVID dhe TinEye

InVID – Verifikimi i videove InVID është një mjet i fuqishëm për verifikimin e përmbajtjes vizuale, veçanërisht për videot e shpërndara në rrjetet sociale. Gazetarët mund ta përdorin për të identifikuar manipulimet, lajmet e rreme dhe burimin origjinal të një videoje.

Hapat për përdorimin e InVID:

- **Instalimi i shtesës InVID-WeVerify** – Shkarko dhe instalo shtesën në shfletuesin Chrome ose Firefox.
- **Fragmentimi i videos** – Përdor mjetin për të ndarë videon në korniza (keyframes) dhe për të analizuar secilën veçmas.
- **Kërkimi i kornizave** – Ngarko një kornizë në Google Reverse Image Search ose TinEye për të gjetur burimin origjinal.
- **Analiza e metadatave** – Kontrolllo të dhënat e fshehura të videos për të verifikuar datën dhe vendndodhjen e saj.
- **Përdorimi i mjeteve shtesë** – InVID ofron mjete për analizën e tekstit dhe për identifikimin e manipulimeve vizuale.

TinEye – Kërkimi i kundërt i imazheve TinEye është një mjet për verifikimin e imazheve, duke lejuar gazetarët të gjejnë burimin origjinal të një fotografie dhe të identifikojnë nëse është përdorur në kontekste të ndryshme.

Hapat për përdorimin e TinEye:

- **Hap faqen e TinEye** – Vizito TinEye dhe ngarko një imazh ose vendos URL-në e tij.
- **Analiza e rezultateve** – Shiko se ku është përdorur imazhi dhe nëse ka versione të modifikuara.
- **Krahasimi i imazheve** – Përdor funksionin e krahasimit për të identifikuar ndryshimet midis imazhit origjinal dhe versioneve të tij.
- **Verifikimi i burimit** – Kontrolllo nëse imazhi është një foto e stokut apo është përdorur në një kontekst të rremë.
- **Integrimi me mjete të tjera** – Kombino TinEye me InVID për të verifikuar imazhet e nxjerra nga videot.

⁶¹ <https://tineye.com/>

Këto mjete ndihmojnë gazetarët të mbrojnë integritetin e lajmeve dhe të shmangin përhapjen e dezinformatave.

8.12. Këshilla shtesë për veglat dhe burimet

Për ata që duan të shkojnë një hap tutje duke avancuar njohuritë dhe shkathtësitë e përdorimit të veglave, ju rekomandojmë të shfletoni burimet shtesë dhe linqet e guidave, tutorialeve/udhëzuesve. Këto burime janë të dobishme për studentët që duan të kuptojnë procesin e verifikimit vizual në gazetari dhe investigim.

- ✓ [InVID – Faktverifikimi i videove](#) – Ky tutorial shpjegon si të instaloni InVID në shfletuesin tuaj dhe si ta përdorni për të verifikuar videot në rrjetet sociale.
- ✓ TinEye – Kërkimi i kundërt i imazheve [Reverse Image Search](#) | How to Use TinEye – Ky video trajnim shpjegon si të përdorni TinEye për të gjetur burimin origjinal të një imazhi dhe për të analizuar modifikimet e tij.
- ✓ EJN ofron udhëzime praktike për përdorimin e mjeteve me të cilat mund të verifikoni vërtetësinë e përmbajtjeve të ndryshme. Këtu mund të gjeni disa shembuj dhe këshilla [si të përdorni Inteligjencën Artificiale apo AI me rastin e gjurmimit të saktësisë dhe vërtetësisë së përmbajtjeve](#) që trajtoni.
- ✓ [Tableau Public](#): Vizualizimi i të dhënave për grafikët dhe hartat.
- ✓ [OpenRefine](#): Mjet praktik për pastrimin e të dhënave .
- ✓ [Scrapy](#): Mjet për nxjerrjen e të dhënave nga uebi. Gazetarët hulumtues e përdorin këtë vegël për të ruajtur të dhëna të publikuara, për të cilat dyshojnë se mund të fshihen nga internet.
Rrjeti Global i Gazetarisë Hulumtuese / Global Investigative Journalism Network ([GIJN](#)): Ofron trajnime dhe udhëzime për gazetarët investigative, përfshirë ata që raportojnë për problemet mjedisore.
- ✓ Shoqata e Gazetarëve të Mjedisit / [Society of Environmental Journalists](#) (SEJ)/: Ofron burime të shumta për gazetarinë mjedisore dhe shërben si një platformë bashkëpunimi ku gazetarët e vendeve të ndryshme shkëmbejnë të dhënat dhe përvojat e tyre.
- ✓ Qendra Ndërkombëtare për Gazetarët / [International Center for Journalists](#) (ICFJ)/: Ofron këshilla dhe trajnime për raportimin mjedisor.

Bëhu kreativ:

Mjete si inVid, SPOT, GeoGuessr GPT, dhe të tjerët, së bashku me platforma të faktverifikimit si Climate Feedback dhe Google Fact Check Explorer, u mundësojnë studentëve të gazetarisë të krijojnë raporte të sakta dhe bindëse për çështjet mjedisore. Këto mjete ndihmojnë në përgjigjen e pyetjeve bazike të gazetarisë dhe në verifikimin e vendndodhjeve të ngjarjeve mjedisore, duke luftuar dezinformimin dhe duke rritur ndikimin e raportimeve. Përdorimi i kombinuar i këtyre mjeteve, së bashku me pamje vizuale dhe të dhëna lokale, mund të ndihmojë në ndërtimin e një gazetarie të përgjegjshme dhe të informuar për çështje si ndryshimet klimatike dhe ndotja në Shqipëri dhe më gjerë. Bëhuni kreativ gjatë hulumtimit tuaj, përdorimit të veglave, bazës së të dhënave, e burimeve tjera.

- ✓ Kombinoni mjete për saktësi më të lartë: Përdorni Google Earth Timelapse dhe Global Forest Watch për të dokumentuar shpyllëzimin, dhe inVi ose SPOT për të verifikuar imazhe specifike.
- ✓ Përdorni gjeolokimin për çështje lokale: Verifikoni ndikimet mjedisore në Shqipëri (p.sh., ndotja në lumin Seman) duke kombinuar IPinfo për postimet në rrjetet sociale dhe GeoSpy për imazhe.
- ✓ Kontrolloni burimet e imazheve: Përdorni inVid dhe GeoGuessr si dhe GPT për të verifikuar autenticitetin e fotove të ngarkuara nga aktivistë ose media.
- ✓ Citoni burimet dhe përdorni pamje vizuale: Përfshini të dhëna nga Carbon Brief ose pamje nga Google Earth për të rritur besueshmërinë.
- ✓ Konsultohuni me burime lokale: Krahni mjeteve globale, përdorni të dhëna nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit (akm.gov.al) për kontekst specifik shqiptar, ose të ministrive simotra në shtetet e tjera në rastet kur hulumtimi ka në focus zhvillimet mjedisore në vendet e jashtme.

Mos harroni monitorimi mjedisor nëpërmjetë softuerëve satelitor, atyre të inteligjencës artificiale, sensorëve dhe dronëve mundëson:

- Mbledhjen e të dhënave në kohë reale për ndotjen e ajrit, ujit dhe të tokës;
- Monitorimin e zonave të vështira për t'u arritur;
- Dokumentimin vizual të ndikimeve mjedisore.

9. Strategjitë për komunikimin efektiv në gazetarinë mjedisore

Ky kapitull ofron shembuj praktikë për studentët dhe gazetarët që dëshirojnë të përmirësojnë aftësitë e tyre në raportimin për mjedisin, duke theksuar rëndësinë e bashkëpunimit, përdorimit të teknologjisë dhe raportimit profesional për të ndikuar pozitivisht në ndërgjegjësimin dhe veprimin ndaj çështjeve mjedisore.

9.1. Si të komunikoni me shkencëtarët, institucionet dhe komunitetin

Komunikimi efektiv me palët e interesuara është thelbësor për një gazetari mjedisore të suksesshme.

Për të ndërtuar ura bashkëpunimi:

- **Me shkencëtarët:** Përdorni një qasje të respektueshme dhe të informuar. Lexoni paraprakisht mbi fushën e tyre të ekspertizës dhe bëni pyetje të qarta. Shmangni keqinterpretimet duke kërkuar sqarime kur është e nevojshme.
- **Me institucionet:** Kuptoni strukturën dhe funksionet e institucioneve përkatëse. Përdorni kanalet zyrtare për të kërkuar informacion dhe tregoni mirëkuptim në rast se përgjigjet zvarriten.
- **Me komunitetin:** Ndërtoni besim përmes prezencës së vazhdueshme dhe dëgjimit aktiv. Respektoni kulturën dhe vlerat lokale, dhe përfshini komunitetin në procesin e raportimit për të siguruar një pasqyrim të drejtë dhe gjithpërfshirës.

9.2. Përdorimi i rrjeteve sociale për raportim mjedisor

Rrjetet sociale janë mjete të fuqishme për të shpërndarë informacion dhe për të angazhuar audiencën:

- **Instagram dhe Facebook:** Përdorni imazhe dhe video tërheqëse për të treguar storie mjedisore. Ndërrhurjet (hashtag) si #climatechange #ngrohjaglobale #environment #deforestimi, mund të ndihmojnë në rritjen e shikueshmërisë.
- **Twitter:** Shpërndani përditësime të shpejta dhe lidhje me artikuj të plotë. Angazhohuni në diskutime dhe përdorni ndërrhurjet për të bashkuar bisedat.
- **Youtube dhe TikTok:** Krijoni përmbajtje si video edukative dhe tërheqëse për të rritur audiencën.

10. Etika në gazetari mjedisore

Gazetaria mjedisore është një fushë që kërkon nivel të lartë përgjegjësie, jo vetëm për përhapjen e informacionit të saktë dhe të besueshëm, por gjithashtu për trajtimin e temave delikate që lidhen me mjedisin, shëndetin publik dhe ndikimin e aktiviteteve njerëzore. Etika është thelbësore në gazetarinë mjedisore dhe studentët që duan të hyjnë në këtë fushë duhet të kuptojnë disa aspekte kryesore që mund të ndikojnë në mënyrën se si informohet publiku dhe si ndikojnë informacionet në shoqëri.

10.1. Konflikti i interesit dhe burimet e financimit

Një nga sfidat më të mëdha me të cilat përballen gazetarët e mjedisit është menaxhimi i konflikteve të interesit, veçanërisht kur burimet e financimit të raportimeve mjedisore vijnë nga burime të jashtme, si kompani të industrisë që mund të kenë interes në mënyrën se si paraqiten lajmet. Për studentët e gazetarisë, është e rëndësishme të kuptojnë se çdo mundësi financimi duhet të vlerësohet për ndikimin që mund të ketë në pavarësinë e gazetarëve dhe objektivitetin e lajmeve. Gazetarët duhet të jenë transparentë për burimet e financimit dhe të shmangin çdo ndikim të mundshëm nga palët e interesit.

Gazetarët duhet të aplikojnë praktika rigoroze të verifikimit dhe të mundësojnë qasje transparente për burimet financiare.

10.2. Ndjeshmëria ndaj komuniteteve të prekura

Një tjetër aspekt i rëndësishëm i etikës në gazetarinë mjedisore është të qenit i ndjeshëm ndaj ndikimeve, që ndryshimet mjedisore mund të kenë mbi komunitetet që jetojnë në zonat e rrezikuara. Gazetarët duhet të trajtojnë me respekt dhe përgjegjshmëri historitë e këtyre grupeve duke siguruar që ata të mos përdoren për qëllime të thjeshta të sensacionit, por që rrëfimet e tyre të pasqyrojnë realitetin dhe përpjekjet e komunitetit për të mbijetuar dhe përballuar pasojat.

Gazetarët duhet të sigurojnë që ata të flasin me të prekurit e drejtpërdrejt nga katastrofat natyrore. Pastaj në Shkrimet mediale duhet t'i përfshijnë edhe zërat e liderëve të komunitetit dhe përfaqësuesve institucionalë, e jo vetëm ata të shkencëtarëve apo të ekspertëve të jashtëm.

10.3. Roli edukativ i gazetarit për mjedisin

Përtej rolit informues, gazetaria mjedisore ka rol edukativ të fuqishëm. Gazetarët mund të përdorin mundësitë për të edukuar publikun për çështjet komplekse si ngrohja globale, mbrojtja e diversitetit, dhe përdorimi i qëndrueshëm i burimeve. Roli edukativ i gazetarit është një mjet i fuqishëm për të ndihmuar në rritjen e ndërgjegjësimit dhe ndihmën për shoqërinë që të marrë vendime të informuara drejt mbi mjedisin.

Një shembull konkret i përdorimit të gazetarisë si mjet edukimi është programi “[BBC Earth](#)”, i cili prodhon storie speciale e dokumentarë mbi natyrën dhe ndikimin e njeriut në të.

Produktet mediale të BBC Earth sigurojnë një audience të gjerë dhe inkurajojnë sjellje më të përgjegjshme të njeriut dhe akterëve tjerë.

10.4. Përdorimi i përgjegjshëm i të dhënave publike (open source data)

Në epokën e të dhënave të hapura/publike, gazetarët kanë mundësinë të përdorin informacionin e disponueshëm nga burime të ndryshme për të mbështetur raportimet e tyre mjedisore. Sidoqoftë, përdorimi i këtyre të dhënave kërkon njohuri të burimeve dhe metodologjive të nevojshme për të siguruar informacione të sakta e objektive. Gazetarët duhet të jenë të kujdesshëm kur përdorin të dhëna të hapura për të shmangur keqinterpretimin dhe shtrembërimin e informacionit që mund të ndikojë negativisht në perceptimin e publikut.

Një shembull i përdorimit të përgjegjshëm të të dhënave mund të shihet në përdorimin e platformave si ajo [GlobalForestWatch](#) që ofron të dhëna të detajuara për shpyllëzimin dhe ndihmon gazetarët të mbulojnë tema si ‘tkurrja’ e pyjeve dhe ndikimi i saj në jetën dhe shëndetin e njeriut.

Përfundim: Gazetaria mjedisore është një fushë që kërkon etikë të lartë dhe përgjegjshmëri të veçantë, pasi ndikimi i saj mund të jetë i menjëhershëm dhe afatgjatë. Gazetarët e mjedisit kanë një përgjegjësi të veçantë për të informuar dhe edukuar publikun, duke ruajtur një qëndrim të paanshëm dhe të ndershëm teksa mbrojnë interes të komunitetit dhe të mjedisit.

Për studentët që synojnë të bëhen gazetarë mjedisorë është e rëndësishme që ata të përvetësojnë këto parime etike dhe t’i përdorin ato në punën e tyre për të kontribuar në një shoqëri më të ndërgjegjshme dhe të përgjegjshme ndaj mjedisit.

Dhe fare për fund, lajmi është lajm! Pavarësisht nga fusha për të cilën raportohet apo transmetohet lajmi, gazetaria ka parimet etike të establuara, të cilat duhet të respektohen pa përjashtim.

11. Ligji, institucionet dhe politikat mjedisore

11.1. Kuadri Ligjor dhe Institucional Mjedisor në Shqipëri

Evoluimi i legjislacionit mjedisor në Shqipëri pas viteve '90 është i strukturuar në tre faza kryesore: (i) 1990–2000; (ii) 2000–2011; dhe (iii) 2011–në vijim. Faza e parë (1990–2000) përfaqëson periudhën fillestare të ngritjes së kuadrit normativ për mbrojtjen e mjedisit, pas ndryshimeve politike dhe institucionale në vend. Ligji i parë i miratuar në këtë kontekst, Ligji nr. 7664, datë 21.01.1993 “Për mbrojtjen e mjedisit”,⁶² synonte vendosjen e bazave për mbrojtjen e qëndrueshme të mjedisit, në përputhje me zhvillimin socio-ekonomik të vendit.

Ky akt normativ përfshinte për herë të parë parimet ndërkombëtare të mbrojtjes së mjedisit, përcaktonte organet përgjegjëse për administrimin dhe menaxhimin e çështjeve mjedisore, si dhe rregullonte procedurat për kontrollin dhe shpërndarjen e informacionit mjedisor. Gjatë kësaj periudhe, kuadri ligjor u plotësua me akte të tjera sektoriale që adresonin aspekte të veçanta të mbrojtjes së mjedisit.

Në të njëjtën kohë, Kodi Penal i vitit 1995⁶³ përfshiu për herë të parë një kapitull të posaçëm mbi veprat penale që cenojnë mjedisin, duke kriminalizuar disa forma të ndotjes dhe dëmtimit të elementëve të mjedisit, dhe duke vendosur kështu bazat për ndëshkueshmërinë penale të krimeve mjedisore.

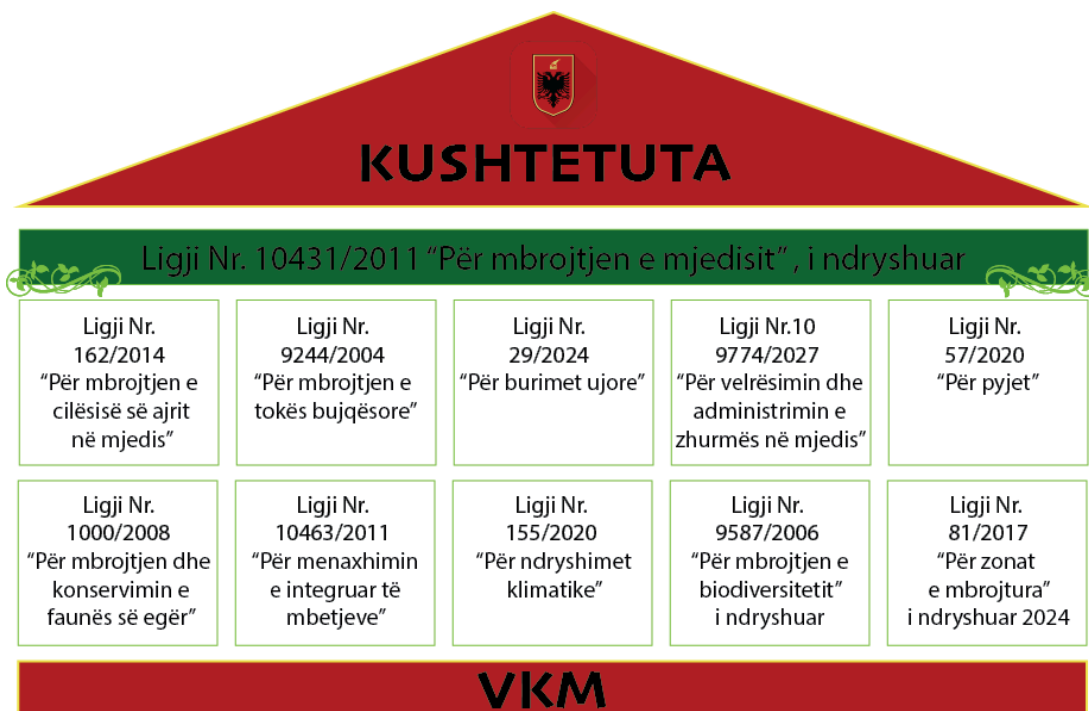

Figura 6: Paraqitje skematike e kuadrit ligjor në fushën e qeverisjes mjedisore që zbatohet në Shqipëri

⁶² Fletorja Zyrtare; Ligji nr. 7664, datë 21.01.1993 "Për mbrojtjen e mjedisit"

⁶³ <https://qbz.gov.al/>

Me miratimin e Kushtetutës të Republikës së Shqipërisë në vitin 1998, e drejta e individit për t'u informuar në lidhje me statusin e mjedisit dhe mbrojtjen e tij, u sanksionua si një e drejtë kushtetuese, e njohur dhe e mbrojtur në mënyrë të drejtpërdrejtë nga ligji themeltar i shtetit.

Në vijim, Plani Kombëtar i Veprimit për Mjedisin (2001) shënoi një moment të rëndësishëm për konsolidimin e legjislacionit mjedisor në vend, duke shërbyer si pikënisje për hartimin e një pakete të gjerë dhe gjithëpërfshirëse ligjore në fushën e mjedisit.

Për më tepër, procesi i integritit evropian ka ndikuar ndjeshëm në prioritarizimin e çështjeve mjedisore. Njohja e Shqipërisë si vend kandidat potencial për anëtarësim në Bashkimin Evropian (2003) dhe nënshkrimi i Marrëveshjes së Stabilizim-Asocijimit (2006) kanë vendosur mbrojtjen e mjedisit ndër detyrimet afatgjata të këtij procesi. Në këtë kontekst, përafrimi i legjislacionit kombëtar me *acquis communautaire*, veçanërisht me direktivat mjedisore të BE-së, është kthyer në një prioritet strategjik.

E drejta mjedisore, në kuptimin e saj juridik, përfaqëson një degë të së drejtës publike, e cila rregullon marrëdhëniet ndërmjet individit, shoqërisë dhe shtetit me elementët e mjedisit natyror dhe të ndërtuar. Si një e drejtë themelore e individit, e cila është e sanksionuar në Kushtetutë, ajo përfshin të drejtën për informim, pjesëmarrje në vendimmarrje dhe akses në drejtësi për çështjet mjedisore.

Në përputhje me këtë filozofi, autoritetet publike, në ushtrimin e funksioneve të tyre, kanë detyrimin kushtetues dhe ligjor të marrin në konsideratë mbrojtjen e mjedisit dhe ndikimin e vendimmarrjeve në shëndetin dhe mirëqenien e qytetarëve, duke siguruar një mjedis të shëndetshëm dhe ekologjikisht të qëndrueshëm për brezat aktualë dhe të ardhshëm.

Aktualisht, kuadri ligjor për mbrojtjen e mjedisit në Shqipëri përbëhet nga një sërë ligjesh dhe aktesh nënligjore që synojnë forcimin e qeverisjes mjedisore në të gjitha nivelet e administrimit publik. Megjithatë, ligji bazë që konsiderohet si “kushtetuta mjedisore”, është Ligji nr. 10431, datë 09.06.2011 “Për mbrojtjen e mjedisit”. Ky akt normativ përcakton parimet themelore të së drejtës mjedisore në Shqipëri, strukturën e institucioneve përgjegjëse, si dhe orientimet kryesore për zhvillimin e mëtejshëm të legjislacionit sektorial në fushat që lidhen me qeverisjen dhe mbrojtjen e mjedisit.

11.2. Legjislacioni mjedisor Kombëtar

11.2.1. Ligji Nr. 146/2014 “Për informimin dhe konsultimin publik”

Ashtu sikur u konstatua në ligjet e mësipërme projektligjet, projekt dokumentet e strategjive kombëtare, planet, politikat me interes të lartë publik i nënshtrohen procesit të njoftimit dhe konsultimit publik. Ndryshe nga ligjet e tjerë që parashikojnë parimisht detyrimin e autoriteteve për të zhvilluar konsultimin publik, ky ligj parashikon rregullat dhe procedurën e zhvillimit të konsultimit publik dhe pjesëmarrjes së publikut në proceset politikëbërës dhe vendimmarrëse. Ky ligj garanton të drejtën e publikut për tu informuar, konsultuar, për tu përfshirë në vendimmarrje duke bashkëpunuar me organet publike në mënyrë që ndikimi i publikut në vendimmarrje të jetë sa më i lartë.

Këto të drejta përbëjnë detyrim për organet publike, të cilat duhet të krijojnë mundësi për pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje bazuar në: a) parimet e transparencës, duke mundësuar përhapje të gjerë të informacionit që i nënshtrohen njoftimit dhe konsultimit me mjetet më efektive; b) parimin e efektshmërisë, duke krijuar mekanizma që lehtësojnë pjesëmarrjen e publikut si dhe marrjen parasysh të rekomandimeve të tyre; c) parimin e përgjegjësisë lidhur me pasojat që mund të vijnë nga shkelja e detyrimeve ligjore. Fillimisht organet publike duhet të marrin të gjitha masat që të bëjnë publike të gjitha aktet që i nënshtrohen njoftimit dhe konsultimit publik me anë të publikimit në regjistrin elektronik të projekt akteve, në programin e transparencës.

Organizimi i takimeve publike përbën një të drejtë që lihet në diskrecion të organit publik. Nëse nuk organizohet një takim publik, konsultimi publik organizohet në mënyrë shkresore me anë të dorëzimit të rekomandimeve/opinioneve në institucionin publik ose elektronikisht, brenda afatit të përcaktuar. Në rastet kur organi publik e sheh të nevojshme mund të publikojë një njoftim paraprak për aktin që do të hartojë për të siguruar informacion nga palët e interesuara. Në mënyrë që kontributi i palëve të interesuara të jetë sa më efektiv, duhet të pajisen me gjithë informacionin e nevojshëm. Në rast mospajtimi të gjithë informacionit nga organi publik, palët e interesuara kanë të drejtë të bëjnë kërkesë kryesish. Komentet dhe rekomandimet duhet të jepen brenda 20 ditëve nga data e njoftimit ose 40 ditëve për akte komplekse.

Për një pjesëmarrje sa më efektive, në rastin e një procedure që zhvillohet me anë të takimeve publike, për shkak të rëndësisë së projektaktit dhe interesit të lartë të publikut, ky i fundit informohet jo më pak se 20 ditë pune përpara takimit së bashku me kopje të projektaktit. Gjatë takimit mbahen procesverbale ku pasqyrohen komentet dhe rekomandimet e dhëna nga pjesëmarrësit. Shqyrtimi i tyre bëhet nga organi publik përgjegjës për hartimin e projektaktit, i cili vendos për pranimin ose refuzimin e arsyetuar të rekomandimeve të marra nga palët e interesuara të konsultuara, duke i bërë ato publike.

Në rast se palëve të interesuara u janë cenuar të drejtat e parashikuara nga ky ligj, ato kanë të drejtë të bëjnë ankim administrativ tek titullari i institucionit që ka hartuar aktin, kur projektakti nuk është miratuar ende dhe në rast miratimi tek Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale brenda 30 ditëve nga miratimi. Kur titullari konstaton shkelje nga organi publik përgjegjës, njofton palën dhe mundëson reflektimin e vërejtjeve të paraqitura nga ankuesi duke i dhënë mundësinë të paraqesi rekomandime, kurse Komisioneri pas shqyrtimit të qëndrimit të organit publik dhe të ankesës së palës së interesuar, nëse konstaton shkelje i propozon organit publik përgjegjës marrjen e masave administrative ndaj personit/ personave përgjegjës.

11.2.2. Ligji Nr. 10431/2011 “Për mbrojtjen e mjedisit”, i ndryshuar.

Ky ligj përbën bazën e legjislacionit mjedisor, duke përcaktuar parimet dhe kushtet e përgjithëshme të mbrojtjes së mjedisit. Qëllimi i ligjit është mbrojtja, ruajtja dhe përmirësimi i mjedisit dhe si rrjedhojë edhe i cilësisë së jetës. Parashikimet ligjore janë hartuar të tilla që të garantojnë zhvillim të qëndrueshëm. Në themel të këtij ligji qëndrojnë parimet mbi bazë të së cilave ngrihen të gjitha përcaktimet e tjera ligjore si kërkesat, përgjegjësit, rregullat dhe procedurat për mbrojtjen e mjedisit.

Ligji parashikon se përbërësit e mjedisit: ajri, uji, toka dhe natyra duhet të mbrohen nga ndotja me anë të masave përkatëse si dhe të përmirësohet cilësia e tyre. Me qëllim mbrojtjen e mjedisit autoritetet publike hartojnë dhe zbatojnë strategji dhe plane kombëtare dhe vendore efektive në mënyrë periodike. Në rastin e planeve dhe programeve në fusha të përcaktuara në ligj, planeve dhe programeve në zona të mbrojtura dhe dokumenteve të planifikimit strategjik kryhet vlerësim strategjik mjedisor. Me qëllim parandalimin e efekteve negative në mjedis, projektet e zhvillimit i nënshtrohen vlerësimit të ndikimit në mjedis. Ky vlerësim duhet të kryhet nga zhvilluesi duke përcaktuar efektet e drejtpërdrejta dhe jo të drejtpërdrejta mbi tokën, ujin, detin, ajrin, pyjet, klimën, shëndetin e njeriut, florën dhe faunën, peizazhin natyror, pasuritë materiale, trashëgiminë kulturore, duke pasur parasysh lidhjet e tyre të ndërsjella.

Ligji përcakton konceptet bazë të cilësisë së mjedisit kurse përcaktimi i normave dhe standardeve specifike i janë deleguar Këshillit të Ministrave, i cili duhet të bëjë parashikimet me anë të akteve nënligjore lidhur me kufijtë e lejuar të një ndotësi. Veprimtaritë që mund të kenë ndikim në mjedis, kanë detyrimin të pajisen paraprakisht me lejen përkatëse të mjedisit, ku përcaktohen kushtet e nevojshme për të garantuar se veprimtaria/instalimi do të përmbushë kërkesat e legjislacionit mjedisor në fuqi. Dhënia e lejeve të mjedisit përcaktohet sipas një sistemi të përbërë prej tri kriteresh, mbështetur në madhësinë dhe llojin e veprimtarisë që ka nevojë të pajiset me leje, si dhe në mundësinë që ka ajo veprimtari të shkaktojë ndotje në atë masë që mund të sjellë dëm në mjedis dhe të rrezikojë shëndetin e njeriut.

Me qëllim parandalimin dhe reduktimin e efekteve negative në mjedis bëhet menaxhim i integruar i mbetjeve, kjo veprimtari rregullohet me ligj të posaçëm. Lidhur me mbrojtjen nga efektet e dëmshme që vijnë prej kimikateve, rregullat për përdorimin e substancave ozon holluese, kontrolli për përdorimin e kimikateve dhe pesticideve, masat për mbrojtjen nga zhurmat dhe erërat e pakëndshme parashikohen me ligj të veçantë ose akteve nënligjore.

Ligji i ka dhënë një rëndësi të madhe të drejtës për informim duke e ndarë në dy momente: 1) E drejta e publikut për të kërkuar informacion mjedisor dhe detyrimi i autoriteteve për ta dhënë këtë informacion në kohë; 2) Detyrimi i autoriteteve publike për të garantuar që publiku ka të gjitha mundësitë për t'u informuar pa bërë një kërkesë paraprakisht, në mënyrë që të ketë mundësi të marrë pjesë në procedurat për identifikimin e gjendjes së mjedisit, hartimin dhe miratimin e strategjive, planeve e programeve që kanë të bëjnë me mbrojtjen e mjedisit.

Në Kreun VII të ligjit parashikohet qëllimi, funksionimi i sistemit të informacionit mjedisor dhe mënyra e dhënies së informacionit. Krijimi i sistemit të informacionit mjedisor shërben për mbrojtjen dhe menaxhimin e integruar të mjedisit dhe përbërësve të tij, për monitorimin e zbatimit të politikave mjedisore, raportimeve të ndërsjella, në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar, dhe sigurimit të informimit të publikut.

Ky sistem administrohet nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit. Të dhënat që përmban sistemi i informacionit mjedisor garantohen nga informacioni i grumbulluar prej autoriteteve publike të cilat kanë detyrimin t'i dorëzojnë periodikisht pranë Agjencisë Kombëtare të Mjedisit. Përveç rasteve kur përben vepër penale, ky ligj parashikon mjetin ligjor administrative dhe gjyqësore ndaj çdokujt që dëmton mjedisin si dhe të drejtën e publikut për të marrë pjesë në vendimmarrje duke i dhënë mundësinë publikut të ketë rol aktiv në mbrojtjen e mjedisit.

Ashtu sikurse të gjithë kanë të drejtë për një mjedis të shëndetshëm, në të njëjtën kohë secili mban përgjegjësi për veprimet në dëm të mjedisit, mbështetur në parimin “Ndotësi paguan” me qëllim parandalimi dhe zhdëmtimi i të gjithë dëmit që i shkaktohet mjedisit dhe rehabilitimi i mjedisit.

11.2.3. Ligji 10440, datë 07.07.2011 “Për vlerësimin e ndikimit në mjedis”, i ndryshuar

Me qëllim mbrojtjen e mjedisit nga projektet e propozuara publike ose private të cilat mund të shkaktojnë efekte të drejtpërdrejta ose jo të drejtpërdrejta para miratimit të tyre ky ligj parashikon rregullat dhe procedurat për parandalimin, minimizimin dhe kompensimin e dëmeve në mjedis. Procedura e vlerësimit të ndikimit në mjedis përfshin: a) procesin paraprak të vlerësimit të ndikimit në mjedis; b) procesin e thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis.

Projektet të cilat i nënshtrohen procesit paraprak të vlerësimit të ndikimit në mjedis janë të mirë përcaktuara në shtojcat të cilat i bashkëlidhen këtij ligji, ndërkohë që për projektet që i nënshtrohen procesit të thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis, përveç atyre të listuar në shtojcën 1, i nënshtrohen edhe ato projekte të shtojcës II për të cilat AKM-ja e vlerëson të nevojshme. Për projektet që i nënshtrohen procesit të thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis, ministri në përfundim të procedurës lëshon deklaratën mjedisore në bazë të secilës vendos: a) Miratimin e lejes; b) Miratimin e lejes me plotësimin e disa kushteve c) Refuzimin e kërkesës për leje në rastin e ndikimeve negative në mjedis me pasoja afatgjata.

Pjesë e procedurës janë edhe njësitë e qeverisjes vendore dhe ministritë e linjës të cilat pasi marrin në dorëzim dokumentacionin japin mendim sipas funksioneve dhe përgjegjësiwe përkatëse. Një rol të rëndësishëm luan edhe publiku i prekur nga projekti i propozuar dhe organizatat jofitimprurëse. Zhvilluesi i projektit që i nënshtrohet procedurës së thelluar të VNM-së ka detyrimin ti informojë dhe të konsultohet me ta, pasi përbënë pjesë të dokumentacionit të nevojshëm që dorëzohet për deklaratën mjedisore.

Ndërkohë dëgjuesën me publikun dhe OJF-të e zhvillon AKM-ja në bashkëpunim me organet e qeverisjes vendore dhe zhvilluesin e projektit. Mendimet e tyre janë të domosdoshme për vendimmarrjen e VNM-së. Autoritetet të cilat kanë për detyrë të lëshojnë leje ose liçensa për veprimtari të caktuara janë të detyruara të marrin në konsideratë deklaratën për VNM-n ose Lejen Mjedisore. Në rast se merr një vendim në kundërshtim me deklaratën duhet të jap argumentet përkatëse. Nëse veprimtaria apo projekti, që i është nënshtrohet procesit të VNM-së, nuk fillon zbatimin në terren brenda 2 vjetëve nga data e miratimit të deklaratës apo vendimi për VNM-në, atëherë këto dokumente konsiderohen të pavlefshme dhe procesi i VNM-së fillon nga e para.

Ky ligj aplikohet edhe për projekte të propozuara të cilat veçmas apo së bashku me projekte të tjera të realizuara ose propozuara kanë efekt negative të rëndësishëm mbi integritetin e një zone veçanërisht të mbrojtur. Në këtë rast autoriteti përgjegjës nuk lejon zhvillimin përveç kur nuk ka zgjidhje tjetër ose kur prevalojnë interesa madhorë të publikut si siguria e publikut apo shëndeti i njeriut apo me efekte pozitive të rëndësishme për publikun. Në rastin e një projekti me efekt ndërkufitar, AKM-ja me marrjen e raportit të VNM-së nga një shtet tjetër informon ministrinë për të filluar bisedimet ose në rast se merr dijeni kryesisht, kërkon

informacion në lidhje me projektin. Në këtë rast ndiqen procedurat e vlerësimit të ndikimit në mjedis ndërkufitar të cilat rregullohen me ligjë dhe akte nënligjore dhe nga marrëveshje ose konventa ndërkombëtare.

11.2.4. Ligji Nr. 10 463/2011 “Për menaxhimin e integruar të mbetjeve”, i ndryshuar

Ky ligj ka për qëllim të mbrojë mjedisin e shëndetin e njeriut dhe të sigurojë menaxhimin e duhur mjedisor të mbetjeve nëpërmjet:

- Parandalimit e minimizimit të mbetjeve ose pakësimit të ndikimeve negative nga krijimi dhe menaxhimi i integruar i mbetjeve;
- Përmirësimit të efikasitetit të përdorimit të tyre;
- Pakësimit të ndikimeve negative të përgjithshme nga përdorimi i burimeve.

Me “menaxhim të integruar të mbetjeve” kuptohet grumbullimi, transporti, rikuperimi dhe asgjësimi ose riciklimin mbetjeve dhe mbikëqyrja e këtyre operacioneve, kujdesi i mëtijshëm për vendet e asgjësimit. Menaxhimi i integruar i mbetjeve duhet bërë duke mbajtur në konsideratë sigurinë e shëndetit të njeriut dhe mbrojtjes së mjedisit. Për të garantuar menaxhimin e duhur të mbetjeve duhet të merren masa për parandalimin dhe minimizimit të mbetjeve ose pakësimit të ndikimeve negative gjatë procesit të asgjësimit ose riciklimit. Efektiviteti i menaxhimit të integruar të mbetjeve arrihet duke mbajtur në konsideratë këtë hierarki:

- a) parandalimin e mbetjeve
- b) përgatitjen për ripërdorim
- c) riciklimin
- d) rikuperime të tjera
- e) asgjësimin

Ky ligj përcakton rastet kur një mbetje pushon së qeni mbetje me plotësimin e kushteve të caktuara dhe në bazë të kriterave specifike. Ligji parashikon ripërdorimin e produkteve, grumbullimin e diferencuar në letër, metal, plastikë dhe qelq duke ndihmuar në këtë mënyrë riciklimin dhe rikuperimin e tyre si dhe asgjësimin e atyre mbetjeve që nuk rikuperohen. Plani Kombëtar i Menaxhimit të Integruar të Mbetjeve si dokumenti më gjithëpërfshirës i dalë në zbatim të ligjit, hartohet nga ministria përmban masat e detajuara që do të merren për të arritur objektivat e vendosur për çdo veprimtari që lidhet për menaxhimin e integruar të mbetjeve, ambalazheve, mbetjeve të biodegradueshme si dhe çdo parashikim tjetër ligjor. Krijuesi ose zotëruesi fillestar i mbetjeve mbulon kostot e menaxhimit të integruar të mbetjeve dhe kryen trajtimin e tyre vet ose me ndihmën e një tregtari që kryen operacione trajtimi të mbetjeve.

Krijimi, grumbullimi, transporti, magazinimi dhe trajtimi i mbetjeve të rrezikshme kryhen nga subjektet të autorizuar vetëm në kushte që sigurojnë mbrojtjen e mjedisit dhe shëndetit të njeriut, në përputhje me këtë ligj. Këto kushte përfshijnë masat që sigurojnë gjurmueshmërinë e mbetjeve që nga krijimi deri në destinacionin përfundimtar të tyre, si dhe kontrollin e mbetjeve të rrezikshme, me qëllim plotësimin e kërkesave të këtij ligji. Për shkak të pasojave të rënda në mjedis dhe në shëndetin e njeriut krijimi, grumbullimi, transporti, magazinimi dhe trajtimi i mbetjeve të rrezikshme kryhet në kushte të mirpërcaktuara në ligj

që nga krijimi deri në destinacioni përfundimtar. Personat fizikë a juridikë, që synojnë të kryejnë operacione për trajtimin e mbetjeve, pajisen me leje mjedisi.

Mbetjet të cilat cohen në lëndfill duhet t'i jenë nënshtruar trajtimit. Lëndfillet klasifikohen në tri kategori:

- a) lëndfille për mbetjet e rrezikshme;
- b) lëndfille për mbetjet jo të rrezikshme;
- c) lëndfille për mbetjet inerte.

Ky ligj ndalon në mënyrë taksative importimi apo kalimin transit ndërkufitar të mbetjeve të rrezikshme dhe jo të rrezikshme në Republikën e Shqipërisë. Me autorizim të ministrit mund të kalojnë transit përmes territorit të Republikës së Shqipërisë mbetjet jo të rrezikshme apo mbetjet inerte si dhe mund të bëhet eksporti i mbetjeve.

11.2.5. Ligji Nr. 162/2014 “Për mbrojtjen e cilësisë së ajrit në mjedis”

Mbrojtja e cilësisë së ajrit përbën domosdoshmëri për mbrojtjen e shëndetit të njeriut. Ky ligj përcakton kufijtë dhe normat e lejuara të ndotjes si dhe vendos detyrimin për monitorimin e parametrave të cilësisë së ajrit në të gjithë territorin. Përcaktohen metodat dhe kriteret në bazë të së cilave duhet të bëhet vlerësimi i cilësisë së ajrit për secilin ndotës të përcaktuar me VKM. Në bazë të rezultateve të këtyre ndotësve në ajër, kur kalohen vlerat kufi përgatitet plani i cilësisë së ajrit.

Plani i cilësisë së ajrit hartohet me qëllim përcaktimin e masave të nevojshme për arritjen e sa më shpejt të jetë e mundur të vlerave kufi duke u bazuar edhe në planet e veprimit afatshkurtër. Planet e veprimit afatshkurtër vihen në veprim në rastet kur nivelet e ndotjes e tejkalojnë ose kanë rrezik të tejkalojnë pragun e alarmit duke marrë të gjitha masat e nevojshme për pakësimin e rrezikut ose të nivelit të tejkaluar, përfshirë këtu edhe pezullimin e veprimtarive që kontribuojnë në kapërcimin e vlerave kufi, vlerave të synuara apo të pragut të alarmit përkatës.

Autoritetet kompetente që kontribuojnë në zbatimin e këtij ligji janë: ministria, AKM-ja, njësitë e qeverisjes vendore dhe ministritë e linjës. Secili prej këtyre organeve kanë përgjegjësi të mirë përcaktuara në ligj me qëllimin përfundimtar ruajtjen dhe përmirësimin e cilësisë së ajrit. Këto organe kanë detyrimin të bëjnë të disponueshëm për publikun dhe organizatat e interesuara draft planet për cilësinë e ajrit, planet afatshkurtër dhe çdo informacion tjetër që disponojnë sipas kompetencave përkatëse lidhur me cilësinë e ajrit në Republikën e Shqipërisë.

11.2.6. Ligji Nr. 8905, datë 06.06.2002 “Për mbrojtjen e mjedisit detar nga ndotja dhe dëmtimi”, i ndryshuar

Mbrojtja e mjedisit detar është detyrë e të gjitha organeve shtetërore qendrore dhe vendore të cilët e kanë nën administrim, organizatat shoqërore dhe personat 48Njohja dhe përdorimi i së

drejtës Mjedisore nga aktorët lokal në Shqipëri fizikë apo juridikë privat ose shtetëror që e përdorin ose shfrytëzojnë atë.

Mjedisi detar përdoret dhe shfrytëzohet për veprimtari ekonomike, tregtare, shkencore, shoqërore, sportive, turistike e ushtarake. Kontrolli i mjedisit detar dhe i veprimtarive që zhvillohen në të ushtrohet drejtpërdrejt nga Inspektorati i Mjedisit, nga kapitaneritë e porteve, nga organet shtetërore që kanë veprimtari të liçencuara, si dhe nga organe të tjera të përcaktuara me ligj.

Çdo person që vëren ndotje të mjedisit detar është i detyruar të njoftojë kapitanerinë e portit ose organin shtetëror më të afërt. Përdoruesit e mjedisit detar që kanë shkaktuar ndotjen e mjedisit detar, detyrohen të pastrojnë zonën e ndotur, ta sjellin atë në gjendjen e mëparshme, si dhe të shpërblejnë demet. Kur kemi raste shkarkimesh të lëndëve që shkaktojnë ndotje në shkallë të lartë me dashje ose nga pakujdesia e rëndë përben vepër penale.

11.2.7. Ligji Nr. 10006 datë 23.10.2008 “Për mbrojtjen dhe konservimin e faunës së egër”, i ndryshuar

Ky ligj ka për qëllim mbrojtjen, menaxhimin dhe kontrollin e faunës së egër, me synim për të ruajtur llojet, popullatat, habitatet ku ato jetojnë, rrugët e shtegtimit, si dhe për të siguruar kërkesat e tyre për ushqim, strehim dhe shumim. Fauna e egër në territorin e Republikës së Shqipërisë është pasuri kombëtare, që administrohet dhe mbrohet me ligj, në përputhje edhe me konventat përkatëse ndërkombëtare, ku Republika e Shqipërisë është palë. Mbrojtja e faunës do të quhet e përshtatshme sipas këtij ligji nëse do të bëhet sipas llojit, gjendjes dhe habitatit ku jeton.

Ky ligj garanton mbrojtjen në përgjithësi të florës dhe faunës por duke e diferencuar shkallën e mbrojtjes për lloji të veçantë. Llojet e kërcënuara dhe endemike gëzojnë mbrojtje të veçantë sa i përket planeve të shumimit, monitorimit të vazhdueshëm, ndalimin ose kufizimin e veprimtarive që shkatërrojnë këto llojeve.

Ky ligj parashikon mbrojtje të habitateve nga veprimtaritë ekonomike me pasoja negative, të faunës së egër nga ndryshimet klimatike me efekte negativ, lëndët dhe mbetjet e rrezikshme, lëndë të tjera të dëmshme apo çdo lloj tjetër veprimtarie njerëzore që sjell pasoja, duke parashikuar masat që duhen marrë për të shmangur këto pasoja. Përgjashtimi aplikohet vetëm për interes publik, shëndetësor, kërkime shkencore dhe edukative. Një sërë aktorësh si strukturat menaxhuese, organet e qeverisjes vendore, universitetet e qendrat kërkimore-shkencore dhe OJF-të kanë detyrimin ose të drejtën të hartojnë dhe zbatojnë programe përkujdesjeje për faunën e egër në rastin e fatkeqësive natyrore.

Fauna e egër mbrohet nga një sërë veprimesh të dëmshme ndërkohë që lejohet të përdoret veç për qëllime shkencore, edukimi kulturor, koleksione zoologjike dhe për përfitime produktesh jetësore. Në periudha të caktuara mund të ndalohet përdorimi i tyre, ndërkohë që përdorimi i faunës së egër të mbrojtur është e lejuar vetëm për arsye shkencore, kulturore, edukimi. Me qëllim monitorim të faunës së egër hartohet programi i biomonitorimit i cili përmban të dhëna të dorëzuara nga persona fizikë e juridikë, publik dhe privatë. Këto të dhëna duhen publikuar me qëllim informimin e publikut.

Këshilli Kombëtar për Faunën e Egër është organi konsultativ që ndihmon në lehtësimin e zbatimit të dispozitave të këtij ligji dhe të akteve të tjera nënligjore, kurse policia Pyjore dhe Inspektorati që mbulon fushën e peshkimit janë organe të specializuara për kontrollin e zbatimit të dispozitave të këtij ligji, të akteve nënligjore në zbatim të tij, si dhe të konventave përkatëse, ku Republika e Shqipërisë është palë.

11.2.8. Ligji Nr. 57/2020 “Për pyjet”

Qëllimi i këtij ligji është mbrojtja e pyjeve si pasuri me rëndësi të veçantë, për vlerat e mëdha dhe të pazëvendësueshme në mbrojtjen e klimës, të tokës, ruajtjen dhe përmirësimin e potencialeve prodhuese, të ekuilibrave të mjedisit natyror, biodiversitetit, burimeve gjenetike dhe regjimit hidrik, si detyrime me interes kombëtar dhe ndërkombëtar. Ligji kontribuon në zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit të pyjeve, që mundëson një jetë më të mirë për shoqërinë sot dhe brezat e së ardhmes, duke rregulluar marrëdhëniet në sektorin e pyjeve, që kanë ndikim thelbësor në cilësinë e mjedisit natyror, në zhvillimin e bujqësisë, të energjisë dhe të turizmit, në uljen e varfërisë, zhvendosjen e popullsisë, zbutjen e konflikteve dhe të pabarazive me bazë sociale, gjinore, si dhe në sigurinë e vendit.

Ky ligj synon ruajtjen, shtimin e sipërfaqes dhe rritjen e volumit të përgjithshëm të fondit pyjor kombëtar, rregullimin e marrëdhënieve dhe garantimin e qëndrueshmërisë financiare, organizimin funksional në të gjitha nivelet e qeverisjes për shfrytëzimin dhe përdorimin e qëndrueshëm e të balancuar të burimeve pyjore përkundrejt mundësisë që pyjet kanë, pa cenuar vazhdueshmërinë e jetës dhe ciklin e pyllit. Po kështu, ligji siguron garantimin e shërbimeve cilësore duke synuar mbrojtjen e duhur, përmirësimin dhe rigjenerimin e hapësirës pyjore. Rëndësia e veçantë konsiston në mbrojtjen e klimës, tokës, kontributit në ruajtjen e ekuilibrave të mjedisit natyror apo biodiversitetit duke mundësuar një jetë më të mirë për njerëzimin. Mbrojtja, përmirësimi dhe rigjenerimi i hapësirës pyjore është një nga qëllimet e vendosura nga ky ligj.

Parashikimet ligjore bëhen mbi bazën e parimit të zhvillimit të qëndrueshëm. Ligji parashikon kategoritë e pyjeve, përbërjen e fondit pyjor, përjashtimet dhe llojet e fondit pyjor. Me qëllim përmbledhjen e gjithë informacionit lidhur me fondin pyjor është krijuar Regjistri Kombëtar i Fondit Pyjor. Plani Kombëtar i Pyjeve pasqyron politikat e qeverisjes dhe aktivitetet konkrete për realizimin e tyre. Ligji parashikon parimet kryesore mbi bazën e të cilave hartohet qeverisja e sektorit të pyjeve. Në funksion të zhvillimit të sektorit të pyjeve operojnë edhe grupet e interesit dhe Këshilli i Pyjeve. Ligji lejon që fondi pyjor kombëtar të shfrytëzohet dhe të merren këto përfitime:

- a) përfitimet nga shfrytëzimi i shërbimeve në ekosistem që pylli mundëson.
- b) përfitimet nga shfrytëzimi për veprimtari të ndryshme, që zhvillohen në fondin pyjor kombëtar.
- c) përfitimet nga prodhimi, shfrytëzimi dhe shitja e prodhimeve jodrusore nga pylli.
- d) përfitimet nga prodhimi, shfrytëzimi dhe shitja e materialit drusor.

Në dhënien e të drejtave për të përfitur nga shfrytëzimi i fondit pyjor kombëtar mbahet në konsideratë rëndësia dhe interesi publik për pyjet si pasuri kombëtare, që prevalon mbi çdo interes tjetër që mund të ndërthuret me fondin pyjor kombëtar. Kontrolli i veprimtarisë në

fondin pyjor si një nga hallkat më të rëndësishme për realizimin e objektivave të vendosura në ligj ushtrohet nga tre struktura:

- a) struktura përgjegjëse në agjenci
- b) struktura përgjegjëse kontrolluese/inspektuese në bashki
- c) struktura përgjegjëse në zonat e mbrojtura

Si rezultat i proceseve të kontrollit, strukturat përgjegjëse për kontrollin dhe procesin e inspektimit në pyje, nëse konstatojnë shkelje ndërmarrin masa parandaluese dhe sanksione administrative. Përveç përgjegjësive të tjera personi fizik apo juridik i cili ka shkaktuar ndotjen dhe/ose dëmtimin e fondit pyjor kombëtar mban edhe përgjegjësi financiare, duke përballuar kostot e shkaktuara nga ky dëmtim apo rrezik për fondin pyjor kombëtar, mbështetur në parimin “dëmtuesi paguan”.

11.2.9. Ligji Nr. 9587/2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit” i ndryshuar

Ky ligj synon: Të sigurojë mbrojtjen dhe ruajtjen e diversitetit biologjik. Të rregullojë përdorimin e qëndrueshëm të përbërësve të diversitetit biologjik, nëpërmjet integritetit të elementeve kryesore të biodiversitetit në strategjitë, planet, programet dhe vendimmarrjet e të gjitha niveleve. Të sigurojë ngritjen e rrjetit për ruajtjen e habitateve natyrore dhe florës e faunës së egër në territorin e Republikës së Shqipërisë. Të përcaktojë masa për të mbajtur ose rivendosur në një status të favorshëm ruajtjeje habitatet natyrore dhe llojet e faunës së egër të Shqipërisë dhe me interes për Komunitetin European. Të sigurojë që masat e ndërmarra, në zbatim të këtij ligji, të marrin në konsideratë kërkesat ekonomike, sociale dhe kulturore, si dhe karakteristikat rajonal.

Në kuadër të këtyre qëllimeve të përcaktuara nga ligji duhet të veprojnë të gjitha institucionet përgjegjëse sipas kompetencave përkatëse. Institucionet bazohen në strategjinë kombëtare dhe planin e veprimit të miratuar nga Këshilli i Ministrave, me propozim të ministrit. Si burim informacioni përdoret edhe rrjeti i inventarizimit dhe monitorimit të biodiversitetit.

Ruajtja e ekosistemeve, habitateve dhe peizazheve, që ndodhen jashtë rrjetit përfaqësues të zonave të mbrojtura, përfshin:

- a) ekosistemet, habitatet dhe peizazhet e mbrojtura;
- b) ekosistemet, habitatet dhe peizazhet veçanërisht të mbrojtura;
- c) ekosistemet, habitatet dhe peizazhet e degraduara.

Ministria merr masat e nevojshme dhe të përshtatshme për të shmangur dëmtimin dhe/ose shqetësimin për secilën nga llojet, kurse KM miraton listën përbërëse të llojeve.

Veprimtaritë që përdorin dhe shfrytëzojnë elemente të diversitetit biologjik dhe të përbërësve të tij do të pajisen me leje mjedisore në rastet kur:

- a) veprimtaria kërkimore është në përputhje me kërkesat e këtij ligji;

- b) janë siguruar informacione për personat juridikë dhe fizikë, që do të kryejnë kërkime, për përdorimin e mëvonshëm të materialeve kërkimore, objekt studimi, si dhe informacione të tjera shoqëruese;
- c) parashikohet se veprimtaria kërkimore do të ketë ndikim negativ në diversitetin biologjik.

Organet shtetërore nxisin dhe mbështesin institucionet kërkimore-shkencore. Ky ligj i jep rëndësi dijeve, risive dhe praktikave të mira për ruajtjen e biodiversitetit dhe përdorimin e qëndrueshëm të përbërësve të tij me qëllim që ato të respektohen, ruhen dhe promovohen. Organet shtetërore kanë detyrimin të informojnë publikun për diversitetin biologjik dhe përbërësit e tij me qëllim që publiku të kontribuoj në ruajtjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm si dhe të përfshihet në vendimmarrje.

Kontrolli për zbatimin e parashikimeve ligjore bëhet nga:

- a) inspektorati që mbulon fushën e mbrojtjes së mjedisit
- b) Policia e Shtetit
- c) Policia Pyjore
- d) Inspektorati që mbulon fushën e peshkimit
- e) Inspektorati që mbulon fushën e mbrojtjes së bimëve
- f) Shërbimi i Zooteknisë
- g) Inspektoratet e tjera

Çdo organ shtetëror, organizatë shoqërore, person juridik ose fizik, që dëmton ose kërcënon biodiversitetin, përgjigjet për dëmtimet dhe përballon koston e ripërtëritjes e të rehabilitimit të përbërësve të prekur të biodiversitetit.

11.2.10. Ligji Nr. 81/2017 “Për zonat e mbrojtura”, i ndryshuar

Qëllimi i këtij ligji është të sigurojë mbrojtje të veçantë të zonave të mbrojtura mjedisore dhe përbërësve të rëndësishëm të biodiversitetit dhe të natyrës në to, nëpërmjet shpalljes së zonave të mbrojtura mjedisore, me rëndësi të veçantë për vlerat e tyre natyrore, ekonomike apo sociale, si pjesë e trashëgimisë natyrore dhe kulturore të mjedisit;

- Zhvillimin dhe mbrojtjen e zonave të mbrojtura mjedisore, pasurive kombëtare me rëndësi të veçantë për vlerat e rralla e të pazëvendësueshme të ekuilibrave natyrorë, biodiversitetit, si detyrim në interes të brezave të sotëm dhe të ardhshëm;
- Lehtësimin e kushteve për zhvillimin e qëndrueshëm dhe promovimin e vlerësimit e shërbimeve të ekosistemeve (mjedisore);
- Informimin dhe edukimin e publikut për gjendjen dhe dobishmërinë e zonave të mbrojtura mjedisore.

Zonat e mbrojtura mjedisore dhe burimet e tyre natyrore e biologjike shpallen, ruhen, administrohen dhe menaxhohen, në bazë të parimit të zhvillimit të qëndrueshëm. Funksionet mjedisore, ekonomike, sociale e kulturore të zonave të mbrojtura realizohen, nëpërmjet:

- a) Evidentimit, përcaktimit dhe shtimit të zonave të mbrojtura mjedisore ose zgjerimit të atyre ekzistuese;

- b) Sigurimit, ruajtjes, rehabilitimit dhe ripërtëritjes së ekosistemeve të habitateve natyrore, të llojeve, të rezervave dhe të peizazheve natyrore brenda zonave të mbrojtura mjedisore;
- c) Përdorimit të qëndrueshëm të zonave të mbrojtura mjedisore, duke integruar elementë të tij në strategjitë, planet, programet dhe vendimmarrjet e të gjitha niveleve.

Ligji ka parashikuar mjetet ligjore për ruajtjen e zonave të mbrojtura duke shpallur zonat e mbrojtura me rëndësi të veçantë për vlerat e tyre, zhvillimin e tyre duke përcaktuar kushte lehtësuese dhe informimin e publikut për gjendjen dhe dobishmërinë. Objektivat ligjor arrihen duke u bazuar në:

- a) Parimin e zhvillimit të qëndrueshëm në mënyrë që burimet e tokës të planifikohen dhe menaxhohen me kujdes;
- b) Parimin e integritetit të politikave mjedisore me ato ekonomike;
- c) Parimin “ndotësi paguan” ku përgjegjësi paguan për rehabilitimin e mjedisit të dëmtuar
- d) Parimin e parandalimit të ardhjes së pasojave.

Zonat e mbrojtura mjedisore, sipas llojit të interesit për të cilin ka marrë statusin e mbrojtjes, janë: a) Zona të mbrojtura me interes kombëtar; b) Zona të mbrojtura me interes ndërkombëtar ku bëjnë pjesë:

- o zonat “Ramsar”;
- o zonat me interes për Komunitetin Europian (SACs), ku bëjnë pjesë zonat e veçanta të ruajtjes të habitateve dhe të shpendëve (SCI dhe SPAs);
- o zonat me interes të veçantë ruajtjeje (zonat e rrjetit Emerald);
- o zonat “Rezervë të biosferës”;
- o zonat e trashëgimisë natyrore.

Zonat e mbrojtura mund të jenë shtetërore ose private kurse administrimi i tyre bëhet në 4 forma: shtetërore, private, bashkiake dhe të kombinuara. Ministria përgjegjëse për zonat e mbrojtura mjedisore përgatit planin e shpalljes së zonave të mbrojtura në bashkëpunim me ministrinë përgjegjëse duke marrë parasysh rrjetin ekzistues të zonave të mbrojtura. Shpallja e zonave të mbrojtura ose ndryshimi apo heqja e statusit mund të bëhet edhe me kërkesë të çdo institucioni shtetëror, organizate jofitimprurëse ose komunitet. Plani publikohet në faqen zyrtare të ministrisë përgjegjëse në mënyrë që çdo person i interesuar brenda 1 muaji të bëjë sugjerim ose vërejtje. Pas hartimit të propozimit ministri propozon projektvendimin e Këshillit të Ministrave për shpalljen e zonës. Këto institucione së bashku me grupet e interesit në drejtim të AKZM-së hartojnë planin e menaxhimit të zonave të mbrojtura.

Plani i menaxhimit të zonave të mbrojtura është akti juridik, i cili përmban parashikime të detajuara për realizimin e objektivave, politikave, planeve dhe programeve sektoriale. Zbatimi i planeve të menaxhimit monitorohet nga komiteti. Kategoritë e zonave të mbrojtura mjedisore janë:

- a) Rezervë strikte natyrore/rezervat shkencor (kategoria I)
- b) Park kombëtar (kategoria II)
- c) Monument natyror (kategoria III)
- d) Rezervat natyror i menaxhuar/park natyror (kategoria IV)
- e) Peizazh i mbrojtur (kategoria V)
- f) Zonë e mbrojtur e burimeve të menaxhuara (kategoria VI)

- g) Park natyror bashkiak (kategoria IV)
- h) Kurorë e gjelbër (kategoria V)

11.3. Kuadri Institucional mjedisor në Shqipëri

Në Shqipëri ekzistojnë disa institucione dhe agjenci të ndryshme përgjegjëse për aspekte të ndryshme që lidhen me mbrojtjen e mjedisit. Ndjekja dhe ndëshkimi i veprave kundër mjedisit, ndahet në ndjekjen penale dhe dënimin e tyre nga gjykata, nëse këto shkelje konsiderohen kundërvajtje penale ose krime sipas neneve përkatëse në Kreun IV të Kodit Penal, ose shkelje administrative të cilat ndiqen dhe dënohen nga institucionet apo agjencitë përgjegjëse shtetërore që lidhen me mbrojtjen e mjedisit.

Në nivelin ministror, përgjegjësia për mbrojtjen e mjedisit ndaj krimeve mjedisore apo ndaj shkeljeve të legjislacionit përkatës kryhet nga Ministria e Brendshme dhe Ministria e Turizmit dhe Mjedisit dhe në një shkallë më të ulët, ndërsa Këshilli i Ministrave mban përgjegjësi për hartimin e legjislacionit apo akteve nënligjore të përshtatshme. Në nivelin e agjencive: Agjencia Kombëtare e Mjedisit, dhe Inspektorati Kombëtar për Mbrojtjen e Territorit dhe Agjencia Kombëtare të Zonave të Mbrojtura ndajnë peshën më të madhe të përgjegjësisë për identifikimin, monitorimin, raportimin dhe ndjekjen administrative të shkeljeve të legjislacionit në mbrojtje të mjedisit.

Sa i përket ndjekjes penale dhe gjyqësore, Policia e Shtetit, Prokuroria e Përgjithshme, Gjykatat e Rrethit, në dhomën penale, si dhe ato të Apelit mbajnë peshën e hetimit, procedimit dhe dënimit të shkeljeve në dëm të mjedisit që konsiderohen vepra penale si kundërvajtje apo si krime.

Në bazë të intervistave, por edhe sipas raporteve të Prokurorisë së Përgjithshme, Progres-Raportit të BE-së dhe dokumenteve të tjera të shqyrtuara në funksion të këtij raporti, ndarja midis ndjekjes penale dhe administrative bëhet ndonjëherë e vështirë dhe shfaqet nevoja për bashkëpunim me të koordinuar midis administratës shtetërore dhe policisë e prokurorisë për të përcaktuar dënimin më të përshtatshëm për krimet kundër mjedisit.

11.3.1. Institucionet qeveritare me rol inspektues

Ministria e Turizmit dhe Mjedisit. Ministria e Turizmit dhe Mjedisit është përgjegjëse për miratimin e strategjive dhe politikave kombëtare mjedisore dhe lehtëson përafrimin me acquis mjedisore të BE-së. Po ashtu, ai është autoriteti menaxhues për Konventat Ndërkombëtare ku aderon edhe Shqipëria, që nga CITES, te Konventa e Aarhusi, Bonit, Bazelit etj. Po ashtu, Ministria përmes Drejtorisë për Biodiversitetin dhe Zonat e Mbrojtura është përgjegjëse për lëshimin e lejeve dhe certifikatave të Konventës së CITE-s.

Agjencia Kombëtare e Mjedisit. Agjencia Kombëtare e Mjedisit (AKM) u krijua në vitin 2014 me VKM nr.150 dhe është përgjegjës për vlerësimin e kushteve për dhënien e lejeve mjedisore dhe për hartimin e programit kombëtar të monitorimit të mjedisit dhe për monitorimin e gjendjes së mjedisit. Nga viti 2020 AKM ka nën varësi edhe strukturën inspektuese të mjedisit. Drejtoria e Inspektimit dhe Kontrollit në AKM ka marrë përsipër disa

nga përgjegjësitë e ish-Inspektoratit Shtetëror të Mjedisit, Ujërave, Pyjeve dhe Turizmit. Gjithashtu, degët rajonale të AKM-së kanë në strukturën e tyre një drejtori të kontrollit dhe inspektimit mjedisor. Pra, AKM organizohet si organ qendror në nivel kombëtar me 4 agjenci rajonale të mbrojtjes së mjedisit dhe një staf prej 304 personash. AKM po ashtu monitoron dhe analizon e raporton të dhënat, si dhe është përgjegjëse për transferimin e mbetjeve, përfshirë mbetjet e rrezikshme. Për rolin e saj monitorues AKM raporton jo vetëm në nivel kombëtar, por edhe tek disa organizata ndërkombëtare.

Agjencia Rajonale e Mjedisit (ARM) është institucion në varësi të Agjencisë Kombëtare të Mjedisit, përgjegjëse për verifikimin, licencimin (leje mjedisore), monitorimin dhe inspektimin e gjithë aktiviteteve që kanë ndikim në mjedis. Aktualisht, në territorin e vendit operojnë 4 ARM. Përgjithësisht, ARM-të janë të organizuara në Sektorin e Inspektimit Mjedisor, Sektorin e shqyrtimit të VNM-ve dhe lëshimit të lejeve mjedisore, Sektorin e monitorimit dhe Sektorin e Komunikimit dhe Informacionit. Veç sa më sipër, në çdo qendër qarku ka një zyrë informacioni. ARM-të ndjekin shkeljet administrative dhe njoftojnë policinë dhe IKMT për shqyrtimin dhe ndjekjen e shkeljeve që përbëjnë vepër penale. Inspektimet bëhen sipas planeve vjetore e mujore duke përdorur një model standard për raportin e inspektimit në terren i cili plotësohet online. Rastet e shkeljeve të referuara për ndjekje të mëtejshme në institucionet e tjera (polici, IKMT, prokurori) nuk ndiqen drejtpërsëdrejti nga inspektorët e ARM, të cilët nuk informohen për ecurinë e procesit të hetimit dhe gjykimit dhe rezultatet e tij (masat e dënimit për shkelësit).

Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM), e themeluar në vitin 2015, është një ent publik me buxhet shtetëror i krijuar si institucion në varësi të Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit, përgjegjës për sistemin e zonave të mbrojtura të vendit. AKZM është e organizuar në Drejtorinë e Monitorimit dhe Menaxhimit të Zonave të Mbrojtura, Drejtorinë e Financës dhe Shërbimeve dhe Zyrën e Projekteve. Sektori i Monitorimit, në Drejtorinë e Monitorimit dhe Menaxhimit të Zonave të Mbrojtura është përgjegjës për ndjekjen e shkeljeve dhe aktiviteteve të paligjshme që zhvillohen brenda territorit të zonave të mbrojtura. AKZM punëson aktualisht (2022) 304 punonjës, nga të cilët 24 janë në zyrat qendrore në Tiranë dhe pjesa tjetër janë të organizuar në 12 Administrata Rajonale të Zonave të Mbrojtura.

Administrata Rajonale e Zonave të Mbrojtura. Administrata Rajonale e Zonave të Mbrojtura (AdZM) është institucion në varësi të Agjencisë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura, përgjegjëse për menaxhimin dhe administrimin e gjithë zonave të mbrojtura të përfshira në territorin e Qarkut. AdZM-të janë të organizuara në dy sektorë: sektori i menaxhimit, i cili ndjek zbatimin e aktiviteteve të nevojshme për mirëmbajtjen e zonave të mbrojtura; dhe sektori i monitorimit, i cili është përgjegjës për evidentimin e shkeljeve në territorin e zonave të mbrojtura dhe raportimin e tyre pranë organeve ligjzbatuese (IKMT, prokurori). Pjesë e sektorit të monitorimit janë edhe rejnshersat, të ndarë sipas zonave. AdZM-të nuk kanë specialist finance dhe jurist në strukturën e tyre.

Ligji i Zonave të Mbrojtura (81/2017) përcakton çdo aktivitet të paligjshëm brenda territorit të zonave të mbrojtura si kundravajtje penale. Ligji i Zonave të Mbrojtura i njeh drejtorit të AdZM dhe shefit të sektorit të monitorimit autoritetin e Oficerit të Policisë Gjyqësore (OPGJ), çka parimisht i lejon këta të fundit të përgatisin dokumentacionin e nevojshëm dhe të përcjellin dosjen hetimore në prokurori, por mungojnë aktet nënligjore në mbështetje të këtij përcaktimi. Faktikisht, prokuroria nuk e njeh autoritetin e OPGJ tek strukturat e AdZM. Aktualisht, stafi i AdZM bën konstatimin e rasteve dhe denoncimin e tyre në prokurori. Prokuroria shpesh i referohet ligjit të pyjeve për kundravajtjet e paraqitura nga AdZM. Praktikisht do të duhet një jurist që të ndjekë ecurinë e rasteve.

Agjencia Kombëtare e Pyjeve. Agjencia Kombëtare e Pyjeve (AKP) është krijuar në vitin 2020, në vijim të përpjekjeve të Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit për përmirësimin dhe forcimin e sektorit të menaxhimit të pyjeve, si një Institucion përgjegjës për menaxhimin e pyjeve në tërë kompleksitetin e tyre, përfshirë edhe zbatimin e ligjshmërisë. Në këto dy vite detyra kryesore e AKP-së ka qenë konsolidimi i strukturave dhe detajimi i kërkesave të ligjit të pyjeve dhe plotësimi i akteve nënligjore në zbatim të këtij ligji. Specifikisht, AKP është duke punuar për unifikimin e standardeve për strukturat e kontrollit dhe inspektimit në pyje. Aktualisht, në zbatim të ligjit të pyjeve, strukturat e kontrollit dhe inspektimit në pyje përfshijnë pushtetin vendor (Bashkitë), Agjencinë Kombëtare të Zonave të Mbrojtura dhe Agjencinë Kombëtare të Pyjeve, e cila duhet të koordinojë dhe drejtojë procesin në nivel qendror, ndërkohë që dy strukturat e tjera kanë më shumë përgjegjësi në nivel lokal (terren).

Agjencia Menaxhimit të Burimeve Ujore. Agjencia Menaxhimit të Burimeve Ujore (AMBU) është krijuar në vitin 2018. Misioni i Agjencisë është mirëqeverisja e burimeve ujore me qëllim përmbushjen e të gjitha nevojave jetësore, duke mbajtur në vëmendje qëndrueshmërinë e ekosistemeve, duke nxitur konkurrueshmërinë e përdorimeve dhe priorizimin drejt përfitueshmërisë ekonomike. Në strukturën e AMBU-së është Drejtoria e Menaxhimit të Burimeve Ujore, e cila ndër funksionet e saj ka edhe monitorimin dhe kontrollin e burimeve ujore, duke garantuar që ato të shfrytëzohen në përputhje me qëllim e përcaktuar dhe sipas kritereve/kushteve të përcaktuara në lejet e miratuara duke menaxhuar në mënyrë të plotë ciklin e administrimit të burimeve ujore (Planifikim – Përdorim – Monitorim).

Inspektoriati Kombëtar i Kontrollit të Territorit (IKMT). Inspektorati Kombëtar i Mbrojtjes së Territorit është një institucion në varësi të Ministrisë së Brendshme, i cili pjesë të detyrave kryesore ka jo vetëm ndalimin dhe procedimin e personave përgjegjës për ndërtimin pa leje, por edhe mbrojtjen e territorit dhe të peisazhit nga ndërhyrjet dhe zhvillimet e paligjshme duke garantuar mbrojtjen e mjedisit të tokës, ajrit, ujërave dhe pyjeve nga ndotja apo dëmtimet e çfarëdolloji. Referuar VKM nr. 513, datë 1.7.2020 "Për disa ndryshime dhe shtesa në vendimin nr. 893, datë 4.11.2015, të Këshillit të Ministrave, "Për organizimin dhe funksionimin e Inspektoratit Kombëtar të Mbrojtjes së Territorit" përcakton që Inspektorati Kombëtar i Mbrojtjes së Territorit, tashmë ka si objektiv parandalimin, mbrojtjen, mbikëqyrjen dhe kontrollin e zbatimit të legjislacionit në fuqi për mbrojtjen e peisazhit, tokës, ajrit, ujërave dhe pyjeve nga ndotja, dëmtimi apo ndërhyrjet e paligjshme të çdo lloji. Në zbatim të urdhrin nr. 22, datë 3.2.2020 "Për miratimin e strukturës dhe organikës së Inspektoratit Kombëtar të Mbrojtjes së Territorit", në të cilin drejtoritë në qendër dhe në qarqe u ristrukturuan duke krijuar drejtori të reja në fushën e mjedisit dhe pyjet.

Në këtë kuadër, Ministria e Brendshme nëpërmjet strukturave në varësi të saj, IKMT dhe Policisë së Shtetit, në vijim të veprimeve për mbrojtjen e mjedisit nga krimi mjedisor, ndërmerr masa administrative nga IKMT dhe nisjen e procedimit penal nga Policia e Shtetit për shkelësit dhe ndotësit e mjedisit. Drejtoria e Inspektimit të Mjedisit dhe Ujërave pranë Inspektoratit Kombëtar të Mbrojtjes së Territorit (IKMT) ka 13 punonjës, Drejtoria e Inspektimit Pyjor pranë IKMT ka 10 punonjës. Drejtoritë Rajonale të IKMT në 12 qarqe kanë nga 5 punonjës për fushën e mjedisit dhe 4 punonjës për pyjet.

Bashkitë. Bashkitë janë një institucion thelbësor në kontrollin e territorit dhe menaxhimin e burimeve natyrore në nivel vendor. Në varësi të madhësisë dhe shtrirjes së burimeve natyrore, Bashkitë kanë krijuar drejtori apo sektorë që janë përgjegjëse për ndjekjen e problematikave mjedisore dhe për menaxhimin e burimeve natyrore (pyje e kullota) që administrohen nga

Bashkia. Ndërkohë, brenda administratës së Bashkive funksionon edhe Polica Bashkiake dhe Inspektorati i Kontrollit të Territorit.

Përgjithësisht, bashkia bën inspektime në pyje, por në bazë të ankesave apo sinjalizimeve nga qytetarët verifikon edhe ngjarje të tjera mjedisore për të cilat njofton ARM dhe IKMT si institucione të specializuara. Inspektorët e pyjeve dhe kullotave kanë për detyrë menaxhimin e gjithë aspekteve të pyjeve dhe kullotave, përfshirë konstatimin e shkeljeve dhe referimin në IKMT, e cila ndjek procesin në vijim. Pritet që së shpejti, në bashkëpunim me Agjencinë Kombëtare të Pyjeve (AKP) të krijohet inspektorat i veçantë për pyjet e kullotat në bashki.

Është e nevojshme dhe e rëndësishme të unifikohet dokumentacioni për ndjekjen e shkeljeve. Përgjithësisht kapacitetet njerëzore të bashkisë janë të kufizuara si në numër edhe në aftësi/njohuri specifike lidhur me shkeljet mjedisore. Bashkia nuk ka personel të aftë për inspektimin dhe ndjekjen e problemeve komplekse si ndota e ajrit, ujit apo tokës. Në shumicën e rasteve ka mungesë në mjete lëvizëse për sektorin e pyjeve dhe mjedisit. Disa bashki kanë siguruar pajisjet e nevojshme IT (kompjutera, printera) si dhe pajisje për matjen e pyjeve. Inspektorët nuk kanë uniforma apo mjete të tjera dalluese.

Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural. Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural është përgjegjëse për zhvillimin e ekonomisë së vendit përmes inkurajimit të bujqësisë, por po ashtu sipas sektorëve të programit zhvillohet edhe peshkimi në mënyrë të kontrolluar, mbrojtja e diversitetit biologjik dhe e pyjeve, etj. Brenda Ministrisë së Bujqësisë ekziston Inspektorati i peshkimit, me shtrirje lokale i cili është përgjegjës për inspektimin e e peshkimit të paligjshëm.

11.3.2. Institucionet ligjzbatuese

Prokuroria e Përgjithshme. Prokuroria e Përgjithshme ka një rol domethënës në ndjekjen dhe procedimin e krimit mjedisor, por kryesisht ajo vihet në lëvizje nga organet e tjera administrative dhe nga qytetarët. Megjithatë, institucioni kompetent publik duhet ta raportojë çështjen në prokurori dhe duhet të njohë për këtë qëllim, shumë qartë diferencën midis veprës që konsiderohet shkelje administrative dhe merr si dënim masë administrative apo nëse njihet si vepër penale.

Drejtoria e Përgjithshme e Policisë. Drejtoria e Përgjithshme e Policisë, në varësi të Ministrisë së Brendshme, ishte një nga palët e intervistuar gjatë procesit të intervistave për realizimin e këtij raporti. Si hallka më e lartë që përcakton detyrat dhe bashkërendimin e punës së drejtorive vendore, Drejtoria e Përgjithshme e Policisë ka si prioritet të punës luftën kundër kriminalitetit në të gjithë vendin. Kontrollin e territorit me synim parandalimin e goditjen e krimit mjedisor dhe në mënyrë të veçantë evidentimin e ndërtimeve pa leje dhe procedimin e vënien para drejtësisë e autorëve të tyre. Policia e Shtetit ka rol parësor në gjetjen dhe raportimin e krimit kundër mjedisit.

Që nga 2015 policia është ristrukturuar dhe ky ndryshim synon të sjellë një efikasitet më të lartë në punën e policisë, duke bashkërenduar punën e departamenteve dhe linjave të reja të aksionit. Punonjësit e Policisë së shtetit kanë dhe një rol të rëndësishëm në hetimin e veprave penale nëpërmjet oficerëve të policisë gjyqësore. Policia gjyqësore është organizuar dhe funksionon në përputhje me dispozitat e Ligjit nr.25/2019 “Për organizimin dhe funksionimin e Policisë Gjyqësore” ndërsa veprimtaria e oficerëve të Policisë Gjyqësore mbështetet dhe kryhet sipas parashikimeve të Kodit të Procedurës Penale. Funksionet e Policisë Gjyqësore në Shqipëri kryhen nga seksionet e policisë gjyqësore, të ngritura pranë prokurorive dhe nga

shërbimet e policisë gjyqësore, të organizuara në strukturat hetimore të Policisë së Shtetit ose Policisë Kufitare dhe në institucionet e tjera shtetërore të cilave ligji u njeh te drejtën e ushtrimit të funksioneve të policisë gjyqësore, sikurse janë, Drejtoria e Përgjithshme e Doganave, Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, Policia Ushtarake, etj.

Drejtoria e Përgjithshme e Doganave. Drejtoria e Përgjithshme e Doganave është përgjegjëse për kontrollin dhe zbatimin e rregullave në lidhje me importin dhe eksportin. Megjithatë ky institucion është në varësi të Ministrisë së Financave, ai i raporton prokurorisë në rastet e identifikimit të shkeljeve kundër mjedisit, si dhe raporton çdo vit në Zyrën e Kimikateve të dhënat e vitit të kaluar për importin dhe eksportin e kimikateve të rrezikshme. Po ashtu, me kërkesë nga Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Drejtoria e Doganave jep informacion mbi tregtimin e mërkurit.

11.3.3. Institucione të tjera

Institucionet e tjera që lidhen me krimin mjedisor përfshijnë institucionet arsimore, formuese dhe akademike (universitetet), organizatat e shoqërisë civile, donatorët dhe organizatat ndërkombëtare që veprojnë në Shqipëri.

3.3.3.1 Institucionet akademike

Universiteti i Tiranës, është një nga institucionet akademike më të mëdha në Shqipëri, i cili përgatit specialistë të fushave të ndryshme ku përfshihen edhe specialistët që trajtojnë aspekte të ndryshme të krimit mjedisor. Fusha e mjedisit dhe specifikisht e krimit mjedisor më së shumti është e lidhur me dy fakultetet kryesore të këtij Universiteti: Fakulteti i Drejtësisë dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës.

Fakulteti i Drejtësisë është insitucioni fillestar kryesor në vend që përgatit specialistë të së drejtës përfshirë këtu edhe krimin mjedisor. Nga pikëpamja e zinxhirit të trajtimit të krimit mjedisor, ky Fakultet përgatit juristë të cilët janë kontigjent i hetimit dhe gjykimit të krimit mjedisor duke u bërë pjesë e sistemit të drejtësisë pas kalimit përmes Shkollës së Magjistraturës. Gjithashtu ky Fakultet përgatit juristë të cilët bëhen pjesë e strukturave të politik-bërjes në nivel qendror e lokal. Në këtë kontekst, aftësimi i tyre dhe përftimi i njohurive që lidhen me të drejtën mjedisore në përgjithsi e sidomos me atë të krimit mjedisor në veçanti, ka një rëndësi të madhe në trajtimin e mëpasshëm të kësaj problematike. Megjithatë nga të gjitha programet e studimit që ofron Fakulteti i Drejtësisë në UT, Programi i studimit “Master i integruar i shkencave në Drejtësi”, i cili zhvillohet në kohështirje 5-vjeçare, e trajton të drejtën e mjedisit si një lëndë dytësore me zgjedhje. Aftësimi specifik mbi të drejtën mjedisore për studentët mbetet vetëm në nivelin e leksioneve të hapura të cilat rastësisht e sporadikisht mund të trajtojnë aspekte të së Drejtës Mjedisore.

Fakulteti i Shkencave të Natyrës është gjithashtu një institucion akademik i lidhur ngushtë me fushën e mjedisit. Më së shumti ky fakultet përgatit specialistët, të cilët do të trajtojnë aspekte të menaxhimit mjedisor ku përfshihen monitorimi, inspektimi dhe vlerësimi i mjedisit. Nga 9 Departamentet e këtij Fakulteti, Departamenti i Biologjisë dhe ai i Kimisë janë ata të cilët ofrojnë programe studimore apo lëndë specifike që lidhen ngushtësisht me fushën e Mjedisit. Masteri i dedikuar për biologjinë e mjedisit trajton më së shumti aspekte të menaxhimit të mjedisit, ku përfshihen Monitorimi i Mjedisit, e Drejta Mjedisore, Vlerësimi i cilësisë së Mjedisit si edhe vlerësimi i Ndikimit në mjedis të projekteve të ndryshme zhvillimore. Ky program studimesh përgatit specialistët të cilët më pas punojnë në sektorë dhe institucione të ndryshme që operojnë në fushën e menaxhimit të mjedisit, monitorimit,

inspektimit, etj. Departamenti i Kimisë, gjithashtu në programin mësimor Master i shkencave në kimi, trajton aspekte që lidhen me monitorimin e mjedisit dhe të kimikateve, të cilat trajtohen në lëndën e “teknologjisë dhe mbrojtjes së mjedisit”. Megjithë trajtimin e tematikave që lidhën më menaxhimin e mjedisit, sërish në të dyja këto fakultete të përmendura më sipër, mungon në kurrikulën e tyre trajtimi specifikisht i krimeve kundër mjedisit. Njohuritë që lidhën me krimin mjedisor janë të kufizuara për studentët të cilët si mundësi të vetme për t’u informuar dhe aftësuar në këtë kuadër kanë vetëm trajnimet ekstrakurrikulare apo leksionet e hapura që mund të organizojë sporadikisht fakulteti përkatës. Duke i’u referuar Fakultetit të Shkencave të Natyrës, mungon bashkëpunimi me institucionet që trajtojnë hallka të caktuara të elementeve të krimit mjedisor. Ky bashkëpunim është mjaft sporadik vetëm në rastet shumë specifike ku institucionet që hetojnë krimin mjedisor kërkojnë ndihmën e specialistëve të FSHN, në lidhje me specie të caktuara të faunës, apo laboratorëve të FSHN për substanca dhe komponentë kimikë të caktuar të cilët janë objekt i krimit mjedisor.

Universiteti Bujqësor i Tiranës. Universiteti Bujqësor i Tiranës përfshin disa fakultete e departamente që janë të lidhura me procesin e identifikimit dhe ndjekjes së shkeljeve mjedisore. Më poshtë përshkruhen dhe analizohen dy prej tyre.

Fakulteti i Shkencave Pyjore. Fakulteti i Shkencave Pyjore, pjesë e Universitetit Bujqësor të Tiranës, realizon edukimin profesional dhe shkencor të studentëve përmes programeve të studimit, kërkimit dhe trajnimit në fushën e shkencave të pyjeve dhe të drurit. Pjesë e programit mësimor në këtë fakultet është edhe lënda “Njohuri për të drejtën –Legjislacioni pyjor e mjedisor” është lëndë semestrale (45 orë), pjesë e programit të detyrueshëm “bachelor” që zhvillohet në vitin e parë të studimeve. Lënda përmbledh konceptet bazë të hartimit të ligjeve, ligjshmërinë e kontratave, të drejtën e punës, administratën publike si dhe ndalet më specifikisht në përmbajtjen dhe analizimin e ligjeve që lidhen me pyjet, zonat e mbrojtura dhe mjedisin në përgjithësi. Lënda trajton edhe kundravajtjet penale sipas përcaktimeve të kodit penal dhe kushtetutës së Republikës së Shqipërisë. Lënda nuk përfshin aspekte praktike të ndjekjes dhe hetimit të kundravajtjeve në pyje, përfshirë hartimin/plotësimin e proces-verbaleve apo formave standarde të vlerësimit të dëmit. Lënda nuk është pjesë e programit të studimit “Master Profesional”. Lektorët e Fakultetit të Shkencave Pyjore nuk janë përfshirë në trajnime specifike lidhur me krimin mjedisor. Fakulteti nuk ofron kurse ad hoc lidhur me këtë problematikë.

Departamenti i Mjedisit dhe Burimeve Natyrore, Fakulteti i Bujqësisë dhe Mjedisit. Departamenti i Mjedisit dhe Burimeve Natyrore, pjesë e Fakultetit të Bujqësisë dhe Mjedisit në Universitetin Bujqësor të Tiranës ofron njohuri shkencore multidisiplinore për studentët nëpërmjet programeve të studimit të fokusuara në shkencat mjedisore dhe agromjedis. Lënda “E drejta për burimet natyrore” (60 orë), është pjesë e programit të detyrueshëm “bachelor” që zhvillohet në vitin e tretë të studimeve. Lënda përmbledh njohuri mbi historikun e legjislacionit mjedisor në botë dhe zhvillimet e tij në Shqipëri, parimet themelore të ligjeve mjedisore përfshirë edhe konventat ndërkombëtare, reflektimi dhe përafrimi i parimeve ndërkombëtare në legjislacionin kombëtar, karakteristikat dhe problematikat e hartimit të legjislacionit mjedisor. Direktivat Evropiane për mjedisin trajtohen si temë më vete në programin e lëndës, ku përfshihen edhe informacione mbi nivelin e përafrimit dhe zbatimit të këtyre direktivave në Shqipëri. Pjesë e programit është edhe plotësimi i dokumentacionit për shkeljet mjedisore. Sidoqoftë, programi i lëndës nuk përfshin njohuri mbi organizimin dhe kryerjen e inspektimeve si dhe ndjekjen apo hetimin e krimeve mjedisore. Po ashtu, në programin “Master Profesional” zhvillohet lënda “Legjislacioni mjedisor dhe kuadri

institucional”, e cila fokusohet më shumë në përshkrimin e rolit të institucioneve të ndryshme në fushën e mjedisit. Lëndë të ngjashme ofrohen edhe në programet e tjera të studimit si “E drejta agrare” në Master Profesional në Bujqësi dhe “E drejta mjedisore” në Master Profesional “Turizmi rural”. Departamenti nuk ofron kurse specifike kualifikimi/trajnimi lidhur me legjislacionin mjedisor apo ndjekjen/hetimin e krimeve mjedisore.

Akademia e Sigurisë është rithemeluar në 2015 dhe është pjesë e Policisë së Shtetit Shqiptar, e fokusuar në edukimin, specializimin dhe trajnimin e oficerëve dhe agentëve të Policisë së Shtetit Shqiptar dhe institucioneve të tjera ligjzbatuese. Akademia ofron programe studimi dhe kurse specializimi dhe trajnime mbi policimin, zbatimin e ligjit dhe çështjet e sigurisë. Drejtoria e Kurrikulave pranë AS është përgjegjëse për hartimin e programeve dhe në fushën e trajtimit të krimit mjedisor. Tematika e veprave kundër mjedisit trajtohen si në programin bazë dhe në trajnimin e vazhduar për oficerë dhe agentë të karrierës. Aktualisht, ngarkesa e trajtimit të temave dhe veprave kundër mjedisit është vetëm 3 orë për trajnimin e vazhduar dhe qëllimi është që në 2023, këto tematika të pasurohen në 3 ditë për programin e trajnimit të vazhduar.

Shkolla e Magjistraturës është themeluar në vitin 1996 dhe mundëson rekrutimin dhe formimin fillestar të kandidatëve për magjistratë, formimin e vazhdueshëm profesional të magjistratëve në detyrë, si dhe zhvillon testime për këshilltarët ligjorë të Gjykatës Kushtetuese, ndihmësit ligjor të Gjykatës së Lartë, Gjykatës Administrative, si dhe ndihmësit ligjor në Prokurorinë e Përgjithshme dhe për ish këshilltarët ligjor në Gjykatën Kushtetuese dhe Gjykatën e Lartë, e për ish-gjyqtarët e ish-prokurorët që dëshirojnë të hyjnë në sistem, për të cilët nuk ka raporte vlerësimi për aftësitë e tyre profesionale. Shkolla e Magjistraturës, si pjesë e veprimtarisë së saj kryen trajnime të vazhdueshme, por nuk janë specifike për krimin mjedisor. Magjistratët në programin shkollor i dedikohen hetimit dhe ndjekjes gjyqësore të krimeve kundër mjedisit për vetëm 3 ditë, ndërsa sa i përket formimit të vazhdueshëm, ka pasur vetëm një trajnim lidhur me krimin mjedisor të organizuar në tetor të vitit 2022. Drejtuesit e Shkollës së Magjistraturës ishin ndër të intervistuarit për përgatitjen e këtij punimi dhe shprehën nevojën për përgatitjen e kurrikulave specifike për krimin mjedisor si dhe ofrimin e trajnimeve të ndryshme për magjistratët e rinj në luftën kundër krimit mjedisor.

3.3.3.2 Organizatat e Shoqërisë Civile

Hulumtimi në lidhje me aktorët dhe institucionet e duhura për luftimin e krimit dhe veprave penale mjedisore konsistoi në analizimin dhe përshkrimin e aktorëve dhe institucioneve të tjera jo-shtetërore si OJQ-të dhe media.

OJQ-të po marrin gjithnjë e më shumë një kombinim të roleve mbrojtëse dhe zbatuese në lidhje me krimin mjedisor. Ato punojnë në mënyra të ndryshme në të gjitha nivelet e funksionimit, si puna në komunitet, nivel kombëtar ose rajonal dhe në disa raste një kombinim i këtyre shkallëve të ndryshme. Krahasuar me agjencitë qeveritare, ato zakonisht kanë shumë më pak burime (fuqi punëtore, financim) në dispozicion, por edhe më pak kufizime në disa nga aktivitetet e tyre, p.sh. në lidhje me shpërndarjen e informacionit.

OJQ-të kryejnë fushata avokuese dhe ndërgjegjësuere për çështjet mjedisore, disa prej të cilave lidhen me krimin mjedisor. Për sa i përket aktiviteteve investiguese/hetuese, pak OJQ kanë mandat për të hetuar krimet kundër mjedisit, por disa prej tyre kontribuojnë në mënyrë

joformale në zbatimin penal duke mbledhur informacion dhe duke ia paraqitur atë zyrtarëve shtetërorë ose publikut më të gjerë. Për më tepër, OJQ-të marrin një rol të konsiderueshëm në zbatimin e MSHP si CITES në mbledhjen, përpilimin dhe shpërndarjen e informacionit përkatës tek sekretariatet e MSHP-ve, autoritetet shtetërore dhe publiku më i gjerë, duke qenë kështu një burim i rëndësishëm për pajtueshmërinë mjedisore.

- o Organizata të specializuara në fushën e ruajtjes së natyrës si PPNEA, AOS, INCA, EcoAlbania etj. kanë një kontribut të veçantë jo vetëm në gjenerimin e informacionit mjedisor sa i përket fushës së ruajtjes së natyrës por edhe në nxitjen dhe përmirësimin e politikave monitoruese dhe inspektuese.
- o Organizata si REC, EDEN, Milieukontakt, URI etj. trajtojnë aspekte të legjislacionit horizontal, dhe politikat e menaxhimit të mjedisit urban si mbetjet, ndotja, zhurmat etj. Ato gjithashtu kanë një kontribut në studimin dhe ofrimin e të dhënave në këto fusha specifike të cilat në konceptin e krimit mjedisor përbëjnë gjithashtu një element të rëndësishëm.
- o Edhe organizatat e specializuara në ndërgjegjësim dhe llogaridhënie si Ekolëvizja, Ecovolis, Shoqata e Bujqësisë Organike etj. në jo pak raste kanë patur ndikimin e tyre në nxitjen e politikave të caktuara që lidhen me adresimin e mjaft çështjeve të mprehta mjedisore.

Përveç punës individuale të organizatave të caktuara që operojnë në fushën e mjedisit dhe që trajtojnë aspekte të ndryshme të krimit mjedisor, OSHC-të shpeshherë janë organizuar në rrejte dhe aleanca tematike, siç është rasti i nisës së Grupit Këshillimor Kundër Krimit Mjedisor. Grupi Këshillimor Kundër Krimit Mjedisor i Organizatave të Shoqërisë Civile (GKKKM) u krijua në fund të vitit 2019, me iniciativën dhe mbështetjen e Prezencës së OSBE-së në Shqipëri. Ky grupim është një organizëm jo formal, i pavarur dhe vullnetar i 18 ekspertëve mjedisorë, organizatave të shoqërisë civile dhe gazetarëve që synojnë të rrisin ndërgjegjësimin në nivel qendror dhe lokal, për të ndihmuar në avancimin e agjendës së qeverisë në luftën kundër krimit mjedisor, duke bashkëpunuar me autoritetet përgjegjëse dhe komunitetet me synim adresimin e krimit mjedisor. Grupimi funksionon në bazë të takimeve periodike dhe ka një kontribut në ndërtimin e urave të komunikimit dhe bashkëpunimit me institucionet politikëbërëse mjedisore.

Megjithë shkëmbimi i shpejtë i informacionit, bashkëpunimi i qendrueshëm dhe i ndërsjellë si edhe spektri i ekspertizës mes OSHC-ve dhe autoriteteve specifike mbeten ende sfida të mëdha në adresimin e krimit mjedisor në Shqipëri.

11.4. Kuadri Ligjor Mjedisor Ndërkombëtar i zbatueshëm në Shqipëri

E Drejta Ndërkombëtare e Mjedisit përkufizohet në tre epoka duke filluar me “Epokën tradicionale” deri në vitin 1970, e cila nganjëherë ndahet para vitit 1945 dhe një periudhe pas 1945; nga eksperte të ndryshëm, vazhdon me “Epokën moderne” e cila fillon nga zhvillimi i Konferencës së Kombeve të Bashkuara në Stokholm në vitin 1972 deri me Samitin e Rios me 1992 dhe Mjedisit dhe “Epoka postmoderne” nga Samiti i Rios dhe në ditët tona.

Në të drejtën e brendshme, parimet e përgjithshme ndërkombëtare në mbrojtje të mjedisit sanksionohen zakonisht në kushtetutë, si ligji themelor i vendit. Mbi bazën e këtyre parimeve

ngrihet i gjithë kuadri ligjor i detyrueshëm për t'u zbatuar në vend. Raporti midis të drejtës ndërkombëtare dhe të drejtës së brendshme shqiptare është përcaktuar në disa prej neneve

të kushtetutës së Republikës së Shqipërisë. Referuar nenit 5 të saj parashikon se “Republika e Shqipërisë zbaton të drejtën ndërkombëtare të detyrueshme për të.” si dhe referuar nenit 122 të Kushtetutës, do të thotë që R.SH njeh dhe zbaton marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara prej saj dhe të botuara në Fletoren Zyrtare, pasi në këtë mënyrë ato bëhen pjesë e sistemit të brendshëm juridik të vendit tonë. Traktatet në të cilat Republika e Shqipërisë është bërë palë, përfshirë ato mjedisore, janë bërë pjesë e rendit të brendshëm juridik shqiptar nëpërmjet miratimit të ligjeve prej Kuvendit të Shqipërisë. Republika e Shqipërisë ka marrë përsipër një sërë detyrimesh në kuadër të traktateve të ndryshme mjedisore, duke i bërë dispozitat e tyre të detyrueshme për zbatim në territorin e saj nëpërmjet ratifikimit të tyre me ligj. Kështu p.sh, ligji nr. 8216, datë 13.5.1997, realizoi aderimin e Republikës së Shqipërisë në Konventën e Bazelit “Për kontrollin e lëvizjeve ndërkufitare të mbetjeve të rrezikshme dhe asgjësimin e tyre”; ligji nr. 8294, datë 2.3.1998, bëri ratifikimin e Konventës së Bernës “Për ruajtjen e florës dhe faunës së egër dhe mjedisit natyror të Evropës”; ligji nr. 8556, datë 22.12.1999, realizoi aderimin në Konventën e Kombeve të Bashkuara “Për të luftuar shkretëtirëzimin në ato vende që kanë kaluar thatësira serioze dhe/ose shkretëtirëzim, veçanërisht në Afrikë”; ligji nr. 8672, datë 26.10.2000, bëri ratifikimin e Konventës së Aarhusit “Për të drejtën e publikut për të pasur informacion, për të marrë pjesë në vendimmarrje dhe për t’iu drejtuar gjykatës për çështjet e mjedisit”; ligji nr. 9021, datë 6.3.2003, realizoi aderimin në Konventën “Për tregtinë ndërkombëtare të llojeve të rrezikuara të florës dhe faunës së egër”; ligji nr. 10277, datë 13.5.2010, realizoi aderimin në Konventën e Roterdamit “Mbi procedurën e njoftimit të pëlqimit paraprak për disa kimikate dhe produkte të rrezikshme për mbrojtjen e bimëve në tregtinë ndërkombëtare”, etj.

11.4.1. Konventat ndërkombëtare

Instrumentet ndërkombëtare mjedisore gjithashtu theksojnë rëndësinë e ofrimit të informacionit mjedisor për publikun.

Shembujt përfshijnë:

- Parimi 10 i Deklaratës së Rios thotë: “Në nivelin kombëtar, çdo individ do të ketë aksesin e duhur në informacionin në lidhje me mjedisin që mbahet nga autoritetet publike, përfshirë informacionin mbi materialet e rrezikshme dhe aktivitetet në komunitetet e tyre Shtetet do të lehtësojnë dhe inkurajojnë publikun ndërgjegjësimi dhe pjesëmarrja duke e bërë informacionin gjerësisht të disponueshëm.”
- Parimi 17 i Deklaratës së Rios thotë: “vlerësimi i ndikimit në mjedis, si një instrument kombëtar, do të ndërmerret për aktivitetet e propozuara që ka të ngjarë të kenë një ndikim të dukshëm të kundërt në mjedis dhe i nënshtrohen një vendimi të një autoriteti kombëtar kompetent.”

Konventa e Aarhus-it për Qasjen në Informacion, Pjesëmarrjen e Publikut në Vendimmarrje dhe Qasjen në Drejtësi për Çështjet Mjedisore, e cila ka shumë palë midis vendeve në Evropë dhe Azinë Qendrore, përfshin detyrime të hollësishme për sigurimin e aksesit në informacionin mjedisor.

Shumë traktate të tjera shumëpalëshe mjedisore gjithashtu parashikojnë që informacioni mjedisor brenda fushës së tyre të sigurohet dhe të jetë i qasëm për publikun. Sipas [UNEP-it Parimi 10 i Deklaratës së Rio-së](#) përcakton tre të drejta themelore si shtylla kyçe të qeverisjes së qëndrueshme mjedisore:

- qasjen në informacion,
- qasjen në pjesëmarrjen publike dhe

- qasjen në drejtësi.

Për efekt të këtij studimi në do të marrim në shqyrtim vetëm pesë konventa ndërkombëtare, kryesisht të lidhura ngushtë me të drejtën e publikut për një mjedis të shëndetshëm dhe ngushtësisht të lidhur me realitetin shqiptar.

3.4.1.1 Konventa e Aarhus-it

Konventa e Aarhus-it ka qenë në ballë në promovimin e të drejtave të Parimit 10 të Rio-s. Konventa mbetet inovative në lidhjen e saj mes të të drejtave mjedisore dhe të njeriut, detyrimi i saj për gjeneratat e ardhshme, dhe fokusi i saj në qeverisje dhe procese. U miratua më 25 qershor 1998 në Aarhus, Danimarkë dhe hyri në fuqi më 30 tetor 2001. Shqipëria e ka ratifikuar në 2000.⁷

Konteksti dhe objektivi i Konventës së Aarhus-it janë paraqitur në preambulë dhe nenet 1-3. Në veçanti, preambula thekson lidhjen midis të drejtave mjedisore dhe të njeriut dhe rëndësinë e këtyre të drejtave për një zhvillim të qëndrueshëm dhe të shëndoshë mjedisor.

Neni 1 përcakton objektivin e Konventës; përkatësisht, “të kontribuojnë në sigurimin e të drejtës së çdo personi të brezave të tanishëm dhe të ardhshëm për të jetuar në një mjedis të përshtatshëm për shëndetin dhe mirëqenien e tij”, duke siguruar që Palët të garantojnë të drejtat e hyrjes. Nenet 2 dhe 3 përcaktojnë disa nga termat kryesorë, siç janë “informacioni mjedisor”, “publiku” dhe “publiku i interesuar”, dhe përcaktojnë dispozitat e përgjithshme se si funksionon Konventa.

Aksesi në informacion

Aksesi në informacion qëndron si shtylla e parë. Është me vend që ajo të jetë e para në Konventë, pasi pjesëmarrja efektive e publikut në vendimmarrje varet nga informacioni gjithëpërfshirës, i saktë, i azhurnuar. Sidoqoftë, është po aq e rëndësishme në të drejtën e vet, në kuptimin që publiku mund të kërkojë qasje në informacion për ndonjë qëllim tjetër, jo vetëm për të marrë pjesë. Shtylla e aksesit në informacion është e ndarë në qasje pasive dhe aktive. E para ka të bëjë me të drejtën e publikut për të kërkuar informacion nga autoritetet publike dhe detyrimin e autoriteteve publike për të siguruar informacion në përgjigje të një kërkesë. Ky lloj i qasjes në informacion konsiderohet “pasiv”, dhe mbulohet nga neni 4.

Pjesa e dytë e shtyllës së informacionit ka të bëjë me të drejtën e publikut për të marrë informacion, dhe detyrimin e autoriteteve për të mbledhur dhe shpërndajnë informacione me interes publik pa pasur nevojë për një kërkesë specifike. Kjo është një qasje “aktive” në informacion, dhe mbulohet nga neni 5.9. Konventa inkurajoi palët që në mënyrë progresive të krijojnë inventarë ose regjistra të ndotjes në nenet 5 (9) dhe 10 (2) (i). Kjo është lehtësuar nga miratimi i një Protokolli në 2003.

Pjesëmarrja Publike

Shtylla e dytë e Konventës së Aarhusit është shtylla e pjesëmarrjes publike. Ajo mbështetet në dy shtyllat e tjera për efektivitetin e saj - shtylla e informacionit për të siguruar që publiku të ketë qasje në të gjitha informacionet përkatëse për të marrë pjesë në kohë dhe kuptimplotë, dhe qasja në shtyllën e drejtësisë për të siguruar që nëse të drejtat e publikut për të marrë pjesë mohohen, ata duhet të kenë qasje në procedurën e rishikimit. Konventa përcakton kërkesat minimale për pjesëmarrjen e publikut në kategori të ndryshme të vendimmarrjes në

lidhje me çështjet mjedisore: në lidhje me projekte ose aktivitete specifike (neni 6 dhe shtojca I); programet, planet dhe politikat (neni 7); dhe rregulloret ekzekutive dhe rregullat e zbatueshme ligjërisht përgjithësisht të zbatueshme (neni 8).

Kategoria e parë ka të bëjë me pjesëmarrjen nga anëtarët e publikut që mund të preken nga, ose interesohen ndryshe, nga vendimmarrja për një aktivitet specifik dhe mbulohet nga neni 6. Neni 6 detajon kërkesat për pjesëmarrjen e publikut në vendimet për të lejuar ndonjë të aktivitetëve të renditura në Shtojcën I të Konventës. Përveç aktivitetëve specifike të renditura në Shtojcë, ai gjithashtu përfshin çdo aktivitet që i nënshtrohet vlerësimit të ndikimit në mjedis me pjesëmarrjen e publikut sipas ligjit kombëtar.

Neni 6 gjithashtu kërkon që detyrimet e tij të pjesëmarrjes publike të zbatohen, kur është e përshtatshme, kur kushtet e funksionimit për një aktivitet të Aneksit i rishikohen ose azhurnohen ose kur një ndryshim ose zgjerim i një aktiviteti të Aneksit i plotëson pragjet e asaj aneksi. Përfundimisht, neni 6 parashikon që Palët mund të vendosin vetë të zbatojnë dispozitat e tij për vendimet për aktivitete të tjera që nuk renditen në aneksin 1, të cilat mund të kenë një efekt të rëndësishëm në mjedis. Neni 6 imponon detyrime të qarta hap pas hapi për Palët se si të kryejnë një procedurë efektive të pjesëmarrjes publike (shih më poshtë modelin e pjesëmarrjes publike).

Pjesëmarrja e publikut ndahet në tre pjesë:

- a) vendimmarrja për një aktivitet specifik (neni 6);
- b) zhvillimin e planeve, programeve dhe politikave (neni 7);
- c) dhe përgatitjen e ligjeve, rregullave, dhe normat ligjërisht të detyrueshme (neni 8).

Kërkesat minimale për pjesëmarrje sipas Konventës janë përmbledhur në “shtatë” hapa të njohur gjerësisht si një pikë referimi ndërkombëtare.

Modeli me shtatë hapa liston:

1. Njoftim
2. Pjesëmarrja e hershme
3. Qasja në informacionin e nevojshëm
4. Mundësi për të komentuar
5. Llogarinë e duhur të pjesëmarrjes
6. Njoftimi i shpejtë për vendimin e marrë
7. Përsërit sa herë të jetë e nevojshme

Takimi i Palëve miratoi një sërë udhëzimesh (Udhëzimet Lucca) dhe një ndryshim (OMGJ ose Almaty) ende jo në fuqi për t'u marrë me zbatimin e Konventës për OMGJ-të. Rekomandimet e Mastrihtit janë përgatitur nga Task Forca për Pjesëmarrjen e Publikut në Vendimmarrje për të siguruar udhëzime praktike për zbatimin e shtyllës së pjesëmarrjes. Rekomandimet e Mastrihtit mbi Nxitjen e Pjesëmarrjes Efektive Publike në Vendimmarrjen në Çështjet Mjedisore (Rekomandimet e Mastrihtit) bazohen në praktikën e mirë ekzistuese dhe synojnë si një mjet praktik për të ndihmuar zyrtarët publikë në baza ditore kur hartojnë dhe kryejnë procedurat e pjesëmarrjes publike për vendimmarrjen në lidhje me çështjet mjedisore në lidhje me projektet, politikat, planet, programet dhe legjislacionin në lidhje me një gamë të gjerë aktivitetesh që mund të kenë ndikim në mjedis, shëndetin e njeriut dhe mirëqenien. Rekomandimet mund të jenë me vlerë për anëtarët e publikut, përfshirë OJQ-të dhe sektorin privat, të përfshirë në vendimmarrje për çështje mjedisore.

Aksesit në drejtësi

Shtylla e tretë e Konventës së Aarhusit është aksesit në drejtësi, i paraqitur në Nenin 9. Aksesit në drejtësi ndihmon në zbatimin e shtyllës së informacionit (veçanërisht Nenin 4 në lidhje me kërkesat e informacionit) dhe shtyllën e pjesëmarrjes së publikut (veçanërisht Nenin 6 mbi pjesëmarrjen e publikut në vendime mbi aktivitetet specifike) në sistemet e brendshme ligjore, si dhe çdo dispozitë tjetër e Konventës që Palët specifikojnë në ligjin e tyre të brendshëm për t'u zbatuar në këtë mënyrë. Qasja në shtyllën e drejtësisë gjithashtu siguron një mekanizëm për publikun për të zbatuar drejtpërdrejt ligjin mjedisor (neni 12).

Konventa siguron të drejtën për të kundërshtuar:

- refuzimin ose përgjigjet joadekuate për kërkesat informacion
- ligjshmërinë e një aktiviteti specifik
- veprime ose mosveprime që kundërshtojnë ligjet vendase mjedisore

Procedurat duhet të jenë të drejta, të barabarta, në kohë dhe të përballueshme. Aksesit në procedurat e drejtësisë duhet të jetë i drejtë, i drejtë dhe me kohë. Mjetet juridike të ofruara duhet të jenë adekuate dhe efektive dhe duhet të ketë qasje në lehtësim të detyrueshëm kur është e përshtatshme. Së fundmi, dhe më e rëndësishmja, procedurat administrative dhe gjyqësore nuk duhet të jenë aq të shtrenjta sa t'i pengojnë njerëzit të kërkojnë qasje në drejtësi.

Sinjalizuesit/mbrojtësit mjedisorë

Neni 3 (8) përcakton që Palët do të sigurojnë që personat që ushtrojnë të drejtat e tyre sipas Konventës “nuk do të penalizohen, persekutohen ose ngacmohen në asnjë mënyrë për përfshirjen e tyre”. 3 (9) Palët kanë njohur rëndësinë e krijimit të një ambienti të sigurt dhe të mundshëm për mbrojtësit e mjedisit, duke përfshirë mbrojtjen thelbësore të sinjalizueseve. Kjo u riafirmua nga Deklaratat e Mastrihtit dhe Budvës.

Kuadri Institucional

Konventa e Aarhusit, në nenet 10 dhe 12, dhe përmes punës së vazhdueshme të Takimit të Palëve (MoP), ka krijuar një numër institucionesh dhe mekanizmash për t'i lejuar Palët të bëjnë bisedime dhe të punojnë së bashku për zbatimin.

Takimi i Palëve (TP) është institucioni kryesor i Konventës që mbledhet çdo tre vjet me pjesëmarrjen e gjithë palëve të konventës. Konventa e Aarhus ka 47 Palë nga të cilët edhe Bashkimi Evropian i cili e ratifikoi konventën në 17.2.2005. Në takimet e tij, nënshkruesit e tjerë dhe shtetet e tjera, si dhe organizatat ndërqeveritare dhe jo-qeveritare marrin pjesë si vëzhgues. Mandati i Takimit të Palëve është të mbajë nën shqyrtim të vazhdueshëm zbatimin e Konventës dhe të marrë masat e nevojshme të nevojshme për të arritur qëllimet e Konventës.

Sekretariati: Siç përcaktohet në Nenin 12, funksionet e Sekretariatit kryhen nga Sekretari Ekzekutiv i UNECE. Këto përfshijnë thirrjen dhe përgatitjen e TP-ve; transmetimin të Palët e raporteve dhe informacioneve të tjera të marra në përputhje me dispozitat e Konventës; dhe funksione të tjera të tilla siç përcaktohen nga Palët.

Grupi Punuës i Palëve: Krijuar nga Takimi i Palëve në seancën e tij të parë, ndër të tjera, Grupi i Punës mbikëqyr zbatimin e programit të punës dhe përgatit TP; mbikëqyr dhe drejton veprimtaritë e organeve ndihmëse të krijuara nga TP-ve; mban nën shqyrtim nevojën për të ndryshuar Konventën; dhe i bën propozime dhe rekomandime TP-ve që i konsideron të nevojshme për të arritur qëllimet e Konventës.

Mekanizmi i pajtueshmërisë (ACCC): Konventa ka një mekanizëm inovativ të rishikimit të pajtueshmërisë i cili lejon anëtarët e publikut, si dhe palët, të sjellin çështje në lidhje me pajtueshmërinë e një pale përpara një komiteti të veçantë të pajtueshmërisë të përbërë nga ekspertë të pavarur. Komiteti i Pajtueshmërisë, i themeluar në 2002, punon në një mënyrë jo-konfrontuese, jogjyqësore dhe konsultative, dhe siguron një ndërlidhje thelbësore midis publikut dhe Palëve. Që nga themelimi i tij, Komiteti i Përputhshmërisë ka arritur një numër gjetjesh domethënëse dhe ka qenë i dobishëm për të ndihmuar që Palët të përmbushin detyrimet e tyre dhe, kur është e nevojshme, të ndryshojnë sistemet e tyre ligjore dhe administrative.

Mekanizmi i raportimit: Konventa ka një mekanizëm unik të raportimit që parashikon një rol të fortë për publikun në përgatitjen e raporteve kombëtare mbi zbatimin e Konventës. Palët do të përgatisin raporte të tilla rregullisht për secilën sesion të Takimit të Palëve

Task Forcat: Konventa ka tre task forca të dedikuara - për aksesin në informacion, për pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe për qasjen në drejtësi - të cilat punojnë posaçërisht për të përmirësuar zbatimin e secilës nga shtyllat e Konventës. Ekspertët nga qeveritë, OJQ-të, organizatat e tjera ndërkombëtare, sektori privat dhe academia të gjithë luajnë një rol aktiv në punën e task forcave. Puna e tyre drejtohet nga programet e punës të miratuara nga Ministria e Mbrojtjes në secilën prej seancave të saj.

Qendrat Aarhus: Qendrat Aarhus, të mbështetura nga Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), kanë qenë shumë aktive në promovimin e Konventës së Aarhusit në nivelet kombëtare dhe lokale në shumë vende, duke siguruar informacion dhe mbështetje për njerëzit për t'i ndihmuar ata kuptojnë dhe ushtrojnë të drejtat e tyre të aksesit (neni 14).

Protokolli PRTR: Protokolli i Konventës mbi Regjistrat e Lirimit dhe Transferimit të Ndotësve

(PRTR) u miratua në Konferencën e Pestë Ministrore të Mjedisit për Evropën në Kiev, Ukrainë, në maj 2003 dhe hyri në fuqi në tetor 2009. Objektivi i tij është të rrisë aksesin e publikut në informacion përmes institucionit të regjistrave koherentë, të shpërndarjes dhe transferimit të ndotësve në të gjithë vendin (PRTR). PRTR janë inventarë të ndotjes nga vendet industriale dhe burime të tjera.

Protokolli është instrumenti i parë ndërkombëtarisht i detyrueshëm ligjërisht për këtë temë, që angazhon Palët e tij të krijojnë PRTR që janë të arritshme për publikun dhe të mirëmbahen përmes raportimit të detyrueshëm të një game të gjerë ndotjesh nga aktivitete të caktuara me rëndësi mjedisore. Megjithatë është një Protokoll i Konventës së Aarhusit dhe vazhdon më tej qëllimin e Konventës për të promovuar aksesin e publikut në informacionin mjedisor, Protokolli është një traktat i pavarur. Ai ka organin e tij drejtues dhe është i hapur për të gjithë Shtetet Anëtare të Kombeve të Bashkuara, përfshirë ato që nuk janë anëtare të UNECE ose Palëve të Konventës së Aarhusit.

3.4.1.2 Konventa e Espoo-s

Konventa për vlerësimin e ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkufitar (Espoo, 1991) - Konventa 'Espoo (VNM) përcakton detyrimet e Palëve për të vlerësuar ndikimin mjedisor të aktiviteteve të caktuara në një fazë të hershme të planifikimit.¹⁷ Ajo përcakton gjithashtu detyrimin e përgjithshëm të shteteve për të njoftuar dhe konsultuar njëri-tjetrin për të gjitha projektet kryesore në shqyrtim që ka të ngjarë të kenë një ndikim të dukshëm të pafavorshëm

mjedisor përtej kufijve.¹⁸20 nene dhe 7 Shtojca Pjesëmarrja Publike Neni 3 (8) I konventës shprehet se palët e interesuara do të sigurojnë që publiku i Palës së prekur në zonat që mund të preken të informohet dhe t'u sigurohet mundësia për të bërë komente ose kundërshtime mbi aktivitetin e propozuar dhe për transmetimin e këtyre komenteve ose kundërshtimeve ndaj autoritetit kompetent të Palës së origjinës, ose drejtpërdrejt te ky autoritet ose, kur është e përshtatshme, përmes Palës së origjinës.

Organizatat publike dhe joqeveritare (OJQ-të) kanë një rol jetësor për të luajtur në zhvillimin, zbatimin dhe mbështetjen e Konventës për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis në një Kontekst Ndërkufitar (Konventa e VNM) dhe Protokollit të saj mbi Vlerësimin Strategjik të Mjedisit (Protokolli i VSM-së).

Publiku dhe OJQ-të mund të përfshihen përmes:

- Pjesëmarrja në vlerësimin mjedisor të projekteve që kanë ndikime ndërkufitare, sipas Konventës së VNM
- Pjesëmarrja në vlerësimin mjedisor të planeve dhe programeve (dhe ndoshta politikave dhe legjislacionit), sipas Protokollit të VSM-së
- Inkurajimi i qeverisë së tyre për të ratifikuar dhe zbatuar plotësisht Konventën dhe Protokollin

Kuadri institucional

Takimi i Palëve. Neni 11 i Konventës specifikon:

1. Palët do të takohen, aq sa është e mundur, në lidhje me sesionet vjetore të Këshilltarëve të Lartë të Qeverive të ECE për Problemet e Mjedisit dhe Ujit. Takimi i parë i palëve do të thirret jo më vonë se një vit nga data e hyrjes në fuqi të kësaj Konvente. Pas kësaj, takimet e Palëve do të mbahen në raste të tjera që mund të konsiderohen të nevojshme nga një takim i Palëve, ose me kërkesë me shkrim të ndonjë Pale, me kusht që, brenda gjashtë muajve nga kërkesa që t'u komunikohet atyre nga sekretariati, ajo mbështetet nga të paktën një e treta e Palëve.

2. Palët do të mbajnë nën shqyrtim të vazhdueshëm zbatimin e kësaj Konvente dhe, duke pasur parasysh këtë qëllim, do të:

- a) Rishikojnë politikat dhe qasjet metodologjike të vlerësimit të ndikimit në mjedis nga Palët me synimin për të përmirësuar më tej procedurat e vlerësimit të ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkuftar.
- b) Shkëmbimi i informacionit në lidhje me përvojën e fituar në lidhjen dhe zbatimin e marrëveshjeve bilaterale dhe multilaterale ose rregullime të tjera në lidhje me përdorimin e vlerësimit të ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkuftar në të cilin një ose më shumë palë janë palë.
- c) Të kërkojë, kur është e përshtatshme, shërbimet e organeve kompetente ndërkombëtare dhe komiteteve shkencore në aspektet metodologjike dhe teknike që kanë të bëjnë me arritjen e qëllimeve të kësaj Konvente.
- d) Në takimin e tyre të parë, merrni parasysh dhe miratoni me konsensus rregullat e procedurës për takimet e tyre.
- e) Merr në konsideratë dhe, kur është e nevojshme, miraton propozime për ndryshime në këtë Konventë.
- f) Merrni parasysh dhe ndërmerrni çdo veprim shtesë që mund të kërkojë për arritjen e qëllimeve të kësaj Konvente.

Komiteti i Zbatimit: u krijua nga Takimi i Palëve në Shkurt 2001. Qëllimi i Komitetit është të rishikojë pajtueshmërinë e Palëve me detyrimet e tyre sipas Konventës, me qëllim që t'i ndihmojë plotësisht për të përmbushur zotimet e tyre. Komiteti u krijua nga Takimi i Palëve në Shkurt 2001 (vendimi II / 4 i Takimit të dytë të Palëve, i rishikuar si vendimi III / 2, i cili siguron strukturën dhe funksionet e Komitetit të Zbatimit dhe procedurat për rishikimin e pajtueshmërisë). Komiteti përbëhet nga tetë anëtarë, të emëruar nga Palët që, nga ana tjetër, zgjidhen nga Takimi i Palëve. Alternuesit zgjidhen për çështjet e Protokollit.

Komisioni hetimor: Neni 3 dhe Shtojca IV e Konventës Espoo-së sigurojnë një procedurë hetimi. Gjithashtu e rëndësishme është paragrafi 15 i shtojcës së vendimit III / 2 ("Kur një çështje është duke u shqyrtuar nën një procedurë hetimi sipas Nenit 3, paragrafi 7, i Konventës, ajo çështje nuk mund të jetë subjekt i një paraqitje sipas këtij vendimi. ").

Zbatimi dhe përputhshmëria: Komiteti hap një çështje në 2 raste:

- Nëse një shtet hap një çështje për mos-përputhshmëri të palës tjetër
- Merr një nismë vetë kur njoftohet për raste mos-pajtueshmërie

Rasti i dytë aplikohet për OJQ/publikun dhe mund të dërgohet një ankimim (që në fakt quhet informim) sipas një modeli të gatshëm që gjindet në faqen e Konventës.

3.4.1.3 Konventa e Helsinkit

Konventa e Helsinkit është nënshkruar në Helsinki në 1992 dhe ka hyrë në fuqi në 1996. Në vitin 2003 janë bërë amendamente që kanë mundësuar aksesimin e gjithë anëtarëve të Shteteve të Kombeve të Bashkuara dhe nga 2006 është hapur për aksesim nga gjitha shtetet e UN. Konventa numëron 41 Palë ose vende anëtare. "Ujërat ndërkuftarë" (neni 1 (1)) - Ujërat sipërfaqësorë ose nëntokësorë që shënojnë, kalojnë ose ndodhen në kufij midis dy ose më shumë shtetesh (neni 1 (1)). Zhvillimi i politikave, programeve dhe strategjive të harmonizuara që mbulojnë zonat përkatëse të pellguit ujëmbledhës (neni 2 (6))

Komiteti i Zbatueshmërisë: Themeluar në 2012 për parandalimin e mosmarrëveshjeve dhe ndihmë praktike të orientuar nga çështjet. 9 anëtarë në aftësi personale, avokatë dhe profesionistë të shquar të ujit, të zgjedhur nga Takimi i Palëve midis kandidatëve.

Takimi i Palëve mbledhet dy herë në vit në mënyrë të hapur, publike dhe transparente. Procedurat (procedura këshilluese, iniciativa e Komitetit dhe të tjera). Masat (plani kombëtar i zbatimit, marrëveshja ndërkufitare e ujit, ndërtimi i kapaciteteve, lehtësimi i ndihmës teknike), mund të rekomandojnë masa më të forta për Takimin e Palëve.

3.4.1.4 Konventa e Bazelit

Menaxhimi i mbetjeve të rrezikshme ka qenë në programin ndërkombëtar të mjedisit nga fillimi i viteve 1980, kur u përfshi si një nga tre zonat me përparësi në Programin e parë të Programit të Kombeve të Bashkuara për Mjedisin (UNEP) Montevideo për Ligjin Mjedisor në 1981. Konventa e Bazelit për Kontrollin e Lëvizjeve Ndërkufitare të Mbetjeve të Rrezikshme dhe Asgjësimin e tyre (më tej referuar si “Konventa e Bazelit”) u miratua në 1989 pasi u negociua në fund të viteve 1980. Konventa hyri në fuqi në 1992. Objektivi kryesor i Konventës së Bazelit është të mbrojë shëndetin e njeriut dhe mjedisin nga efektet e pafavorshme të mbetjeve të rrezikshme.

Mbetjet e rrezikshme nuk mund të eksportohen në Antarktidë, në një shtet jo-palë në Konventën e Bazelit, ose në një palë që ka ndaluar importin e mbetjeve të rrezikshme. Sidoqoftë, palët mund të hyjnë në marrëveshje dypalëshe ose shumëpalëshe për administrimin e mbetjeve të rrezikshme me palë të tjera ose me jo-palë, me kusht që marrëveshje të tilla të jenë “jo më pak të shëndetshme për mjedisin” sesa Konventa e Bazelit. Kur lëvizja ndërkufitare, në parim, nuk është e ndaluar, ajo mund të ndodhë vetëm nëse përfaqëson një zgjidhje të shëndoshë për mjedisin, nëse respektohen parimet e menaxhimit të shëndoshë mjedisor dhe mosdiskriminimi dhe nëse kryhet në përputhje me sistemin rregullator të Konventës .

Mekanizmi i Zbatimit: Komiteti i Zbatueshmërisë dhe Përputhshmërisë është krijuar në 2002 dhe ka për qëllim të ndihmojë Palët të respektojnë detyrimet e tyre sipas Konventës, dhe të lehtësojë, promovojë, monitorojë dhe sigurojë zbatimin dhe përputhshmërinë me detyrimet sipas Konventës. Ky Komitet ka një mandat të dyfishtë dhe është përgjegjës për rishikim të çështjeve të përgjithshme të zbatimit P.sh. Raportimi, kuadri ligjor si edhe për aplikime specifike të palëve që hasin vështirësi në zbatim dhe përputhshmëri. Komiteti ka 15 anëtarë të emëruar nga palët me përfaqësim të pashuar sipas 5 rajoneve Gjeografike të UN.

Pjesëmarrja e Publikut: Pjesëmarrja e OJQ ose rrjeteve të tjera pranë Konventës është vetëm në formën e vëzhguesit. Nevojitet dorëzimi i aplikimit si vëzhgues dhe informacion për profilin dhe ekspertizën në objektin e Konventës.

Shqipëria iu bashkua Konventës në 1999 përmes Ligjit nr. 8216, datë 13.5.1997 për aderimin e Republikës së Shqipërisë në Konventën e Bazelit. Importi i çdo lloj mbetje vazhdon të jetë i ndaluar sipas Ligjit për Menaxhimin e Integruar të Mbetjeve Nr. 10463/2011. Një ndryshim i Ligjit për Menaxhimin e Integruar të Mbetjeve Nr. 10463/2011, i cili do të lejonte importin e mbeturinave për qëllime riciklimi ka pritur për shqyrtim të duhur nga parlamenti.

3.4.1.5 Konventa e Bernës

Konventa e Bernës është i vetmi Traktat për ruajtjen e natyrës në Evropë. Ajo është themeluar nga Këshilli i Evropës në 1979 dhe është nënshkruar nga Bashkimi Evropian dhe 50 vende që janë të angazhuara për të mbrojtur jetën e egër, si speciet ashtu edhe habitatet e tyre. Institucionet e Konventës së Bernës kryesore të Konventës së Bernës janë:

Komiteti i Përherëshëm: Ai përfshin të gjitha Palët Kontraktuese, si dhe shtetet dhe organizatat vëzhguese, qeveritare dhe jo-qeveritare, në nivelin kombëtar dhe ndërkombëtar. Takohet çdo vit në mjediset e Këshillit të Evropës në Strasburg. Komiteti i Përherëshëm miraton rekomandime në lidhje me masat që duhet të merren për të arritur objektivat e Konventës dhe për të përmirësuar efektivitetin e saj. Ajo gjithashtu monitoron zbatimin e Konventës dhe ofron udhëzime për zhvillimin e mëtejshëm të saj.

Byroja: Byroja e Komitetit të Përherëshëm merr vendime administrative dhe 80 Njohja dhe përdorimi i së drejtës Mjedisore nga aktorët lokal në Shqipëri organizative ndërmjet mbledhjeve të Komitetit të Përherëshëm. Ai përfshin Kryesuesin e Komitetit të Përherëshëm, Zëvendëskryetarin, Kryesuesin e mëparshëm dhe dy anëtarë shtesë të Byrosë, dhe ndihmohet nga Sekretariati. Raportet e takimeve të Byrosë u vihen në dispozicion Palëve dhe vëzhguesve.

Sekretariati i Konventës së Bernës sigurohet nga Këshilli i Evropës dhe siguron shërbime administrative dhe të tjera që mund të kërkojnë nga Komiteti i Përherëshëm. Sekretariati është gjithashtu përgjegjës për thirrjen e takimeve dhe përgatitjen dhe qarkullimin e të gjitha dokumenteve dhe raporteve që duhet të shqyrtohen nga Komiteti i Përherëshëm dhe Byroja e tij, si dhe nga Grupet e Ekspertëve dhe grupet e punës ad hoc të krijuara sipas Konventës.

Zbatueshmëria dhe rastet a ankimimeve: Sistemi i shkresave të çështjeve, që daton që nga viti 1984, është një mjet unik monitorimi i bazuar në ankesa për shkelje të mundshme të Konventës që mund të paraqiten nga OJQ-të apo edhe qytetarë privatë. Ankesat e marra në këtë mënyrë përpunohen nga Sekretariati, Byroja dhe, kur është veçanërisht e rëndësishme, gjithashtu nga Komiteti i Përherëshëm, në përputhje me meritat e tyre dhe në bazë të informacionit të paraqitur. Kur Komiteti i Përherëshëm ose Byroja e tij vlerëson se nevojiten informacione të mëtejshme, ata mund të rregullojnë vizitat në vend nga ekspertë të pavarur, të cilët raportojnë tek Komiteti i Përherëshëm. Komiteti i Përherëshëm mund të rishikojë zbatimin e Konventës në një palë kontraktuese duke analizuar raportet ligjore dhe të politikave të përgatitura nga ekspertë të pavarur.

Mekanzimat e zbatueshmërisë së Konventave: Efektiviteti i zbatueshmërisë së konventave (MEA-ve) mund të kuptohet dhe matet në mënyra të ndryshme. Në përgjithësi, mund të bëhet dallimi midis efektivitetit juridik, politik dhe zgjidhjes së problemeve të mjedisit. Efektiviteti ligjor natyrisht i referohet pajtueshmërisë ligjore me detyrimet e prezantuara nga një MEA, dhe shoqërohet me efektivitetin e sjelljes në përmbushjen e këtyre detyrimeve. Efektiviteti politik i MEA-ve matet nga pranimi dhe pjesëmarrja e shtetit në angazhimet ligjore. Megjithatë, efektiviteti politik ka të bëjë kryesisht me gjerësinë e bashkëpunimit të mjedisit ndërkombëtar midis shteteve, por jo thellësinë e atij bashkëpunimi. Koncepti i efektivitetit mjedisor kërkon, pjesërisht, t'i përgjigjet kësaj të fundit duke u përqendruar në fuqinë e angazhimeve shtetërore dhe aftësinë e tyre për të zbutur problemin mjedisor në fjalë.

Ky aspekt shoqërohet më pas me nivelet e pjesëmarrjes së shtetit në pajtueshmërinë me MEA-të përkatëse. Duhet të theksohet se ka edhe qasje më të reja për të kuptuar efektivitetin e ligjit mjedisor ndërkombëtar, dhe MEA-ve më konkretisht. Qasje të tilla fokusohen, ndër të tjera, në natyrën dhe problemet që trajtojnë angazhimet juridike ndërkombëtare, mbi rolin e faktorëve ekzogjene (siç është politika e fuqisë) në përcaktimin e efektivitetit të tyre, ose në ndikimet e infrastrukturës së mjedisit rregullator brenda këtij konteksti.

Ndërsa në përgjithësi mund të përmblihet se sa më shumë që shtetet përpiqen me mirëbesim të respektojnë angazhimet e tyre ndërkombëtare, gjithnjë ka arsye që shtetet të mos respektojnë detyrimet e veçanta. Si përgjigje, ekzistojnë dy qasje themelore ligjore për të përmirësuar pajtueshmërinë me të drejtën ndërkombëtare (mjedisore): ato që janë lehtësuese/menaxheriale dhe ato që kanë më shumë natyrë ndëshkimore/zbatuese. E para e konsideron mos pajtueshmërinë si rezultat kryesisht nga kufizimet e kapaciteteve nga ana e shteteve, ndërsa kjo e fundit i sheh problemet e pajtueshmërisë si rezultat i një analize kosto-përfitim ku kostot e pajtueshmërisë kanë tejkaluar përfitimet e tyre. Rrjedhimisht, qasja fokusohet në inkurajimin dhe lehtësimin e bashkëpunimit duke hequr barrierat për bashkëpunim efektiv përmes asistencës dhe menaxhimit të planeve të pajtueshmërisë. Në të kundërt, qasja e zbatimit thekson detyrimet ligjore, detyruese, zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dhe (kërcënimin) e sanksioneve. Në praktikë, të dyja qasjet janë mbështetur nga shumë regjime mjedisore shumëpalëshe. Nëse qasja e (mos) pajtueshmërisë është më shumë në natyrë politike ose juridike, lehtësuese. Njohja dhe përdorimi i së drejtës Mjedisore nga aktorët lokal në Shqipëri ose kundërshtuese, varet nga Palët, nga kuadri ligjor dhe institucional për bashkëpunimin e shteteve, dhe nga mekanizmat specifikë të pajtueshmërisë që janë krijuar sipas një regjim traktati ose konvente.

11.5. E Drejta Mjedisore e BE-së

11.5.1. *Acquis Communautaire*, Kapitulli 27 “Mjedisi”, Direktivat e BE-së dhe Shqipëria

Në kuadër të së drejtës së BE, çështjet e mjedisit hyjnë në kompetencat e përbashkëta ndërmjet BE dhe shteteve anëtare, ku janë shtetet anëtare ato të cilat do t'i ushtrojnë kompetencat e tyre nëse ato nuk ushtrohen prej vetë BE.

Këtu hyjnë ndër të tjera: mjedisi, bujqësia dhe peshkimi, me përjashtim të ruajtjes së burimeve biologjike detare, energjisë, etj. Për herë të parë, mjedisi u përfshi ndër çështjet e kompetencës së BE në Aktin Unik Evropian. Traktati i Mastrihtit (1993) e zyrtarizoi mjedisin një fushë prioritare të BE-së, të ndërlidhur me zhvillimi politik dhe social.

“*Acquis Communautaire*” përfshin të gjitha traktatet, të gjithë legjislacionin e BE-së të vlefshme sot, të gjitha vendimet e Gjykatës së BE-së, të gjitha llojet e vendimeve që dalin nga dispozitat e Marrëveshjeve të Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë, Drejtësisë dhe Punëve të Brendshme të Traktateve, si dhe të ashtuquajturit ligj i butë. Të gjitha shtetet anëtare dhe qytetarët e tyre duhet t'i binden *Acquis* dhe të gjitha vendet kandidate duhet të pranojnë *Acquis* të plotë për t'u bërë anëtar i Bashkimit Evropian. Trupi i plotë i *Acquis*-it të BE-së përbëhet nga më shumë se 108,000 dokumente. *Acquis* i plotë është i vështirë për t'u definuar/ përkufizuar. Ajo mund të përshkruhet si korpusi i përgjithshëm i së drejtës së Bashkimit Evropian i zbatueshëm në BE. *Acquis* përfshin aktet e BE-së si Direktiva e BE-së, Vendimet dhe Rregulloret. Direktivat e BE-së janë një formë e legjislacionit që “drejtohet” për Shtetet Anëtare. Direktiva përcakton objektivin ose politikën që duhet të arrihet, por u lihet autoriteteve kombëtare zgjedhjen e formës dhe metodave të kontrollit. Direktivat shërbejnë për t'u afruar dhe jo për një përafrim të plotë të së drejtës së brendshme të shteteve anëtare.

Rregulloret - akte të zbatimit të përgjithshëm që janë plotësisht të detyrueshme dhe të zbatueshme drejtpërsëdrejti në shtetet anëtare - për të unifikuar ligjin e shteteve anëtare. Rregulloret nuk janë të inkuorporuar në ligjin kombëtar, por ato zbatohen drejtpërdrejtë si rregulla evropiane bazuar në botimin e saj në Gazetën Zyrtare të BE-së. Rregulloret zëvendësojnë normat ligjore kombëtare, shteteve u kërkohet të heqin normat ekzistuese të sistemit të saj ligjor që bien ndesh me rregulloret.

Objekivi kryesor i politikës së jashtme të Republikës së Shqipërisë është anëtarësimi në BE dhe në funksion të të gjithë procesit të integritit evropian, i njëjti raport duhet të ekzistojë edhe midis *Acquis Communautaire* dhe të drejtës së brendshme shqiptare. Aktualisht, Republika e Shqipërisë ka statusin e vendit kandidat për anëtarësim në BE, e në këtë stad të integritit, një dokument themelor është Marrëveshja e Stabilizim Asocimit (MSA), e nënshkruar në 12 qershor 2006 dhe që ka hyrë në fuqi në 1 prill 2009. Hartimi i një plani për përafrimin e “*acquis*” ka nisur në shtator 2007, me miratimin e Planit Kombëtar për Zbatimin e MSA-së (PKZMSA) Planit Kombëtar i Integritit Evropian (PKIE) është një dokument i qeverisë shqiptare, i cili përgatitet në kuadër të procesit të integritit të Shqipërisë në Bashkimin Evropian. Aii përfshin aktet ligjore të parashikuara për t'u miratuar nga institucionet shqiptare për një periudhë 3-vjeçare. Këto akte përafrojnë direktiva dhe rregullore të BE-së si dhe standardet më të mira evropiane dhe ndërkombëtare. Aktet ligjore të parashikuara për përafrim janë të ndara në 33 kapituj të “*acquis*”, ku secili kapitull trajton një fushë të caktuar të politikës së BE-së. Politikat e BE-së për mjedisin kanë si qëllim që të

promovojnë ndërmarrjen e veprimeve më të forta ndaj ndryshimeve klimatike, zhvillimit të qëndrueshëm, si dhe mbrojtjes së mjedisit për brezat e tanishëm dhe të ardhshëm. Këto politika bazohen mbi integrimin e mbrojtjes së mjedisit në politikat e tjera të BE-së, veprimet parandaluese, parimin ndotësi paguan, si dhe luftën kundër dëmtimit të mjedisit në burim dhe ndarjen e përgjegjësisë.

Legjislacioni mjedisor i BE-së përfshin dispozita që trajtojnë legjislacionin horizontal, cilësinë e ujit dhe atë të ajrit, menaxhimin e mbetjeve, mbrojtjen e natyrës, ndryshimet klimatike, kontrollin e ndotjes industriale dhe menaxhimin e riskut, organizmat e modifikuara gjenetikisht, kimikatet, zhurmat dhe pyjet dhe janë pjese e Kapitullit 27.

11.5.2. Legjislacioni Horizontal i BE-së

Legjislacioni horizontal është një kuadër ligjor që përfshin tre direktivat të BE, Direktiva e Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis (VNM), (2011/92 / BE), Direktiva e Vlerësimit Strategjik Mjedisor (VSM) (2001/42 / EC) dhe Direktiva e Informacionit Mjedisor (2003/4 / EC).

Direktiva 2001/42/KE të Parlamentit European dhe të Këshillit, datë 27 qershor 2001 “Për vlerësimin e pasojave në mjedis të planeve dhe programeve të caktuara”, Numri CELEX: 32001L0042, Fletorja Zyrtare e Bashkimit European, Seria L, Nr. 197, datë 21.7.2001, është përafruar plotësisht me Ligjin shqiptar “Ligj Nr. 91/2013 Për Vlerësimin Strategjik mjedisor ” Procesi i VSM, në vendim-marrje ndërmerret shumë më herët se sa VNM, dhe si e tillë është parë si mjeti kryesor për zhvillimin e qëndrueshëm.

3.5.2.1 Direktiva e Vlerësimit Strategjik Mjedisor 2001/42/EC “Për vlerësimin e pasojave në mjedis të planeve dhe programeve të caktuara”

Qëllimi i kësaj Direktive është që të siguroj që pasojat mjedisore të planeve dhe programeve të cilat pritet të kenë efekte domethënëse mbi mjedisin janë identifikuar dhe vlerësuar gjatë përgatitjes së tyre dhe para aprovimit. Publiku dhe autoritetet mjedisore mund të japin mendimin e tyre dhe të gjitha rezultatet të integrohet dhe të merren në konsideratë gjatë procedurës së planifikimit. Pas aprovimit të planit dhe programit publiku duhet të informohet me vendimin dhe mënyrën se si ai është sjellë. Në raste të ndikimeve ndërkufitare, shteti anëtar i prekur dhe publiku i tij informohen dhe kanë mundësinë e bërjes së komenteve të cilat gjithashtu integrohen në procesin e vendimarrjes.

VSM kontribuon në planifikimin më transparent duke involvuar publikun dhe integruar konsideratat mjedisore, që është një nga synimet e zhvillimit të qëndrueshëm. Direktiva ka 15 nene dhe 2 shtojca: Shtojca I- përmban informacionet e kërkuara sipas nenit 5 respektivisht në Raportin Mjedisor. Shtojca II- që përcakton kriteret për përcaktimin e domethënies së mundshme të efekteve të parashikuara në neni 3 pika 5. Kjo direktive zbatohet për një sërë planesh programeve publike si bujqësinë, pyjet, peshkimin, energjinë, industrinë, industrinë minerare, transportin, menaxhimin e mbetjeve, menaxhimin e ujërave, telekomunikacionin turizmin.

3.5.2.2 Direktivat e BE-s për VNM “Mbi vlerësimin e efekteve të projekteve të caktuar publike ose private në mjedis”

Komisioni Evropian, çështjen e adresimit të VNM e ka ngritur në Programin e dytë të Veprimit Mjedisor në vitin 1977. Edhe pse e iniciuar mjaft herët, pati kundërshtime të shumta. Komisioni kështu ndërmjet viteve 1977-1980 prodhoi rreth 20 drafte interne para se formalisht ta propozoj Direktivën me 1980. Direktiva 85/337/EEC16 mbi vlerësimin e efekteve të projekteve të caktuar publike ose private në mjedis është sjellë me 1985 dhe ndryshuar me 1997. Direktiva mishëron qasjen parandaluese të mbrojtjes së mjedisit duke kërkuar që para se organi qeveritar të jep pëlqimin në projekt, të bëhet një identifikim dhe vlerësim i efekteve potenciale të atij projekti në mjedis.

VNM do të identifikojë, përshkruajë dhe vlerësojë në mënyrën e duhur, në kuadrin e çdo rasti individual, dhe në përputhje me nenet 4 dhe 11, efektet e drejtpërdrejta dhe jo të drejtpërdrejta të një projekti mbi bazën e faktorëve të mëposhtëm:

- o Qeniet njerëzore, fauna dhe flora
- o Toka, uji, ajri, klima dhe terreni
- o Asetet materiale dhe trashëgimia kulturore
- o Ndërthurjen ndërmjet faktorëve që përmenden në pikën 1,2 dhe 3

Direktiva definon kategoritë e projekteve që janë subjekt i VNM-s, cilat procedura duhet ndjekur dhe përmbajtjen e vlerësimit. Kjo direktive u amendua nga Direktiva 97/11/EC Direktiva e re vendosi disa ndryshime procedurale si:

- zhvilluesi i projektit mund të kërkoj autoriteti kompetent këshilla formale lidhur me fushën e informacionit që duhet mbuluar me raportin mjedisor;
- autoriteti kompetent duhet bërë publik vendimin e tij nëse duhet ose jo VNM duke u bazuar në mendimin e përzgjedhjes;
- në raportin e VNM duhet përfshirë plani i alternativave kryesore të studiuara nga zhvilluesi dhe një indikacion për zgjedhjen e zhvilluesit.

Direktiva gjithashtu vendos kriteret e përzgjedhjes për marrjen e vendimit:

- karakteristikat e projektit (madhësia, shfrytëzimin i resurseve natyrore, ndotja dhe bezdisja);
- lokacioni i projektit (shfrytëzimi i tokës, kapacitetet rigjeneruese, dendësia e zonës etj.)
- karakteristikat e ndikimeve potenciale (zgjatja, frekuenca, reversibiliteti).

3.5.2.3 Direktiva Kuadër e Ujit 2000/60/KE - e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit

“Ngritja e një kuadri ligjor për veprimet e komunitetit në fushën politikës së ujërave”. Direktiva Kuadër e Ujërave (2000/60 / EC), bazuar në parimet e menaxhimit të integruar të basenit ujorë dhe pjesëmarrja e publikut në procesin e vendimmarrjes është marrëveshja kryesore ligjore që synon të mbrojë dhe përmirësojë cilësinë si dhe sasinë e të gjitha trupave ujorë në Basene. Kjo Direktivë është implementuar në legjislacionin brendshëm nëpërmjet Ligjit Nr11/2012.Për menaxhimin e integruar të burimeve ujore. Për shkak të rëndësisë së jashtëzakonshme, mbrojtjes së ujit i është kushtuar një pjesë e posaçme e Acquis Communautaire. Që në vitin 1979 u miratua Direktiva e Këshillit 80/68s/EEC, për mbrojtjen e ujërave sipërfaqësore nga ndotja prej substancave të rrezikshme, ndërsa në vitet 1992 dhe

1995 Këshilli shtroi nevojën e një programi veprimi për këtë qëllim. Më tej, në vitin 1996 Komisioni i paraqiti një propozim Parlamentit dhe Këshillit për mbrojtjen dhe administrimin e integruar të ujërave sipërfaqësore. Një ndër aktet ligjorë më të rëndësishëm të BE për mbrojtjen dhe administrimin e ujërave është

Direktiva 2000/60/EC e Parlamentit Evropian dhe Këshillit, për “Krijimin e një Kuadri Veprimi të Komunitetit në Fushën e Politikës së Ujit”, e quajtur ndryshe si Direktiva Kuadër për Ujin. Kjo direktivë ka marrë këtë emërtim për shkak se krijoi një kuadër të përgjithshëm për mbrojtjen e ujit, duke mos u kufizuar vetëm në parashikimin e masave për parandalimin e ndotjes së burimeve të ujërave apo rrjedhave të tyre, por shkoi më tej, duke hedhur bazat për një administrim të integruar të krejt baseneve ujëmbledhës, me qëllim arritjen e objektivave ekologjikë. Mbrojtja e baseneve ujëmbledhës në BE ka një rëndësi të veçantë, pasi në shtetet anëtare basenet ujëmbledhës të lumenjve, përfshirë edhe deltat e tyre pranë brigjeve të deteve, ndodhen në 110 zona të tilla, 40 prej të cilave janë të një karakteri ndërkombëtar, duke

mbuluar kështu rreth 60% të territorit të BE. Këtu futen rajonet e Danubit, Baltikut, Mesdheut, Detit të Zi, etj. Direktiva Kuadër i referohet nenit 174 të Traktatit, mbi politikat e Komunitetit për mjedisin, që kanë për qëllim arritjen e objektivave për ruajtjen, mbrojtjen dhe përmirësimin e cilësisë së mjedisit, si edhe përdorimin me efikasitet dhe në mënyrë racionale të burimeve natyrore, bazuar në parimet e parandalimit dhe të marrjes së masave paraprake, të ndreqjes së dëmit në vend parimin ndotësi paguan Për vendet në Bashkimin Evropian (BE), kjo direktivë synon të mbrojë dhe përmirësojë cilësinë e ujit.

Shtetet anëtare të BE mbajnë përgjegjësinë për të siguruar transpozimin e ligjit Direktivës kuadër të Ujit (WFD) në ligjin kombëtar, ku vendet anëtare raportojnë zyrtarisht dhe në mënyrë korrekte. Vendet e BE u detyruan ta përfshijnë atë në ligjin kombëtar deri në 22 dhjetor 2003. Belgjika, Franca, Italia, e vende të tjera Anëtare të BE e transpozuan në 2003 kurse vendet si Bulgaria dhe Rumania 2007. Qëllimet kryesore të Direktivës Kuadër të Ujit janë zgjerimi i fushës së mbrojtjes së ujit, ujërat sipërfaqësorë dhe ujërat nëntokësorë, monitorimi i përcaktimit të statusit të cilësisë “i mirë” për të gjitha ujërat brenda një afati të caktuar, menaxhimi i ujit bazuar në pellgjet e baseneve të lumenjve, “qasje e kombinuar” e vlerave kufitare të emetimit dhe standardeve të cilësisë, caktimi i çmimit të duhur mbi Ujin, përfshirja e qytetarit nga afër mbi çështjet kritike të cilësisë së Ujit të pijshëm dhe aktivitetet që shfrytëzojnë ujin si dhe modernizimin e legjislacionit mjedisor në mbështetje të teknologjisë inovative mbi çështjet e Ujit.

11.5.3. Direktivat e mbrojtjes së Natyrës

3.5.3.1 Direktiva e Shpendëve (2009/147 / EC) dhe Direktiva e Habiteteve (92/43 / EEC)

Në dekadat e fundit, BE ka krijuar një hapësirë gjigande prej 26.000 zonash të mbrojtura, që përfshijnë mbi 750.000 km², rreth 18% e të gjithë masës tokësore të BE, i njohur me emërtimin “Natura 2000”. Duke qenë rrjeti më i madh në botë i zonave të mbrojtura, çka tregon edhe vetë rëndësinë që BE i kushton ruajtjes së biodiversitetit. Në përputhje me këto udhëzime, duhet të identifikohen zonat e mbrojtura - veçanërisht zonat e “Natura 2000”, dhe duhet të zbatohen masat për mbrojtje për të arritur deri në krijimin e rrjetit “Natura 2000”, BE ka kaluar nëpër një rrugë të gjatë të krijimit të legjislacionit për mbrojtjen e natyrës në

mënyrë graduale, duke patur si bazë ligjore Direktivën e Shpendëve dhe Direktivën e Habitave, të cilat krijuan bazën ligjore për zbatimin e politikave të BE për mbrojtjen e biodiversitetit.

Si gur themeli konsiderohet Direktiva e Këshillit 79/409/EEC, datë, 2.4.1979, e quajtur Direktiva e Shpendëve. Si shkas për miratimin e kësaj directive shërbeu fakti që të dhënat tregonin se numri i shpendëve në Evropë po pakësohej me shpejtësi, duke përbërë kështu një kërcënim serioz për ruajtjen e mjedisit natyror dhe të balancave biologjike, në kushtet kur shumica e llojeve të shpendëve në Evropë janë kryesisht shtegtarë, duke qenë trashëgimi e përbashkët dhe mbrojtja e tyre përfshin aspekte të përgjegjësisë së përbashkët dhe të bashkëpunimit ndërshtetëror.

Direktiva e Shpendëve gjen zbatim ndaj të gjitha llojeve të shpendëve të egër që gjenden në territoret e shteteve anëtare të BE dhe vendos detyrime ndaj tyre në lidhje me mbrojtjen, administrimin, dhe kontrollin e specieve të shpendëve dhe shfrytëzimin e tyre, të foleve dhe të habitave të tyre. Neni 2 i direktivës kërkon prej palëve që të marrin masat e duhura për të ruajtur numrat e specieve të shpendëve në një nivel të tillë që përputhet me kërkesat ekologjike, shkencore dhe kulturore të mjedisit, duke mbajtur parasysh edhe aspektet ekonomike dhe kërkesat për aktivitete argëtuese. Në mënyrë që të përmbushen këto kërkesa, shteteve anëtare u kërkohet që të marrin masat e duhura për ruajtjen e diversitetit nëpër habitatet e shpendëve, duke krijuar zona të mbrojtura, administrimin e kujdesshëm të tyre, në përputhje me nevojat ekologjike të habitave si brenda, ashtu edhe jashtë zonave të mbrojtura.

Direktivës i bashkëlidhen edhe 5 shtojca, në të cilat renditen speciet e shpendëve që duhen vendosur nën mbrojtje, llojet e kurtheve dhe armatimeve përdorimi i të cilëve është i ndaluar, si edhe kërkesat për hartimin e listave kombëtare të shpendëve që kërcënohen nga zhdukja, duke mbajtur parasysh edhe shpërndarjen e tyre gjeografike, të specieve shtegtare dhe rrugët e tyre të shtegtimin, së bashku me zonat ku ata ngrenë fole për dimërim, vlerësimin e ndikimit të metodave të kapjes dhe gjuetisë së shpendëve, masat që duhen marrë për të pakësuar dëmet prej shpendëve, përcaktimin e rolit të specieve të veçanta, si tregues të ndotjes, si edhe studimin e efekteve negative të ndotjes prej kimikateve në numrin e specieve të shpendëve.

Ajo ndalon shitjen, transportimin apo mbajtjen me qëllim shitjen e shpendëve që u përkasin specieve që janë listuar si të rrezikuara, si edhe vendosjen e rregullave strikte për gjuetinë e shpendëve dhe ndalimin gjatë periudhave të shumëzimit, veçanërisht të shpendëve shtegtarë, në mënyrë që të mos kërcënohen apo rrezikohen nga zhdukja prej një aktiviteti të tillë. Të gjitha shtetet anëtare kanë detyrimin të informojnë Komisionin për të dhënat dhe masat e ndryshme, në mënyrë që t'i mundësojnë atij ndërmarrjen e iniciativave për koordinimin e veprimtarive të tyre dhe hartimin e rekomandimeve përkatëse.

3.5.3.2 Direktiva e Habitave e Këshillit 92/43/EEC, datë 21.5.1992

Pas Direktivës së Shpendëve, si guri i dytë i themelit për mbrojtjen e biodiversitetit në BE ka shërbyer Direktiva 92/43/EEC, e quajtur Direktiva e Habitave, e cila është amenduar në vitet

1997, 2003 dhe 2006. Synimi i saj ishte krijimi i një rrjeti ekologjik evropian zonash të veçanta të ruajtjes së biodiversitetit, duke ruajtur habitatet natyrore të florës dhe faunës, të quajtura Natura 2000, në funksion të realizimit të një prej objektivave themelorë të BE, siç përcaktohej në nenin 130r të Traktatit të BE. Sipas nenit 4 të direktivës, procesi i përcaktimit të zonave pjesë e rrjetit Natura 2000 kalon nëpër 4 faza.

Në fazën e parë, shtetet anëtare hartojnë një listë të zonave të tyre, ku ndodhen habitatet e listuar në Shtojcën I dhe speciet e listuara në Shtojcën II, që ndodhen në këto zona, duke ia përcjellë këto Komisionit Evropian brenda 3 vjetëve. Prej këtej, në fazën e dytë, Komisioni, në marrëveshje me shtetet palë, harton një listë paraprake me zonat që i konsideron si të rëndësishme për Komunitetin, e cila shëndërohet në listë përfundimtare prej Komisionit.

Faza 4 vazhdon me përcaktimin sa më shpejt prej shteteve anëtare të zonave të rëndësishme për ruajtjen e biodiversitetit, e në çdo rast, brenda jo më shumë se 6 vjetëve. Kjo bëhet duke caktuar prioritetet sipas rëndësisë së këtyre zonave për ruajtjen apo rigjallërimin e habitateve natyrore dhe duke mbajtur parasysh kërcënimet për degradimin apo shkatërrimin e zonave që janë të ekspozuara ndaj rreziqeve. Për të ruajtur larminë biologjike në Evropës, neni 6 i direktivës parashikon edhe një skemë mbrojtëse të zonave të veçanta të ruajtjes, duke kërkuar prej shteteve marrjen e masave aktive ruajtëse në rastet e problematikave që ka gjasa të shkaktojnë pasoja negative në këto zona. Si rregull, masa të tilla duhet të autorizohen vetëm për të ruajtur integritetin e rrjetit Natura 2000. Neni 6§3 parashikon që çdo plan apo projekt që nuk është drejtpërdrejt i lidhur me një prej zonave të rrjetit, por që ka gjasa të ketë një ndikim në të, duhet të bëhet objekt i një vlerësimi të këtij ndikimi në mjedis, me synim mbrojtjen e kësaj zone.

Në varësi të rezultateve të vlerësimit, autoritetet kombëtare kompetente mund ta miratojnë planin ose projektin vetëm pasi të jenë siguruar që ai nuk cenon integritetin e zonës dhe kur është rasti edhe pas marrjes së mendimit të publikut. Vetëm në raste përjashtimore të një interesi publik madhor, përfshirë ato të një natyre ekonomike apo sociale, mund të miratohen plane ose projekte që kanë ndikim në këto zona kur nuk ka asnjë alternativë tjetër. Në këto raste, shtetet duhet të marrin masa kompensuese, për të siguruar ruajtjen e integritetit të rrjetit Natura 2000.

3.5.3.3 Direktiva për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes (IPPC) 2008/1 / EC

Direktiva për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes (IPPC) 2008/1 / EC rregullon çështjet mbi sistemin e integruar të lejeve, parandalimin e ndotjes gjatë fazës së prodhimit (përzgjedhja e lëndëve të para, prodhimi i pastër), menaxhimi i ndotjes së shkaktuar nga procesi i prodhimit, teknikat më të mira në dispozicion (BAT)/TMD dhe pjesëmarrja e publikut. Qëllimi i kësaj Direktive është parandalimi , ulja dhe eliminimi i ndotjes aq sa është e mundur, që vjen nga veprimtaritë industriale në përputhje me parimin “ndotësi paguan” dhe me parimin e parandalimit të ndotjes.

Është e nevojshme të vendoset një kuadër i përgjithshëm për kontrollin e veprimtarive kryesore industriale, duke i dhënë përparësi ndërhyrjes në burim, garantimit të menaxhimit të kujdesshëm të burimeve natyrore, dhe duke marrë parasysh, kur është e nevojshme, situatën ekonomike dhe karakteristikat specifike të vendit ku kryhet veprimtaria ose aktiviteti industrial. Kjo Direktive është amenduar në vitin 2010 dhe quhet EID.

3.5.3.4 Direktiva 2010/75/EC, datë 24 prill 2010 “Mbi shkarkimet industriale”

Çdo instalim duhet të funksionojë vetëm nëse ka leje. Shtetet anëtare duhet të përcaktojnë qasjen për caktimin e përgjegjësisë për operatorët e instalimeve, me kusht që të garantohet përputhshmëria me këtë direktivë. Shtetet anëtare mund të zgjedhin që t’i japin leje një operatori përgjegjës për çdo instalim, apo të specifikojnë përgjegjësitë mes operatorëve të ndryshëm të pjesëve të ndryshme të një instalimi. Kur sistemi ligjor aktual parashikon vetëm një operator përgjegjës për çdo instalim, një shtet anëtar mund të vendosë të mbajë këtë sistem. Për të lehtësuar dhënien e lejeve, shtetet anëtare duhet të jenë në gjendje të vendosin

kërkesa në formën e rregullave të përgjithshme detyruese për disa kategori të caktuara instalimesh. Është e rëndësishme që të parandalohen aksidentet dhe incidentet dhe të kufizohen pasojat e tyre. Përgjegjësia në lidhje me pasojat mjedisore të aksidenteve dhe incidenteve është një çështje e legjislacionit përkatës kombëtar dhe sipas rastit edhe e ligjeve të tjera përkatëse të Bashkimit Evropian. Operatorët duhet të dërgojnë aplikimet për leje që përmbajnë informacionin e nevojshëm në mënyrë që autoritetet kompetente të vendosin kushtet e lejes. Në momentin e paraqitjes së aplikimit, operatorët duhet të jenë në gjendje të përdorin informacionin që rezulton nga zbatimi i Direktivës së Këshillit 85/337/KEE, datë 27 qershor 1985, “Për vlerësimin e ndikimeve të disa projekteve publike dhe private mbi mjedisin”¹³ dhe i Direktivës së Këshillit 96/82/KE, datë 9 dhjetor 1996, “Për kontrollin e rreziqeve nga aksidentet madhore që përfshijnë substanca të rrezikshme.

Sigurimi i një niveli të lartë mbrojtjeje të mjedisit dhe përmirësimi i cilësisë së mjedisit, nuk mund të arrihen mjaftueshëm kur shtetet anëtare veprojnë të vetme, dhe si rrjedhojë, për shkak të natyrës ndërkuftare të ndotjes nga veprimtaritë industriale, mund të arrihen më mirë në nivel Bashkimi Evropian. Bashkimi Evropian mund të miratojë masa në përputhje me parimin e subsidiaritetit²⁰, siç përcaktohet në nenin 5 të Traktatit për Bashkimin Evropian. Kjo direktivë respekton të drejtat themelore dhe parimet e njohura veçanërisht nga Karta e të Drejtave Themelore e Bashkimit Evropian.

Në veçanti, kjo direktivë kërkon të nxisë zbatimin e nenit 37 të Kartës. Detyrimi për transpozimin e kësaj direktive në të drejtën e brendshme duhet të kufizohet në ato dispozita që përfaqësojnë një ndryshim thelbësor krahasuar me direktiva të mëparshme. Detyrimi për transpozimin e dispozitave të pandryshuara lind nga direktivat e mëparshme. Subsidiariteti është një parim i organizimit shoqëror që thotë se çështjet sociale dhe politike duhet të trajtohen në nivelin më të menjëhershëm (ose lokal) që është në përputhje me zgjidhjen e tyre.

3.5.3.5 Direktiva e Përgjegjësisë Mjedisore 2004/35/EC

Direktiva 2004/35/KE të Parlamentit European dhe Këshillit, datë 21 Prill 2004 “Mbi përgjegjësinë mjedisore, parandalim dhe riparimin e dëmeve mbi ambientin”. Ligji Themeltar Kombëtar “Për Mbrojtjen e Mjedisit” përafruar me Direktivën 2004/35/KE .Ligjin nr. 53/2020 “Për disa ndryshime në ligjin nr. 10 431, datë 9.6.2011, “Për mbrojtjen e mjedisit”, të ndryshuar”. Direktiva e Përgjegjësisë Mjedisore hyri në fuqi në 30 Prill 2004. Shtetet Anëtare të BE kishin tre vjet për të transpozuar Direktivën në ligjin e brendshëm. Transpozimi i

Direktivës, përfundoi deri në korrik 2010. Qëllimi i kësaj Direktive është të krijojë një kornizë të përgjegjësisë mjedisore bazuar në parimin “ndotësi paguan”, për të parandaluar dhe rehabilituar dëmet mjedisore.

Direktiva synon të sigurojë që pasojat financiare të llojeve të caktuara të dëmit të shkaktuar në mjedis do të mbartet nga operatori ekonomik i cili e ka shkaktuar këtë dëm. Direktiva përcakton “dëm mjedisor” dëmtimin e specieve të mbrojtura dhe habitateve natyrore, Ndotjen e ujit, Ndotjen e tokës. Gjithmonë kërkohet vendosja e një lidhjeje shkakësore midis aktivitetit dhe dëmit. Personat fizikë ose juridikë të prekur dhe OJQ-të mjedisore kanë të drejtë të kërkojnë nga autoriteti kompetent të vendosë për masat përmirësuese në mjedis. Aktivitetet njerëzore mund të shkaktojnë dëme të mëdha në mjedis. Për shembull, në vitin 1998, një digë që përmbante mbeturina toksike nga një minierë shpërtheu në jug të Spanjës, duke lëshuar një valë masive llumi toksik që përfundimisht arriti në Parkun Natyror Donana. Helmoi tokën dhe ujin dhe vrau jetën e egër që ra në kontakt me të. Autoritetet Spanjolle shpenzuan më shumë se 250 milion € në operacione pastrimi, për një periudhë të gjatë kohore.

3.5.3.6 Direktiva 2008/99/EC për Mbrojtjen e Mjedisit përmes Ligjit Penal/ Direktiva e Krimin Mjedisor

Direktiva e Krimin Mjedisor ka si qëllim të kontribuojë në një mbrojtje më efektive të mjedisit dhe në zbatimin e plotë të legjislacionit ekzistues mjedisor të BE përmes ligjit penal, për të siguruar një fushë të barabartë të gjykimit, sanksione parandaluese dhe të forcojë sisteme të përgjithshme sanksionuese dhe efektive për të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së. Direktiva, vendos një grup të përbashkët veprash penale që Shtetet Anëtare duhet të parashikojnë në Kodin Penal që personat juridikë të marrin përgjegjësi. Kërkon që Shtetet Anëtare të nxitin përgjegjësinë penale mbi shkeljet mjedisore, përafron sanksionet penale dhe kërkon sanksione më të rrepta penale duke u kërkuar të gjitha Shteteve Anëtare të sigurojnë ndëshkime penale efektive, proporcionale dhe dekurajuese për krimet mjedisore, ndotja e ajrit, ndotja e ujërave sipërfaqësore dhe nëntokësore, ndotja në sipërfaqe apo në thellësi e tokës, dëmtimi i rëndë i kafshëve ose i bimëve, nëpërmjet shkarkimit, emetimit ose futjes së rrezatimit jonizues ose të një sasive materiale në ajër, tokë apo ujë, tej kufirit të normave të lejuara, transporti i mbetjeve etj.

12. Referencat

- Amabili L. (2019). From Storytelling To Scrollytelling: A Short Introduction and Beyond
Artikull në media: “Deri në 400 vdekje shtesë çdo vit nga valët e të nxehtit në Shqipëri”, Fakte.al
- Artikull në media: “Drejt paradigmës së ekonomisë qarkulluese”, JavaNews.al
- Artikull në media: “Ekonomia Qarkulluese është Gjeneratori i Ardhshëm i Pasurisë së Madhe”, Observer
- Artikull në media: “EXXCON: Rruga që nuk është ndërmarrë”, Lajmet për Klimën
- Artikull në media: “Klima po "djeg" bujqësinë”, Fakte.al
- Artikull në media: “Shpyllëzimi i heshtur nga prerjet e paligjshme zjarret minierat dhe harresa” Fakte.al
- Artikull në media: “Shqipëria, nga klimë mesdhetare drejt asaj subtropikale”, Fakte.al
- Artikull në media: Environmental Journalism: What it is and its Importance - Iberdrola
- Artikull në media: Loophole lets soya farmers tear down the Amazon, TBIJ
- Artikull në media: Pothuajse gjysma e gazetarëve që mbulojnë krizën klimatike në nivel global kanë marrë kërcënime për punën e tyre, Kriza klimatike, The Guardian
- Artikull në media: Raporti zbulon se sulmet e dhunshme kundër gazetarëve mjedisorë janë në rritje, The Guardian
- Artikull: Çfarë është ekonomia qarkulluese”, Qarkonomia 2024
- Deforestation Inc Archives - ICIJ
- Direktiva 2008/99/EC për Mbrojtjen e Mjedisit përmes Ligjit Penal/ Direktiva e Krimin Mjedisor
- Direktiva 2010/75/EC, datë 24 prill 2010 “Mbi shkarkimet industriale”
- Direktiva e Habitave (92/43 / EEC)
- Direktiva e Përgjegjësisë Mjedisore 2004/35/EC
- Direktiva e Shpendëve 2009/147 / EC
- Direktiva e Vlerësimit Strategjik Mjedisor 2001/42/EC
- Direktiva e Vlerësimit të Ndikimit në Mjedis 85/337/EEC
- Direktiva e Vlerësimit të Ndikimit në Mjedis Direktiva 97/11/EC
- Direktiva Kuadër Ujit 2000/60/EC
- Direktiva për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes (IPPC) 2008/1 / EC
- Fjalorth i termave mjedisorë, BBC World Service
- International Consortium of Investigative Journalists - ICIJ
- Kodi i Standardeve të Raportimit, Iniciativa Globale për Raportimin
- Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë
- Konventa e Aarhusit e Ratifikuar, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, 1998
- Ligji 10440, datë 07.07.2011 “Për vlerësimin e ndikimit në mjedis”
- Ligji Nr. 10 463/2011 “Për menaxhimin e integruar të mbetjeve”
- Ligji Nr. 10006 datë 23.10.2008 “Për mbrojtjen dhe konservimin e faunës së egër”,
- Ligji nr. 10277, datë 13.5.2010, Ratifikimi i Konventës së Roterdamit “Mbi procedurën e njoftimit të pëlqimit paraprak për disa kimikate dhe produkte të rrezikshme për mbrojtjen e bimëve në tregtinë ndërkombëtare”
- Ligji nr. 10431, datë 09.06.2011 “Për mbrojtjen e mjedisit”.
- Ligji Nr. 146/2014 “Për informimin dhe konsultimin publik”
- Ligji Nr. 162/2014 “Për mbrojtjen e cilësisë së ajrit në mjedis”
- Ligji Nr. 57/2020 “Për pyjet”
- Ligji Nr. 81/2017 “Për zonat e mbrojtura”, i ndryshuar

Ligji nr. 8216, datë 13.5.1997, Ratifikimi i Konventës së Bazelit “Për kontrollin e lëvizjeve ndërkufitare të mbetjeve të rrezikshme dhe asgjësimit të tyre”

Ligji nr. 8294, datë 2.3.1998, Ratifikimi i Konventës së Bernës “Për ruajtjen e florës dhe faunës së egër dhe mjedisit natyror të Evropës”

Ligji nr. 8556, datë 22.12.1999, Ratifikimi i Konventës së Kombeve të Bashkuara “Për të luftuar shkretëtirëzimin në ato vende që kanë kaluar thatësira serioze dhe/ose shkretëtirëzim, veçanërisht në Afrikë”

Ligji nr. 8672, datë 26.10.2000, Ratifikimi i Konventës së Aarhusit “Për të drejtën e publikut për të pasur informacion, për të marrë pjesë në vendimmarrje dhe për t’iu drejtuar gjykatës për çështjet e mjedisit”

Ligji Nr. 8905, datë 06.06.2002 “Për mbrojtjen e mjedisit detar nga ndotja dhe dëmtimi”

Ligji nr. 9021, datë 6.3.2003, Ratifikimi i Konventës “Për tregtinë ndërkombëtare të llojeve të rrezikuara të florës dhe faunës së egër”

Ligji Nr. 9587/2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit” i ndryshuar

Ligjit nr.25/2019 “Për organizimin dhe funksionimin e Policisë Gjyqësore”

Living Planet Index, WWF 2020

Llogaritësi i gjurmës së karbonit “Climate Hero”

Llogaritësi i gjurmës së karbonit ALBERT

Marrëveshjen e Stabilizim – Asociimit” me Komunitetin Evropian, Kuvendi Popullor i Republikës së Shqipërisë, 2006

Mocatta, G., Saville, S., Payne, N., Lai, J., Jansson, L., & Hess, K. (2024). Covering the Planet: Assessing the state of climate and environmental journalism globally. A report for Internews’ Earth Journalism Network. Deakin University, Melbourne, Australia.

Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm, UNEP

Pandora Papers, GIJN

Projekti “Divjaka Resort” i MABETEX Group 2017

Purity Mukami P. & Díaz-Struck, E. (2024) Introduction investigative journalism data journalism, GIJN

Qarkullimi i Karbonit, Shqipopédia 2024

Raport mbi Faktorët e Zhdukjes së Specieve , NATURE 2025

Raporti i Boshllëkut Qarkullues, Deloitte, Fondacioni i Ekonomisë Rrethore Publikojnë 2024

Raporti i Progresit për Shqipërinë 2024, Komisioni Evropian

Raporti mbi Borxhin Publik të Shqipërisë, Open Data Albania, 2017

Raporti Vjetor 2024 Enti Rregullator i Energjisë, 2024

Raporti Vjetor EITI, 2010

Raporti Vjetor mbi Vdekshmërinë, OBSH 2024

Simon Kemp S. (2024) Digital 2024: Albania, DataReportal – Global Digital Insights

Simon Kemp S. (2025) Digital 2025: Albania, DataReportal – Global Digital Insights

Stephen G. B., Judge Kevin N., Alana F., & Thomas N. (2024). Legal Reporter’s Toolkit: Essential Knowledge and Skills, Harvard Law Review Forum.

Të dhëna Statistikore për pyjet në Shqipëri, INSTAT, 2017

Trendet Botërore në Lirinë e Shprehjes dhe Zhvillimin e Medias: 2021/2022, UNESCO

Urdhërat Ekzekutivë për Mjedisin dhe Klimën, Presidenti i SHBA

Web: Mjete për Reporterin Ligjor: Njohuri dhe Aftësi Thelbësore, Universiteti.Gazetarisë

13. Shtojcat

13.1. Shtojca 1: Shkrime për ekonominë qarkulluese

Në këtë shtojcë mund të gjeni shkrime të publikuara në mediat e ndryshme botërore që trajtojnë nismat innovative të ekonomisë qarkulluese dhe përfitimet që mund t'i sjellin ato bizneseve dhe mirëqenjes së njerëzve.

Shkrimet janë përzgjedhur mbështetur në impaktin dhe relevancën që nismat biznesore e ato ligjore kanë në ekonominë qarkore. Secili nga këto shkrime mund të inspirojë gazetarët e rinjë mjedisorë që të monitorojnë dhe shkruajnë për nisma të ngjashme në vendin ku ata jetojnë.

- Forumi i Ekonomisë qarkulluese (circular economy) të Indisë, 2024 dallohet për një sërë nismash të reja biznesore si nisma Loopworm , e cila shndërron mbetjet ushqimore në proteina; nisma Phool.co , e cila kthen lulet e tempujve në aromatikë; si dhe nisma Banyan Nation, e cila ka të bëjë me reciklimin e plastikës.
<https://www.tice.news/tice-trending/circular-economy-reflections-from-2024-and-predictions-for-2025-8596161>
- Bashkimit Evropian tashmë ka ndaluar shkatërrimin e mbetjeve të veshjeve të papërfunduara. Vendimi, i cili tashmë ka hyrë në fuqi, obligon bizneset e mëdha të industrisë së konfeksionit për të kufizuar mbeturinat. Kjo politikë vendosi një precedent për kufizimet që besohet se do t'i imponohen edhe industrive që prodhojnë produkte tjera. Ky qëndrim i BE-së promovon ekonominë qarkulluese në procesin e shitjes. [2024 Circular Economy Trends: 6 Key Legislations](#)
- Nëntë shembuj biznesorë të ekonomisë qarkore: profilet, strategjitë dhe rezultatet. Nine [Circular Economy Business Examples: Profiles, Strategies & Results](#)
- Dymbëdhjetë startup-e të ekonomisë qarkulluese. [12 innovative circular economy startups in 2024 | Trellis](#)
- Për t'i dhënë fund krizës me plastikën, duhet të përkushtohemi në modelet e biznesit për ri përdorim. [To end the plastic crisis, we need new business models based on reuse | Reuters](#)

13.2. Shtojca 2: Vegla dhe Platforma Digjitale për Verifikimin e Fakteve dhe të Dhënave Mjedisore

Emri i Veglës/Platformës	Përshkrimi i Shkurtër	Adresa Web
Google Fact Check Explorer	Kërkim i pretendimeve të verifikuara nga organizata fakt-checking	https://toolbox.google.com/factcheck/explorer
EDGAR	Databazë për emetimet globale të gazrave serrë	https://edgar.jrc.ec.europa.eu
Global Forest Watch	Monitorim në kohë reale i pyjeve dhe prerjeve ilegale	https://www.globalforestwatch.org
Earth Journalism Network	Rrjet ndërkombëtar me burime për gazetarët mjedisorë	https://earthjournalism.net
InVID-WeVerify	Vegël për verifikim të videove dhe imazheve	https://www.invid-project.eu/tools-and-services/invid-verification-plugin/

13.3. Shtojca 3: Model Pyetësi për Intervista në Raportimin Mjedisor

- **Për komunitetin e prekur:**
 - Si ndikon aktiviteti industrial në përditshmërinë tuaj?
 - Cilat janë shqetësimet kryesore që keni për mjedisin këtu?
 - A ka pasur reagim nga institucionet?
- **Për zyrtarë publikë:**
 - Çfarë masash konkrete janë marrë për këtë problem?
 - Si monitorohet zbatimi i ligjit?
 - Si përfshihet komuniteti në vendimmarrje?

▪ **Për ekspertët e fushës:**

- Cilat janë pasojat afatgjata të ndotjes në këtë zonë?
- A ekzistojnë studime lokale që i konfirmojnë këto shqetësime?

13.4. Shtojca 4: Raste Studimore Shqiptare për Referencë në Raportim

Rasti	Përmbledhje	Lidhje/Referencë
Inceneratorët	Mospërputhje mes qëllimit dhe zbatimit të politikës për menaxhimin e mbetjeve.	Raporte Faktoje, BIRN,
Rrjeti i Zonave të Mbrojtura	Rishikimi që shkaktoi debat të gjerë publik dhe reagim nga organizatat e shoqërisë civile.	Raportime Faktoje
Shpyllëzimi në Valbonë	Ndikimi i HEC-ve në një zonë të mbrojtur – rast i aktivizmit dhe protestës publike.	EcoAlbania, BIRN

13.5. Shtojca 5: Lista e Organizatave dhe Rrjeteve për Gazetarinë Mjedisore

- Faktoje (www.faktoje.al)
- BIRN Albania ([BIRN - Balkan Investigative Reporting Network](http://BIRN-BalkanInvestigativeReportingNetwork))
- EJN – Earth Journalism Network (www.earthjournalism.net)
- Climate Tracker (www.climatestracker.org)
- SEEN Network ([Home - SEENPM](http://Home-SEENPM))

13.6. Shtojca 6: Fjalor Termash Mjedisorë (SHQIP – ANGLISHT)

Termi në Shqip	Termi në Anglisht
Ndryshimet klimatike	Climate change
Gazra serrë	Greenhouse gases
Qëndrueshmëri	Sustainability
Shpyllëzim	Deforestation
Emetime	Emissions
Ekosistem	Ecosystem
Ekonomia qarkulluese	Circular economy
Ndotje	Pollution

Burime për fjalorë dhe shpjegime konceptesh mediale në fushën mjedisore:

- [UN Environment Glossary](#) – fokusohet në zbërthimin e definicioneve për të dhëna e koncepte statistikore

- [IPCC Glossary – Intergovernmental Panel on Climate Change](#)
- [BBC Media Action Glossary](#)
- [EU Environment Glossary](#)
- [Climate Translator by ClimateLinks](#)

Këto burime ofrojnë përkufizime të sakta, të përditësuara dhe të përshtatura për përdorim nga gazetarë, studentë dhe profesionistë të komunikimit mjedisor.

13.7. Shtojca 7: Rruga për planifikimin e një historie investigative

- Tema kryesore:
- Problemi i identifikuar:
- Hipoteza e raportimit:
- Burimet primare:
- Burimet sekondare:
- Afati kohor:
- Rreziqet potenciale:
- Objektivi i ndikimit:

13.8. Shtojca 8: Lista e Dokumentarëve dhe Serive Edukative

Titulli	Përshkrim i Shkurtër	Platforma/Linku
Before the Flood	Leonardo DiCaprio dhe ndryshimet klimatike	Disney+, YouTube
Our Planet	Dokumentarët e David Attenborough	Netflix / BBC
Cowspiracy	Kritikon industrinë e mishit për ndikimin në mjedis	Netflix, YouTube
The True Cost	Efektet mjedisore të industrisë së modës	YouTube
Seaspiracy	Ndikimi i peshkimit industrial në ekosistem	Netflix / YouTube

13.9. Shtojca 9: Etika dhe Përdorimi i AI në Gazetari Mjedisore

- **Përdorni AI për:**
 - Përkthim të burimeve
 - Sugjerim pyetjesh intervistash
 - Hartim të strukturave të shkrimeve
- **Mos përdorni AI për:**
 - Konkluzione pa burim
 - Krijim citimesh të rreme
 - Intervistim të simuluar
- **Verifikoni** çdo informacion të prodhuar me AI përmes burimeve zyrtare ose ekspertëve

Burime dhe udhëzime për përdorimin etik të AI në gazetari:

- [UNESCO: Guidelines for the Governance of Digital Platforms](#)

- [Reuters Institute: Generative AI in the Newsroom](#)
- [Poynter: How to use AI responsibly in journalism](#)
- [European Federation of Journalists \(EFJ\) AI Policy](#)
- [OpenAI: Usage Policies](#)

Këto burime ndihmojnë gazetarët dhe redaksitë të kuptojnë kufijtë etikë dhe mundësitë praktike të përdorimit të inteligjencës artificiale në procesin e raportimit.

13.10. Shtojca 10: Siguria e Gazetarëve Mjedisorë

Raportimi mjedisor shpesh ndërlidhet me interesa të forta ekonomike, konflikte politike dhe aktivitete të paligjshme (p.sh. prerje pyjesh, ndërtim pa leje, ndotje nga korporatat). Për këtë arsye, gazetarët që raportojnë për çështje mjedisore përballen me rreziqe të ndryshme fizike, ligjore dhe dixhitale.

▪ Rreziqet më të shpeshta:

- Kërcënime apo dhunë fizike nga palët e interesuara;
- Padi SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation); Paditë kundër pjesëmarrjes publike
- Ndjekje në rrjete sociale dhe fushata diskredituese;
- Mbikëqyrje dixhitale dhe sulme kibernetike.

▪ Rekomandime për sigurinë personale dhe profesionale:

- Informoni redaksinë dhe kolegët për terrenet që vizitoni;
- Përdorni pajisje sigurie (kamera trupore, aplikacione gjurmimi);
- Mbroni të dhënat dhe kontaktet e burimeve;
- Dokumentoni çdo formë kërcënimi;
- Kërkoni mbështetje ligjore dhe psikologjike në rast incidentesh.

▪ Burime për siguri të gazetarit:

- [UN Plan of Action on the Safety of Journalists](#)
- [Committee to Protect Journalists \(CPJ\)](#)
- [Reporters Without Borders \(RSF\)](#)
- [ACOS Alliance](#)

Siguria është një e drejtë themelore dhe një parakusht për lirinë e shtypit. Çdo institucion mediatik duhet të sigurojë që gazetarët të kenë akses në trajnime për siguri fizike, dixhitale dhe ligjore.